

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS USÛLÜNDE ÇOCUK SAHÂBÎLERİN
RİVAYETİ MESELESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL

HAZIRLAYAN
Sıdıka Betül ERDİM

ELAZIĞ-2017

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİS USÛLÜNDE
ÇOCUK SAHÂBİLERİN RİVAYETİ MESELESİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL

HAZIRLAYAN
Sıdıka Betül ERDİM

Jürimiz, 09/02/2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Kamil ÇAKIN
2. Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA
3. Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Hadis Usûlünde Çocuk Sahâbîlerin Rivâyeti Meselesi****Sıdıka Betül ERDİM****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Ana Bilim Dalı****Hadis Bilim Dalı****Elazığ – 2017, Sayfa: VIII+118**

Çocuk sahâbî kavramıyla, Allah Rasûlü'nü küçük yaşta idrak etmiş olan ve çocukluklarının belli bir dönemini Rasûlullah (a.s)'ın zamanında geçirmiş; fakat onun vefâtı sırasında yaşı çok büyük olmayıp hala çocukluk ya da ergenlik döneminde bulunmuş kişiler kastedilmektedir.

Araştırmamızda bir çocuğa sahâbî demenin ölçüsünün ne olduğu, Allah Rasûlü'yle olan sohbetin niteliği ile ilintili olarak ele alınmıştır. Çocukların sahâbî vasfını kazandıktan sonra Allah Rasûlü'nden rivâyette bulunmaları, rivâyet etme ehliyetini taşıyıp taşımadıkları, çocukların Allah Rasûlü'nden direkt yaptıkları rivâyetleri, hangi kanaldan almış oldukları inceleme alanımıza giren hususlardır.

Klasik hadis usulü eserlerinde sahâbî vasfını kazanmayan çocuklar ile çocuk sahâbîlerin rivâyet niteliklerinin ayrı ayrı değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda konumuzla ilintili olan sahâbî mürseli, mürsel rivâyet, mevkûf ve maktu' hadis kavramlarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rivâyet, Çocuk Sahâbî, Mürsel Hadis, Sahâbî Mürseli, Mevkûf.

ABSTRACT

Master Thesis

The Issue of Hadith Reporting by Child Companions in The Methodology of Hadith

Sıdıka Betül ERDİM

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Sub-department of Hadith

Elazig - 2017, Pages: VIII+118

The term “child Companion” here refers to the people who comprehend the Prophet at a very young age and spent a certain period of childhood in the time of Prophet Muhammad but were not too old and were still at their childhood or adulthood during his death.

In our study, the concept of referring to a child as a Companion is discussed in relation to the quality of his talks with the Prophet. These child Companions are analysed on issues like whether they reported Hadith after they acquired the companionship qualifications, or if they had the such qualities to report and on which channels they obtained their direct reports from the Prophet.

In classical works of hadith methodology, it is seen that the qualities of hadith reports by the child Companions and by other children who don't have the qualification of companionship are evaluated separately. In this context, relevant terms such as Mursal of the Companions, mursal narration, mawquf and maqtu' are also discussed.

Keywords: Hadith Reports, Child Companion, Mursal Hadith, Mursal of The Companions, Mawquf.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1
I.1 Araştırmanın Konusu	1
I.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
I.3. Araştırmanın Metodu	4
I.4. Araştırmanın Kaynakları	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. HADİS RİVÂYETİ VE SAHABİ KAVRAMLARI	6
1.1. Hadis Rivâyeti ve Râvî Kavramı	6
1.1.1. Rivâyet.....	7
1.1.2. Râvî.....	8
1.1.3. Hadis Râvisinde Aranılan Şartlar	9
1.1.3.1. Adâlet	10
1.1.3.1.1. Müslüman Olma	11
1.1.3.1.2. Akıllı ve Baliğ Olma.....	12
1.1.3.1.3. Mürûet	13
1.1.3.1.4. Takva	13
1.1.3.2. Zabt.....	14
1.2. Sahâbî Kavramı	14
1.2.1. Kimlere Sahâbî Denir?	17
1.3. Sahâbe'nin Tanınma Yolları.....	20
1.3.1. Tevatür Yolu.....	20
1.3.2. İstifâza Yolu	21
1.3.3. Şahadet Yolu	21
1.3.4. İkrar Yolu	21

1.4. Sahâbenin Adaleti Meselesi.....	22
1.5. Sahâbenin Hadis Rivâyetindeki Konumu.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK SAHÂBÎLERİN RİVÂYETİ MESELESİ.....	32
2.1. Çocuk Sahâbî Kavramı.....	32
2.1.1. Biyografik Bilgilerine Göre Çocuk Sahâbîler	35
2.1.2. Temyiz Yaşı Öncesi Hz. Peygamber’i Gören Çocuklar.....	62
2.2. Hadis Usûlünde Çocuk Sahâbîlerin Rivâyeti	69
2.2.1. Hadis Tahammül Yaşının Alt Sınırı Bağlamında Çocuk Sahâbîlerin Rivâyeti	69
2.2.2. Çocuk Sahâbîlerin Rivâyetleri ve Sahâbî Mürseli.....	77
2.2.3. Rasûlullah (a.s)’ı Temyiz Yaşından Önce Gören Çocukların Rivâyetleri Açısından Mürsel Hadisler	91
2.2.4. Yaş Cihetinden Sahâbîlik Meselesinin Maktû’ ve Mevkûf Hadislerin İsimlendirilmesine Etkisi.....	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	108
EKLER	115
Ek 1. Orijinallik Raporu	115
Ek 2.....	116
ÖZGEÇMİŞ	118

ÖNSÖZ

Hadis usûlü bir ilim olarak sahih hadisi zayıftan ayırmanın yollarını içeren kaideler bütünü olarak İslamî ilimler sahasında önemli bir yer edinerek, bilimsel zihniyet sahibi kişilerin de yardımıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Hadis usûlü alanında yüzyıllar boyunca belirli bir gelişim süreci içerisinde eserler verilmesi bu ilmin canlı olduğunu göstermektedir. Dönem içerisinde bu alana ilişkin çalışmalar beraberinde köklü bir değişim meydana getirmiş olmasa da eski ve yeni temel eserler bu dalda fikir edinmek isteyenlerin ana dayanağı olmuştur. Hadis usulü eserleri, hadis alanında anlamlı ve özlü bilgileri vermiş olsa da üzerlerinde yapılacak çeşitli çalışmalar, konular hakkında uzman düzeyinde bilgiye sahip olmayanları hadis hakkında olumsuz fikirlere sahip olmaktan kurtaracak, zihinleri hadis kültürüne aykırı düşmeyecek ideal bilgilerle donatacaktır.

Hadisleri inceleme ve yorumlama sürecinde kişilere, çeşitli yönlerden yardımcı olan usûl bilgileri hadis ilminin esâsını teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra hadisin ana kaynağına inmek, rivâyetin Rasûlullah (a.s)’a isnad yolunu bilmek hadis araştırmasının bir diğer esâsıdır. Senet ve senetteki râvilerin tenkidi, hadis ilminde detaylı ve özgün yöntemiyle ele alınmakta; isnaddaki râvîler cerh ve ta’dile tabi tutulmaktadır. Ancak kendilerine duyulan itimattan dolayı sahâbî râvî cerh ve ta’dile dâhil edilmemiştir. Bu uygulama nesiller boyu böyle devam etmiş, sahâbe usûl ilmindeki değerli konumunu muhafaza etmiştir.

Temelde Rasûlullah (a.s)’a en yakın dönemde yaşadıklarından dolayı rivâyete en fazla sahâbenin önem verip titiz davranacağı düşünülüp onların rivâyetlerine itimat edilmiştir. Bir rivâyet çocuk yahut genç bir sahâbîden dahi gelmiş olsa üzerinde çok durulmayıp araştırılmaya tâbi tutulmaksızın kabule şayan görülmüştür. Bunun yanı sıra bazı kimseler konuya farklı yaklaşarak, yaşı küçük sahâbeden gelen rivâyetleri ve bu tür hadisleri nakleden sahâbî râvîleri eleştirmiştir.

Hadis usûlünde çocuk sahâbenin rivâyetlerine nasıl bakıldığını incelemek; çocuk sahâbî tanımını yapıp konuya yaş mefhumundan yaklaşarak, usuldeki görüşü yansıtmak amacıyla bu çalışmaya adım atılmıştır. Her râvînin rivâyetinin farklı bir yapısının olduğu malumdur.

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, önemi, metodu ve yararlanılan kaynaklardan söz edilmiştir. Birinci bölümde rivâyet, râvî, râvînin taşıması gereken şartlar, sahâbe, kimlere sahâbî denileceği, çocukların sahâbî vasfını kazanması için gereken özellikler, sahâbenin adâleti vb. konular işlenirken, ikinci bölümde çocuk sahâbî kimliğine göz atılarak tezimizin asıl konusu olan çocuk sahâbîlerin rivâyet keyfiyeti incelenmiştir.

Çalışmamızın her aşamasında desteklerini benden esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ekrem Yücel'e; kaynak ve fikir yardımlarından çokça istifade ettiğim hocalarım Yrd. Doç. Dr. Musa Erkaya ile Prof. Dr. Veli Atmaca'ya ve emeği geçen diğer tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ELAZIĞ-2017

Sıdıka Betül ERDİM

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhi's-selam
b.	: Bin
bnt.	: Bint
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Der.	: Dergisi
Enst.	: Enstitüsü
Hz.	: Hazreti
İ.F.A.V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
krş.	: karşılaştırınız
DFİF. mec.	: Dâru'l-Funûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
thrc.	: Tahric eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzerleri
v.dğ.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

I.1 Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu hadis usulüne göre çocuk sahâbîlerin rivâyetleri olup konu râvî, rivâyet, temyiz yaşı, çocuk sahâbî kavramları üzerinden ele alınmıştır. Sahâbîliğin bilinmesi, rivâyet ehliyeti, sahâbî mürseli, mürsel rivâyet gibi bazı hadis usulü meseleleri hakkında örnekler üzerinde incelemeler yapılmaktadır.

Çocuk sahâbîleri tanımlamak ve anlamak, gelen rivâyetleri değerlendirebilmek için gereklidir. Bu meseleyi göz önünde tutarak çocukların rivâyetlerinin usûl bakımından nasıl yorumlanacağına değinilmiştir. Aynı kapsamda çocuk sahâbî statüsüne girip girmedikleri ihtilaflı olan ve ağır basan görüşe göre sahâbî sayılmayan kişilere de yer verilmiş; mürsel hadisler konusu küçük sahâbîlerin rivâyeti mevzuunun sınırlarını ifade etmek bakımından önemli olduğu için araştırmamıza dâhil edilmiştir.

“Hz. Peygamber (a.s) devrinde yaşayan her çocuk sahâbî sayılabilir mi?”, “Sahâbî olarak adlandırılan çocuklar arasında kimler bulunmaktadır?”, “Çocuk sahâbîlerden hadis ilmi açısından problemleri görülen rivâyet gelmiş midir?”, “Çocuk sahâbîlerin rivâyet ehliyeti hakkında neler söylenebilir?” “Sahâbî mürseli, mürsel rivâyet, mevkuf ve maktu’ tabirleri Rasûlullah (a.s)’ın döneminde yaşayan çocukların rivâyetleri ile yakından alakalı kavramlar mıdır?” soruları çerçevesinde araştırmalar yapılmış, tezimizin konusu bu minval üzere şekillenmiştir. Ayrıca çocuk sahâbîlerden gelen rivâyetlerin hadis usûlü açısından değeri ve örnek incelemeler ile konunun hadis alanındaki problematiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

I.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Hz. Peygamber (a.s)’ı her yönüyle ciddi bir şekilde izleyen sahâbenin O’nun bazı söz ve hareketlerini rivâyet etmesi gayet doğal bir durumdur. Sadece büyüklerin değil çocuk yaşta olan sahâbîlerin de bu konuda gayet istekli olduğu hadis kaynaklarında yer alan malumattandır.

Bazı çevrelerde, özellikle müsteşriklerce yaşı genç olan sahâbîlerin rivâyetlerine şüphe ile yaklaşılmış, çocuk yaştaki sahâbîlerin rivâyeti meselesi tartışılmıştır. Bu noktada en fazla tepki görmüş olanlardan biri Abdullah b. Abbas’tır.¹ Enes b. Malik gibi kişilerin

¹ Ignaz Goldziher, **Mezâhibu’t-Tefsîri’l-İslamî**, (terc. Abdu’l-Halîm en-Neccâr), Mektebetü’l-Hancî, Kâhire, 1955, s. 85.

Rasûlullah (a.s)'dan şahit olmadıkları olaylar hakkında –mucizeler gibi- rivâyette bulunmaları, yaş meselesi ele alınarak sahâbî râvîleriyle beraber eleştirilmiştir.²

Genç sahâbîlerin Rasûlullah (a.s)'dan rivâyetlerinin bulunması, hatta bunlar içerisinde binlerce hadis rivâyet eden şahısların da mevcut olması bilinen bir gerçektir. Ayrıca Hz. Peygamber (a.s)'ın irad ettiği bazı hadisleri veya onun sağlığında meydana gelen olayları rivâyet eden genç sahâbîlerin, olayın olduğu sırada küçük yaşta bulunmaları bazı rivâyetlerin niteliğini çözme hakkında kişilerin zihinlerini zorlamaktadır. Bu ve benzeri hususlar, çocuk sahâbîlerin rivâyetlerinin nasıl yorumlanıp hangi ıstılaha karşılık geleceği ve hükmünün ne olacağı problemini öne çıkarmaktadır. Hadis usûlünde bazı ıstılahların çocuk sahâbîlerden gelen rivâyetleri birebir ilgilendirmesi, çocuk sahâbî ve rivâyet meselelerinin ortak ele alınması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Sahâbe mürseli olarak adlandırılan hadislerin bir kısmı çocuk sahâbîlerden gelmiştir. Çocuk sahâbî olarak adlandırılan kişiler Rasûlullah (a.s)'a izâfe ederek yaptıkları rivâyetlerin bir kısmına direkt şahit olmuş değillerdir. Fakat araştırmada adı geçen bütün sahâbîlerin rivâyetlerinin sahâbî mürseli sayılacağı iddia edilmemektedir.

Hadis rivâyeti; sahâbenin rivâyeti mevzuu ve çalışmamızda ele alacağımız birkaç hadis kavramıyla ilgili özel akademik çalışmalar yapılmış olmakla beraber çocuk sahâbîlerin rivâyetleri hakkında müstakil çalışma yapılmamış olması bizi bu konuyu incelemeye yöneltmiştir. Rivâyet meselelerine bir giriş yaparak sahâbîlerin rivâyet ilmindeki konumuna değinilecek olan çalışmamızda asıl amaç çocuk sahâbîlerin rivâyetleri meselesini hadis usûlüne göre anlamaya çalışmaktır. Sahâbî kavramını inceleyerek çocuk sahâbîyi tanımlamaya çalışmak; çocuk sahâbî râvîler hakkında ıstılahî çerçevede inceleme yapmak da amaçlarımızdandır.

Rivâyetü'l-hadîs, hadis ilminin temelini oluşturmaktadır. Rivâyet esas olup râvînin taşıması gereken özellikleri bilmek ve bu özellikleri tanımak çözülmesi gereken rivâyet meselelerindendir. Bir râvînin rivâyete ehil olabilmesi için taşıması gereken bazı vasıflar bulunmaktadır. Bu vasıflar usûl kitaplarında ortaya konulmuştur. Bir râvî olarak çocuk sahâbîlerin de bu vasıflara sahip olup olmadıklarını ortaya koymak amacıyla rivâyet şartları birinci bölümde konuya dâhil edilmiştir. Râvînin taşıması gereken şartları dile

² William Henry Temple Gairdner, “Muhammadan Tradition and Gospel Record” The Muslim World, 5/1915, (349-379), s. 365-366.

getirmek sahâbeyi cerh ta'dil açısından incelemek değildir. Zira çocuk sahâbîyi belirlemede akıl ve baliğ olmanın etkisi ve yine akıl-bulûğ meselesinin rivâyete ehil olma ile alakalı olması bir ön bilgi olması niteliğinde bu başlığı³ açmayı gerekli kılmıştır. Araştırmamızda râvînin taşınması gereken şartların yanısıra sahâbenin adaleti mevzularına da ayrıca değinilmiştir.

Dar kapsamlı bir çalışma yapılmış olsa da konu kendi içerisinde farklı problemlere yön verebilecektir. Araştırmamız içinde açıklamaya çalışacağımız çocuk sahâbî profili gelecekte yapılabilecek olan sahâbînin sahâbîden yaptığı rivâyetlerin keyfiyetine yönelik araştırmalara, tâbiîn ve sahâbe neslinin hangi çizgiler ile ayrılabilceğine dair çalışmalara, mevkuf ve maktu' hadis üzerine yapılabilecek kapsamlı çalışmalara, büyüğün küçükten rivâyeti üzerinde yapılabilecek incelemelere fikir verebilir niteliktedir. Bilindiği üzere tabakalar arasındaki fazilet dereceleri âlimler tarafından belirlenmiş ve farklı özellikler dikkate alınarak ekâbir ve esâğir tabirleri kullanılmıştır.⁴ Herhangi bir kişinin sahâbe yahut tâbiîn içerisinde ekâbir ya da esâğirden olduğunu anlamak için onların Hz. Peygamber (a.s)'a ve yaşadığı döneme yakınlık derecesini de dikkate almak gerekir. Usûl açısından yaşı küçük sahâbenin yahut Rasûlullah (a.s) döneminde yeni doğmuş küçüklerin kimliklerini bilmek büyüğün küçükten rivâyeti konusu ile de alakalıdır. Kendilerine ait olan hadislerin senetlerinde ekâbir-esâğir ilişkisini bilmek üzere bu kişileri daha kapsamlı bir yöntemle tespit etmek, ileriki çalışmalar için öncelikli bir husus olacak; varsa bu rivâyetler usûl açısından aynı noktadan hareketle anlamlandırılabilir.

Araştırmamızda kullandığımız çocuk sahâbî kavramıyla Allah Rasûlü'nü küçük yaşta idrak etmiş olan ve çocukluklarının belli bir dönemini Rasûlullah (a.s) zamanında geçiren; fakat onun vefâtı sırasında da yaşı çok büyük olmayıp hala çocukluk ya da ergenlik döneminde olan kişiler kastedilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Mekke'de çocukluğunu Rasûlullah (a.s) ile geçirmiş olan Hz. Ali gibi kişiler konumuzun dışında kalmakta ve çalışmamızın sınırı ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmamız erkek sahâbîleri kapsamaktadır ve görüleceği üzere, hadis ilmine büyük emek sarfetmiş hanım sahâbîler incelenmemiştir. Aynı meseleye hanım sahâbîler açısından yaklaşıp benzer bir çalışma yapılabilir.

³ Bu Tez, "Hadis Râvisinde Aranan Şartlar" başlığı

⁴ Zeynu'd-Din Abdurrahim b. Hüseyin el-İrâkî, **Şerhu't-Tebîr ve't-Tezkira**, I-II, (thk. Abdullatif Hemîm, Mahir Yasin Fahl), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2002, C. 1, s. 171-172.

I.3. Araştırmanın Metodu

Hadis usulünde çocuk sahâbîlerin rivâyet keyfiyeti meselesi çevresinde hazırlanmış olan tezimiz tanım, bilgi, örnek, yorum ve analizlerden oluşmaktadır.

Çalışmamız boyunca tespit edilmiş olan şahıslar, veri taraması yöntemiyle incelenen sahâbe biyografisine yönelik klasik kaynaklar esas alınarak tanıtılmıştır.

Rivâyet râvî ve sahâbî hakkında verilecek olan bilgilere elimizde mevcut hadis usûlü kaynakları aracılığıyla ulaşılmış, kütüphane taraması sonucu elde edilen bilgiler belirli bir düzene göre kullanılmıştır. Mevcut akademik çalışmalar incelenerek konunun muhtevasına nasıl yaklaşılabileceği tetkik edilmiştir.

Çocuk sahâbîlerin rivâyetinin keyfiyeti meselesinin hadis usulündeki konumunu tespit etmek amacıyla özellikle hadis usulü eserleri üzerinde yine veri taraması yapıp elde edilen bilgiler yorumlanmıştır.

Usûl meselesi olarak ele alınacak olan konular örnekleme yöntemiyle açıklanmıştır. Çocuk sahâbîlerden gelen örnek rivâyetler hadis kaynaklarından tespit edilerek ilgili kısımlarda kullanılmıştır.

I.4. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızın birinci bölümünde genellikle hadis ıstılahlarına ait sözlükler kullanılarak tanımlar yapılmış; çeşitli klasik hadis tarihi ve usûlü eserlerinden; güncel basımlardan yardım alınarak bölümde adı geçen konular incelenmiştir.

İkinci bölümde ise tanıtılacak sahâbîler İbn Hacer'in *el-İsabe fî Temyîzi's-Sahâbe* adlı eseri temel alınarak tespit edilmiştir. Bulunan kişiler kaynakçada da belirtilen başka sahâbe biyografilerine de başvurularak tanıtılmıştır. Ayrıca mürsel rivâyeti bulunan şahıslar yine *el-İsabe'de* tespit edilip merâsîl içerikli eserlere başvurularak haklarında bilgi verilmiştir.

Usûl konuları için Hatîb el-Bağdâdî'ye ait olan *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, İbnu's-Salâh'a ait olan *Ulûmi'l-Hadîs*, es-Suyûtî'ye ait olan *Tedribu'r-Râvî* ile *Elfiyetü's-Suyûtî fî Mustalâhi'l-Hadîs*, en-Nevevî'ye ait olan *et-Takrîb ve't-Teysîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr*, es-Sehâvî'ye ait olan *Fethu'l-Muğîs* ile *Tavdîhu'l-Ebhur* gibi kaynaklara başvurulmuştur. Ayrıca Zeynuddîn el-İrâkî'nin *Şerhu't-Tebsıra ve't-Tezkira'sı*, Nurettin İtr'in *Menhecu'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs'i*, Ahmed Nâim'e ait olan *Sahîh-i Buhârî*

Muhtasarı Tecrîdî Sarîh Tercemesi Mukaddimesi, Ahmed Muhammed Şâkir'in *Bâ'isu'l-Hasîs Şerhu İhtisârı Ulûmi'l-Hadîs*'i Tâhir el-Cezâirî'nin *Tevcîhu'n-Nazâr ilâ Usûli'l-Eser*'i, el-Kâsımî'nin *Kavâidu't-Tahdîs*'i ve kaynakçada adı geçen diğer hadis usûlü eserleri de başvurduğumuz kaynaklardır.

Hadis sayımları Ahmed b. Hanbel ve Bakî b. Mahled'in *Müsned*'lerinden yapılmıştır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i için el-Mektebetü's-Şâmile programına başvurulmuştur. Bilindiği üzere Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inin tamamını gören az kişinin isimleri verilmekle beraber eser günümüze basılı halde ulaşamamıştır;⁵ Bâki b. Mahled'in *Müsned*'i dahilinde verdiğimiz sayısal bilgiler, eser üzerinde hadis sayımı yapmış olan İbnü'l-Cevzî'nin, *Telkîhu Fuhûmu Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târihi ve's-Siyer* isimli eserinden alınmıştır. Ayrıca örnek hadis rivâyetleri için *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere klasik hadis külliyyatına başvurulmuştur. Örnek hadislerin yorumu için *Kütüb-i Sitte* şerhlerinden faydalanılmıştır.

Sahâbe, adalet, temyiz, râvî vb. hususlar açıklanırken çeşitli hadis ıstılahları sözlükleri ile *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddelerine müracaat edilmiştir.

Bunlar dışında kaynaklarda adı belirtilen araştırmamızla alakalı birkaç tez ve makaleden de yararlanılmıştır.

⁵ M. Yaşar Kandemir, Bakî b. Mahled, *D.İ.A.*, C. 4, s. 541-542.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HADİS RİVÂYETİ VE SAHABİ KAVRAMLARI

1.1. Hadis Rivâyeti ve Râvî Kavramı

Hadis kelimesi lügatte “sözlü ifade ve haber” manasına gelmekte, “eski” kelimesinin zıddı olup “yeni” anlamını taşımaktadır. İçerdiği manadan kaynaklanmış olsa gerek, hadis kelimesi nübüvvetin ilk zamanlarından itibaren Hz. Peygamber (a.s)’ın sözleri için kullanılmıştır.⁶ Terim olarak ise “hadis” Hz. Peygamber (a.s)’a ait olduğu dile getirilen, her türlü söz, fiil, takrir ve hal ile ilgili habere denilmektedir.⁷ Rasûlullah (a.s)’a ait tüm merviyatı kayıt ve zapt etme amacı taşıyan⁸ muhaddislere göre, Hz. Peygambere ait olan her şey hadistir. Yani hadisçiler arasında yaygın olan görüşe göre hadis nübüvvetten önce ya da sonra Hz. Peygamber (a.s)’dan rivâyet edilen bütün söz fiil ve takrirlerdir. Bazı kullanımlarda ise kelime anlam genişlemesine uğrayarak Hz. Peygambere ait olan haberler dışında, sahâbe ve tabiûn’dan gelen haberler için de kullanılmıştır. Bu tarife göre de Hz. Peygamberden, sahâbeden ve tâbiînden gelen her türlü söz, fiil ve takrirlere hadis denmektedir.⁹

Hadis ilmine rivâyet ilmi, ahbâr ilmi, âsâr ilmi gibi isimler de verilmesinden¹⁰, hadis ve rivâyet kavramlarının kısmen ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Hadis ilmi esasen rivâyet ve dirayet meselelerini konu edinmektedir. Hadiste rivâyet bilgisi denince akla ilk olarak Hz. Peygamber (a.s)’ın söz fiil ve takrirlerinin zabtı, yazımı ve naklinin araştırılması¹¹ meseleleri gelmektedir. Dirayetü’l-Hadis ilmi ise rivâyetin şart, çeşit ve hükümlerinden, rivâyet edilen hadisin keyfiyetinden, senet ya da metin itibariyle hadisin sıhhatinden, râvilerin sıfatlarından yani senet ve metnin kabul ve reddedilme itibariyle durumundan bahseden ilimdir.¹² Usûlde farklılıkları olsa da her iki dalın temeli esasen rivâyete dayanmaktadır.

⁶ Talat Koçyiğit, **Hadis Usûlü**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2011, s. 10-11.

⁷ Tahir b. Salih el-Cezâirî, **Tevcihu’n-Nazâr ilâ Usûli’l-Eser**, Matbaatü’l-Cemâliyye, Mısır, 1910, s. 2; Abdullah Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 93.

⁸ Ahmed Nâim, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi Mukaddimesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1979, C. 1, s. 6.

⁹ Şemsuddin Muhammed et-Tebrizî, **Şerhu Dîbâcî’l-Mühezzeb fi Mustalâhi’l-Hadîs**, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, y.y., 1350, s. 6-7.

¹⁰ Ahmed Nâim, **Tecdîd Mukaddimesi**, C. 1, s. 5.

¹¹ Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 258

¹² Ahmed Nâim, **Tecdîd Mukaddimesi**, C. 1, s. 5-6.

Nitekim hadis ilmi, rivâyet edilen haberin aslında/orijinalinde herhangi bir şekilde değişiklik yapıp yapılmadığını incelemekte, ayrıca haberi nakleden râvinin rivâyeti alış yolunu, rivâyet eden şahısların güvenilir olup olmadıkları gibi rivâyet meselelerini araştırmaktadır.

Görüldüğü gibi hadis ve rivâyet tabirleri birbiriyle alakalı iki kavramdır. Bu genel bilgileri verdikten sonra “rivâyet” kelimesiyle alakalı açıklamalara geçmek istiyoruz.

1.1.1. Rivâyet

Rivâyet kelimesi “kuyudan su çekmek, birine su getirmek, suyun kaynağına varmak, suyu kanarak içmek, sözü ya da olayı bir başkasına nakletmek” anlamlarına gelip روى kökünden türemiştir.¹³ Hadis ilminde ise “hadisi, sünneti ya da benzeri haberleri nakletmek, onları haber verene edâ lafızlarını da kullanarak isnâd etmek” anlamına gelmektedir.¹⁴ Başka bir ifade ile hadis ıstılahında rivayet, “sünnetin ve benzeri haberlerin nakli ile bunları haber verenlere isnadından ibarettir.”¹⁵

Yazılı ya da sözlü tüm hadisler gerek sahâbe döneminde gerekse sonraki dönemlerde rivâyet yoluyla diğer nesillere ulaştırılmıştır. Hadislerin farklı mekânlara dağılması ve insanlara ulaşması rivâyet ile sağlanmıştır.

Hz. Peygamber (a.s)’ın hayatında rivâyet, genellikle sahâbîlerin O’ndan duyduklarını nakletmeleri, duymadıklarını da birbirinden öğrenip aktarmaları tarzında gerçekleşmiştir. Rivâyet faaliyeti Hicretten sonra Mescid-i Nebevî’de hadis ve ilim müzakereleri şeklinde başlayarak, daha sonraları nisbeten sistemleşmiştir. Hz. Peygamber (a.s)’ın Arap yarımadasında ikamet eden kabile reislerine ve o bölge dışındaki devlet yöneticilerine gönderdiği İslam davetçilerinin tebliğleri, rivâyet işinin temellerinden sayılabilir. Aynı şekilde Suffâ Ashâbı’nın Rasûl-i Ekrem’den öğrendiklerini dışarıdan Medine’ye gelen kişilere ve heyetlere aktarmaları; gelen kişilerin de kabilelerine döndüklerinde bunları kendi halklarına öğretmeleri bu dönemdeki rivâyet faaliyetleri arasındadır.¹⁶

¹³ Ahmet Yücel, **Hadis Tarihi ve Usûlü**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2010, s. 113.

¹⁴ Seyyid Abdu’l-Mâcîd el-Ğavrî, **Mu’cemu’l-Mustalahâtî’l-Hadîsiyye**, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2007, s. 366.

¹⁵ Talat Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 371.

¹⁶ Mehmet Efendioğlu, “Rivâyet”, **DİA**, C. 35, s. 135.

Rivâyet sistemli bir faaliyettir ve rivâyetin üç temel unsuru bulunmaktadır: Birincisi, rivâyetin konusu olan sünnet, hadis veya haber; ikincisi, bu haberi rivâyet eden şahıs; üçüncüsü de, haberi kendisine rivâyet edenden alan diğer şahıstır. Başka bir ifadeyle bu temel unsurlar mervî, bu mervîyi elinde bulunduran ilk kaynak veya şeyh ve onu bu kaynaktan alıp nakleden ikinci bir râvidir.¹⁷

Rivâyetin gayesi, herşeyden önce, Hz. Peygamberin söz ve fiillerinden ibaret olan sünnetini yahut daha umumi mana ile hadisini, asırlarca sonra gelecek olan nesillere duyurmaktır.¹⁸ Nitekim sahâbeden başlamak suretiyle her neslin bu amacı göz önünde bulundurarak rivâyeti en emin yolla yapmaya çalışmaları hadis metinlerinin asırlarca, sonra yaşamış olan kimselere itina ile ulaştırılmasına olanak sağlamıştır.

1.1.2. Râvî

Râvî kelimesi rivâyet kelimesinin ism-i fâili olup terim olarak “hadisi senediyle usulüne uygun olarak nakleden kimse”¹⁹ manasına gelmektedir.

Bir başka ifade ile kelime “hadisi ilk defa söyleyene nisbet ederek rivâyet eden, hadisi nakleden kimse” anlamında kullanılır.²⁰ Râvî kelimesi, “Hz. Peygamber (a.s.)’dan duyup öğrendiklerini başkalarına öğretene ve aktaran kişi” manasında İslam’ın ilk günlerinden itibaren kullanılmıştır.²¹

İlk devir İslam âlimleri kelimeleri terim haline getirirken o kelimenin lügat manası ile gayet uyumlu olmasına özen göstermişlerdir. Rivâyet ve râvî kelimeleri için de geçerli olan bu husus mecâzî bir inceliği ortaya çıkarmaktadır. Yapılan tespitlere göre Hz. Peygamber, bir pınara benzetilmekte; kaynaktan akan su ise O’nun söz ve fiilleri olmaktadır. Hadis rivâyet etme kuyudan su taşıma, ya da suyun kaynağından su içmeye benzetilmektedir.²² Nihayetinde râvînin yaptığı faaliyet, Hz. Peygamber (a.s.)’ın söz, fiil ve takrirlerinin sonraki nesillere intikali olup, sıhhati usulüne uygun yapıp yapılmamasında gizlidir.

¹⁷ Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 371.

¹⁸ Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 371.

¹⁹ Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 251.

²⁰ el-Ğavri, **Mu’cemu’l-Mustalahâtî’l-Hadîsiyye**, s. 346.

²¹ Mehmet Efendioğlu, “Râvî”, **DİA.**, C. 34, s. 473.

²² Ali Yardım, **Hadis I-II**, Damla Yayınları, İstanbul, 2010, C. 1, s. 63.

Dinin kaynaklarından olan sünneti aktaran râvîlerin yaptıkları işin mahiyetinin büyüklüğü, râvîlerin bu işe ehil olup olmadıkları meselesinin hadis ilmince araştırılmasına neden olmuştur. Konumuz hadis rivâyetinin sıhhati ve râvîlerin cerh tadil durumu olmasa da şunu belirtmekte fayda vardır: Rivâyetin sağlıklı bir şekilde sonraki nesillere ulaşması, râvîlerin ne ölçüde bu işe ehil olduklarıyla alakalıdır. Bu sebebe dayanarak geniş bir rical literatürü oluşturulmuş, râvîlerin hayatlarına ait bilgiler, doğum ve ölüm tarihleri, kendilerinden hadis aldıkları ve daha sonra kendilerine hadis rivâyet ettikleri kişilerle alakalı malumat bu geniş literatür içinde incelenmiştir.²³

1.1.3. Hadis Râvisinde Aranan Şartlar

Râviden gelen hadisin kabul edilmesi, râvinin belirli şartları taşımasına, hadislerin sıhhati de onu nakleden râvîlerin güvenilir olup senet ve metinde bir illet barındırmamasına bağlıdır. Hadis rivâyetinde râvinin, rivâyeti kabul edilen kimselerden olması şarttır.²⁴

Hadisçiler tarafından usûl kitaplarında bu şartlar belirtilmiş ve açıklanmıştır. Bu sıfatlardan herhangi birinin noksan olması, râvinin güvenilirliğini zedelemekte ve rivâyetinin kabul olmasına engel olmaktadır. Nitekim *Ulûmu'l-Hadîs* adlı hadis usûlü eserinde “rivâyetleri kabul edilen ve rivâyetleri reddedilen kimselerin sıfatları” adlı bölümde rivâyete ehil olma şartları dile getirilirken başlıktan da anlaşıldığı üzere râviden gelen rivâyetin makbuliyeti ile bu şartlar nisbeten özdeşleştirilmiştir.²⁵

Râvinin rivâyete ehil olması için gerekli sıfatlar, iki grup halinde ele alınır. Birinci grup; müslüman olma, akıllı ve bâliğ olma, mürüvveti ihlal edecek ve fasıklık sayılacak hallerden uzak olma gibi hallerdir. İkincisi ise uyanık olma, gaflete düşmeme, hıfzından

²³ Sahâbe biyografileri olarak İbn Abdî'l-Ber'in *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ı, İbnu'l-Esîr'in *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'si ve İbn Hacer'in *el-İsâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'si sayılabilir. Cerh-Ta'dîl kitaplarından sika râvîleri kapsayanlar, İclî'nin ve İbn Hibbân'ın *Sikât*'ları, İbn Şâhin'in *Târîhu Esmâi's-Sikât*'ı, Zehebî'nin *Tezkiretü'l-Huffâz*'ı ve *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sı sayılabilir. Zayıf râvîleri ihtiva edenler “*ed-Duafâ*” veya “*ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*” diye adlandırılmaktadır. Bu tür eserler arasında: Buhârî, Ebû Zûr'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, Ebû Ca'fer el-Ukaylî, İbn Adî, Dârekutnî ve İbnü'l-Cevzî'nin *Duafâ*'ları, İbn Hibbân'ın *el-Mecrûhîn*'i Zehebî'nin *Mizânü'l-İ'tidâl*'i ile *el-Muğnî fî'd-Duafâ*'sı, İbn Hacer'in *Lisânü'l-Mizân*'ı zikredilebilir. Sika ve zayıf râvîleri ihtiva eden eserler İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ı, İbn Maîn'in *et-Târih*'i, Buhârî ve İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târihu'l-Kebîr*'leri, Fesevî'nin *el-Ma'rife ve't-Târih*'i, İbn Ebî Hâtim er-Râzî'nin *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'i olup her iki türden ricâl kitaplarıdır. İsim, Künye, Lâkab, Ensab ve Bülân Kitapları ise, Ahmed b. Hanbel'in *el-Esâmî ve'l-Künâ*'sı, Buhârî ve Müslim'in *el-Künâ*'sı, Ebû Bişre'd-Dûlâbî'nin *el-Künâ ve'l-Esmâ*'sı, Sem'ânî'nin *el-Ensâb*'ı, Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân*'ıdır.

²⁴ Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, s. 369.

²⁵ Geniş bilgi için bkz. İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, (thk. Nurettin İtr), Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1998, s.104-127.

naklettiği hadisleri tam olarak ezberlemiş ve korumuş olma, kitabından naklettiği hadisleri hıfzında ve kitabında koruma ve mana ile naklettiği hadislerin manasına tam olarak malik olma gibi özelliklerdir.²⁶

Bu sıfatları adalet ve zabt başlıkları altında toplayarak dile getirmek mümkündür.

1.1.3.1. Adâlet

Adâlet vasfı kişinin Rabbine ve insanlara karşı dürüst olması, takva sahibi olup güzel hasletleri bünyesinde barındırarak kötü hallerden uzak durması²⁷ tam anlamıyla kâmil bir mümin olması gibi vasıfların genel adıdır.

Adâlet, rivâyetlerinin kabul edilebilmesi için râvide bulunması gereken müslümanlık ve âkil bâliğ olma gibi şartlar yanında, onu küçük düşüren bütün davranışlardan uzak olmasını sağlayan mânevî ve ahlâkî özelliklerini de içine alır.²⁸ Kişinin murûeti ortadan kaldıracak hallerden uzak olup güzel sayılan vasıflarla vasıflanması, heva ve hevese karşın akıl ve din yolunu seçmesi, adil oluşunu gösterir. Büyük günahları işleyen ve küçük günahlarda ısrarcı olan kişinin adalet vasfı ortadan kalkar.²⁹

Adalet, istikamet, müsavat, orta halli olma anlamlarına gelir. İstilahî anlamda ise dinde kişinin tam bir istikamet üzere olması, emirleri yapıp nehiyleri terkederek dinini bu temel üzerine ikame etmesidir.³⁰ Başka bir ifadede ise; adil olan kişi şu 5 hasleti üzerinde taşımaktadır denilmektedir: Cemaate dâhil olması, şarhoş edici şeylerden uzak olması, dinini harap etmemesi, yalan söylememesi, aklî melekelerinin yerinde olmasıdır.³¹ Bir başka tanımla adalet, Allah'ın emirlerine tabi olmak, nehiyelerinden kaçmak, çirkinliklerden uzak olmak, dini ve mürûeti kendisinden giderecek şeylerden uzaklaşmak, hakka yönelmek, büyük günahlardan kaçınıp küçük günahlarda ısrar etmemektir.³²

Adalet, mürûete ve takvaya sahip çıkarak dini muhafaza etmek, kebâirden kaçınmak, sağâirde ısrarcı olmamak hatta gerekirse bazı mübahlarda bile ihtiyatlı

²⁶ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s.104-105.

²⁷ Muhammed et-Tebrîzî, *Şerhu Dîbâcî'l- Muhezzeb*, s. 49.

²⁸ Abdullah Aydın, "Adalet", DİA., C. 1., s. 344.

²⁹ el-Cezâirî, *Tevcîhu'n-Nazâr*, s. 28-29.

³⁰ Cüneyd Eşref İkbal, *el-Adaletü ve'z-Zabtu ve Eseruhumâ fî Kabûlî'l-Ehâdisi ev Reddihâ*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2006, s. 34

³¹ el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali b. Sâbit Ebû Bekr Hatîb, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, (thrc: Hasan Abdu'l-mun'im Selbî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2009, s. 92.

³² Cüneyd Eşref, *el-Adaletü ve'z-Zabt*, s. 35.

davranmaktır. Adil kişide bulunması gereken dört şarttan bahsedilir. Birincisi, itaati muhafaza ve ma'siyetten kaçınmaktır. İkincisi dinde kişinin değerini düşürecek küçük günahları işlememektir. Üçüncüsü pişmanlık verecek ve kişiyi alçaltacak mübahları yapmamaktır. Dördüncü ise şeriata aykırı akideleri benimsememektir.³³ Adaletin elde edilmesi için iki şeyin gerektiği söylenmiştir. Bunlardan biri farzların yerine gelmesi ve haramlardan kaçınılmasıdır. Diğerisi ise, insanları kirletecek tüm adetlerden ve fiillerden uzak durup, güzel fiilleri işlemek suretiyle mürûeti kazanmaktır.³⁴ Adalet, sahibini takvaya ve mürûete götüren bir meleke olarak da tanımlanmıştır.³⁵ Adaletin şartlarının yukarıdaki tanımlardan çıkartıldığı göze çarpmaktadır.

İmâm eş-Şâfiî: “Yahya b. Zekeriya’dan başka Allah’a hiç isyan etmeksizin ona itaat eden, yani itaatine masiyet karıştırmamış yahut isyanına itaat karıştırmamış hiçbir kimseyi bilmiyorum. Eğer taat galip gelirse o kişi adil sayılır. Masiyet galip gelirse cerhedilmiş olur.” demiştir.³⁶

Hadis râvisi adalet vasfına sahip olmak zorundadır. Kişinin şahadetinin kabul olması için nasıl belirli özellikleri taşıması gerekiyorsa râvînin rivâyetinin kabulü için de belirli şartlar gereklidir. Râvîde adalet vasfının aranması Kur’an-ı Kerim’de geçen “Ey iman edenler; eğer bir fasık size bir haberle gelirse, onu iyice araştırın.” ayetinin gereğidir.³⁷

Dolayısıyla adaletin yerine gelmesi için râvînin şu özelliklere sahip olması gerekir:

1.1.3.1.1. Müslüman Olma

Râvinin İslâm’a teslim olması, inancında hal ve hareketlerinde İslama uygun hareket etmesi durumudur. Râvinin itikadının sağlam olması, rivâyetin kabul edilme şartlarındandır. Nitekim kâfirler, İslamın ve Müslümanların düşmanlarıdır. Güçleri nispetinde Allah ve Rasûlü hakkında yalan söyleyip dini tahrif etmeye çalışırlar.

³³ Cüneyd Eşref, **el-Adaletü ve’z-Zabt**, s. 38.

³⁴ Cüneyd Eşref, **el-Adaletü ve’z-Zabt**, s. 39.

³⁵ es-Sehâvî, Şemsü’d-din Ebî’l-Hayr Muhammed b. Abdi’r-Rahmân eş-Şâfiî, **Fethu’l-Muğîs bi Şerhi Elfiyeti’l-Hadis**, I-V, (thk: Abdu’l-Kerîm b. Abdullah b. Abdi’r-Rahmân el-Hudayr, Muhammed b. Abdillâh b. Fûheyd Âli Fûheyd), Mektebetü Dâru’l-Minhâc, Riyad, 1426, C. 2, s. 158.

³⁶ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 93.

³⁷ el-Cezâirî, **Tevcihu’n-Nazâr**, s. 29.

İslam'dan başka bir din seçenlerin icma' ile getirdikleri haberler kabul edilmemekte, dini konularda rivâyetlerinin kabulü doğru olmamaktadır.³⁸

Müslüman olmak tahammül şartlarından değil, edâ şartlarından sayılmaktadır. Kişi hadisi mümin değilken hamletmiş ve İslam'a girdikten sonra nakletmişse rivâyeti kabul edilir.³⁹ Nitekim Cübeyr b. Mut'im'den gelen ve Buhârî'in Câmi'inde geçmekte olan Rasûlullah (a.s)'ın akşam namazında Tûr Sûresinin okuması ile ilgili rivâyetin yorumunda; râvinin, rivâyeti Müslüman olmadan önce, esirken öğrenmiş olduğu söylenmektedir. Bu da gerek fasığın gerekse kâfîrin daha evvel öğrendikleri hadisleri adil olduktan, yani iman ettikten ya da fısı terkettikten sonra rivâyet etmelerinde bir beis olmadığını göstermektedir.⁴⁰

1.1.3.1.2. Akıllı ve Baliğ Olma

Bu şart teklîf şartı olarak da adlandırılmaktadır.⁴¹ Akıl insanın konuşulani anlamasına ve eşyanın hakikatini idrak etmesine yarayan insanî bir özelliktir.⁴² Akıllı olmak, anlama ve ayırma kabiliyeti için gereken en önemli niteliktir. Bulûğa ermiş olma ise yalan söylemeye mani olacaktır. Nitekim çocuk, şer'an sorumlu olmadığı için yalan söylemesini engelleyecek bir şey yoktur.⁴³ Buna göre çocukların ve deli olanların rivâyetinin kabul edilmeyeceği söylenmiştir.⁴⁴ Akıllı olmak hem tahammül hem de edâ şartı sayılırken⁴⁵; bâliğ olma yalnızca edâ şartlarından sayılmaktadır. Dolayısıyla küçük çocuğun rivâyeti kabul edilmezken⁴⁶ mümeyyiz olan çocuğun bulûğa ermeden önce öğrenip bulûğa erdikten sonra naklettiği rivâyetleri kabul edilmektedir.⁴⁷ İbn Abbâs, İbn Zübeyr ve Nu'man b. Beşîr gibi sahâbîlerin

³⁸ Abdu'l-Mu'min b. Kemâlu'd-Dîn el-Bağdâdî, **Teyşîru'l-Vusûl ilâ Kavâ'idî'l-Usûl**, (Abdullah b. Salih el-Fevzân), Dâru'l-Fazîle, y.y. 2001, C.1, s. 156.

³⁹ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 90; Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s. 68; Abdu'l-Mu'min el-Bağdâdî, **Teyşîru'l-Vusûl**, C. 1, s. 156.

⁴⁰ Abdu'l-Mu'min el-Bağdâdî, **Teyşîru'l-Vusûl**, C. 1, s. 157.

⁴¹ Abdu'l-Mu'min el-Bağdâdî, **Teyşîru'l-Vusûl**, C.1, s. 160.

⁴² Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s. 73.

⁴³ Abdu'l-Mu'min el-Bağdâdî, **Teyşîru'l-Vusûl**, C.1, s. 160.

⁴⁴ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 2, s.158-159.

⁴⁵ Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s.90.

⁴⁶ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 2, s. 160-161.

⁴⁷ Abdu'l-Mu'min el-Bağdâdî, **Teyşîru'l-Vusûl**, C.1, s. 161.

rivâyetlerinin kabul edileceği hususunda âlimlerin icma etmesi bu hususa delil olmaktadır.⁴⁸

1.1.3.1.3. Mürûet

Mürûet insaniyet anlamına gelmekte olup güzel ahlak ve edep kurallarını içermektedir. Nefsin bütün pislik ve kötülüklerden korunması, halk nazarında insanı kötü gösteren bütün davranışlardan sakınılması mürûettendir. İnsanın, yaşadığı toplum içinde, o toplumun örf ve adetlerine uygun bir yaşayışa sahip olması da mürûetten sayılır. İnsanı aşağı düşüren küçük günahlar; insanın onurunu kıran ve onun şerefine halel getiren bazı hareketler “sürekli yapıldığı takdirde” mürûeti ortadan kaldırır. Mürûeti ihlal, kişinin aklındaki bozukluk, dinindeki noksanlık ya da hayâsındaki azlık sebebiyle olur. Hadis âlimleri böyle kimselerin sözlerine olan güvenin yok olacağından dolayı hadislerini kabul etmemektedirler.⁴⁹ Bunların yanısıra insanlar arasında riayet edilmesi gereken kurallar ve mürûeti ihlal edecek haller, örf, zaman ve mekâna göre değişiklik arzedebileceğinden dolayı mürûet meselesine ihtiyatlı yaklaşılması gerektiği söylenmektedir.⁵⁰

1.1.3.1.4. Takva

Dinin emirlerini yerine getirme, fasıklıktan uzak olma anlamına gelen takva; Allah’ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından da kaçınmaktır.⁵¹ Bu da büyük günah işlememek, küçük günahlarda ısrar etmemek ve bid’atlardan uzak olmakla meydana gelir.⁵²

Girişte belirttiğimiz gibi tezimizin temel konusu çocuk sahâbe’nin rivâyetini hadis usulüne göre yorumlamaktır. Aslen “Hadis Râvîsinde Aranılan Şartlar” başlığı altında verdiğimiz vasıflar, sahâbî râvî dışındakilerin taşınması gereken kurallardan ibaret olup, adalet vasfının gerçekleşebilmesi için râvîde bulunması şart koşulan hususlardır. Daha sonra da belirteceğimiz gibi genel olarak Ehli Sünnet, sahâbî râvîyi cerh ve ta’dile tabi tutmamıştır. Fakat biz konumuz gereği burada çocuk sahâbînin

⁴⁸ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 68.

⁴⁹ Bkz.: es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, C. 2, s. 160; el-Cezâirî, **Tevcihu’n-Nazâr**, s. 28; Koçyiğit, **Hadis Istılahları**, s. 299.

⁵⁰ el-Cezâirî, **Tevcihu’n-Nazâr**, s. 28.

⁵¹ es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, C. 2, s. 158.

⁵² Süleyman Uludağ, “Takva”, **DİA.**, C. 36, s. 434.

gerçekten rivâyete ehil olabilmesi için diğer hususlarına bakılmasa da akıl ve bulûğ şartını taşımasının şart koşulması gerektiği kanaatini taşıyoruz. Nitekim diğer bölümde açıklanacağı üzere hadis usulünde yaş meselesi öne çıkan bir problemidir.

1.1.3.2. Zabt

Hadis râvisinin güvenilirliğinin delillerinden olup rivâyete ehil olması için râvide bulunması gereken bir sıfattır. Zabt, râvinin daima uyanık olarak gafletten arınmış olması, hafızasından yaptığı rivâyeti tam hıfzetmiş bulunması, kitaptan yaptığı rivâyeti tam olarak koruması yani tahammül ettiği rivâyeti edâ anına kadar aldığı haliyle muhafaza etmesidir.⁵³

Bu sıfat, Zabtu's-Sadr ve Zabtu'l-Kitâb olarak iki kısma ayrılır. Zabtu's-Sadr râvinin rivâyeti ezberinden nakletmesi durumunda, rivâyet ettiği hadisi kusursuzca ezberlemiş olması, manayla naklediyorsa hadisin manasına tam vakıf olması, kıvrak bir zeka ve hazır bir zihin ile mefhumu zapt edebilmesi, ezberlediğini gerektiği zaman hızlıca hatırlayabilmesi durumudur. Zabtu'l-Kitâb ise râvinin hadisi tahammül anından eda vaktine kadar, isnadına ve metnine muhalif davranmadan tebdil, ziyade ve noksanlıktan kaçınarak rivâyetleri, kaydettiği yazılı belgeyi korumasıdır.⁵⁴

Gerek ezberden gerekse kitaptan rivâyette bulunurken zabta sahip olunmadığı takdirde, yanlışla düşülmekte, hadisin metin ve isnadında takdim ve te'hir, tahrif ve tashif gibi hatalar yapılabilmektedir. Hadis eğer manâ ile rivâyet ediliyorsa, hadis metninde kullanılan kelimelerin manaları iyi bilinmeli ve kelimelerin kullanımı hadisin manasında herhangi bir değişikliğe yol açmamalıdır.⁵⁵

1.2. Sahâbî Kavramı

Sahâbî kelimesi “bir kimseyle oturmak, konuşmak, arkadaşlık etmek” anlamına gelen ve mastarı “sohbet” olan “صحب” fiilinden türemiştir. Kelimenin çoğulu صحابة şeklindedir. Aynı fiilden ism-i fâil olarak türeyen ve çoğulu أصحاب olan, صاحب kelimesi de

⁵³ el-Ğavrî, *Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-Hadîsiyye*, s. 454.

⁵⁴ el-Ğavrî, *Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-Hadîsiyye*, s. 454.

⁵⁵ Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, s. 372.

“dost ve arkadaş” anlamlarının yanısıra “boyun eğme, teslim olma” manalarına da gelmektedir.⁵⁶

Lügat âlimleri arasında sahâbî kelimesinin kökeni hakkında ihtilaf yoktur.⁵⁷ Dilcilere göre bir şahsın ism-i fâil ve ism-i meful gibi müştak bir isimle anılması için o ismin kökeni olan fiilin, şahıs üzerinde tezahür etmesi gerekir.⁵⁸ Buna nazaran belirli bir zaman, bir saat, bir gün ya da bir sene müddetince arkadaşlık etmiş, yani sohbette bulunmuş insanlara sahâbî denir.⁵⁹ Örfî anlamda ise sahâbî, sohbeti çok olan, karşısındaki kişiyle bizzat karşılaşan şahıslar için kullanılır.⁶⁰

Kur'an'da sâhib ve ashâb⁶¹ kelimeleri birliktelik, dostluk, beraber yaşama, arkadaşlık kurma, hoşça geçinme ve çok iyi tanıma gibi anlamlar içermektedir.⁶² Hz. Peygamber (a.s.)'ın hicretinden söz edilirken onun arkadaşı Hz. Ebu Bekir'e (li-sâhibihi), “Üzülme, Allah bizimle beraberdir”⁶³ dediği belirtilmekte; Hz. Musa ile birlikte Mısır'dan yola çıkan İsrailoğulları'ndan da “Ashâbu Mûsa”⁶⁴ diye söz edilmektedir.⁶⁵

Sahâbî kelimesinin terim anlamına gelince: İbnu'l-Medînî “Günün bir saatinde olsun Rasûlullah (a.s.)'ı gören ve sohbetinde bulunan kimseye” sahâbî denileceğini söylemektedir.⁶⁶

Başka bir açıklamada bu kavram “Bir saat, bir gün, bir ay yahut bir sene müddetince olsun Rasûlullah (a.s.)'ın sohbetinde bulunan ya da onu gören kimse” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁷ Buhârî ise “Rasûlullah (a.s) ile bir arada bulunan veya onu gören Müslümanlar sahâbî sayılırlar.” şeklinde bir tarif yapmaktadır.⁶⁸

⁵⁶ İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sadr, Beyrut, ts., C.1, s. 519; Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, **DİA.**, C. 35, s. 491.

⁵⁷ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 63, es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 4, s. 9.

⁵⁸ el-Kefevî, Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Musa el-Huseynî, **el-Külliyât**, Beyrut, 2012, s. 72-74.

⁵⁹ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 63.

⁶⁰ el-İrâkî, **Şerhu't-Tefsîr**, C. 2, s. 123.

⁶¹ Tevbe 9/40, Şuarâ 26/61, Yunus 10/84.

⁶² Bünyamin Erul, **Sahâbe'nin Sünnet Anlayışı**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2012, s. 1.

⁶³ Tevbe9/40.

⁶⁴ Şuara 26/61.

⁶⁵ Efendioğlu, “Sahâbe”, **DİA.**, C. 35, s. 491.

⁶⁶ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 63, es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.4, s. 9.

⁶⁷ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 4, s. 8.

⁶⁸ Buhârî, **Sahîh**, Fadâilu's-Sahâbe,1; el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 63, İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadis**, 293; es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.4, s. 9.

Dikkat edilirse buraya kadar aktarılan ifadelerde sahâbî kelimesinin, türediği fiilin hadisçiler nezdindeki örfî manasına dayanılarak tanımlandığı görülecektir.⁶⁹ “Suhbe” mastarından gelen sohbet ifadesi ise belirli bir süreye tahsis edilmeksizin kullanılmıştır.⁷⁰ Ehl-i Hadis’e göre Rasûlullah (a.s)’ı gören her Müslüman sahâbî sayılmaktadır.⁷¹

Bir başka açıklamada sahâbî “Uzun zaman Rasûlullah (a.s)’ın sohbetinde bulunan, ondan hadis alacak, ona uyacak kadar meclisinde oturan kimsedir” diye tanımlanmaktadır. Bu, usulcülerin tanımıdır.⁷² Fıkıh Usûlcüleri sahâbî olmak için Rasûlullah (a.s) ile altı ay ya da daha fazla beraber olmayı şart koştuklarıdır. Ebu’l-Hüseyn el-Basrî bir kimsenin sahâbî olabilmesi için şu iki özelliğe sahip olması gerektiğini savunmuştur: Hz. Peygamber (a.s) ile uzun süre arkadaşlık etmek ve uzun süre onu dinlemiş, bilgi almış ve ona ittiba etmiş olmak.⁷³

Tâbiîn âlimlerinden Said b. el-Müseyyeb, “Rasûlullah (a.s) ile bir ya da iki yıl beraber kalan ya da onunla bir iki gazveye katılan” kimseyi sahâbe saymıştır.⁷⁴ Bu rivâyet, Rasûlullah (a.s) ile görüşüp müslüman olduğu halde uzun zaman yanında kalamayan ve onunla savaşa çıkamayan nice sahâbîyi kapsam dışı bıraktığı için kabul görmemiştir.⁷⁵

Âlimler arasında en çok rağbet gören tanım İbn Hacer’in tanımıdır. O, sahâbeyi: “Rasûlullah (a.s)’a iman etmiş olarak ona mülâkî olan hatta irtidat etmiş ve irtidadından dönmüş olsa bile Rasûlullah (a.s)’a iman etmiş halde ölen kimse” olarak tarif etmiştir.⁷⁶ Görüldüğü gibi bu tanımda Müslüman olmak ve mülakat kavramları öne çıkmaktadır. Mülâkât, beraber yürümekten, beraber oturmaktan, kavuşmaktan ve az da olsa konuşmaktan daha kapsamlı bir kavramdır.⁷⁷ Sohbet ru’yetten daha özel bir kavramdır. Bir kimsenin ru’yetinin bulunması sohbetinin olduğu anlamına gelmez.⁷⁸

⁶⁹ Erul, **Sahâbe’nin Sünnet Anlayışı**, s. 5.

⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. Erul, **Sahâbe’nin Sünnet Anlayışı**, s. 3-5.

⁷¹ İbnu’s-Salâh, **Ulûmu’l-Hadis**, s.293.

⁷² İbnu’s-Salâh, **Ulûmu’l-Hadis**, 293; Muhammed b. Ali el-Vellûvî, **Şerhu Elfiyeti’s-Suyûtî fi’l-Hadis**, I-II, Mektebetü’l-Ğurabâi’l-Esediyye, Medîne, 1993, C. 2, s. 180.

⁷³ Erul, **Sahâbe’nin Sünnet Anlayışı**, s. 4-5.

⁷⁴ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 63.

⁷⁵ İbnu’s-Salâh, **Ulûmu’l-Hadis**, 293.

⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, **el-İsabe fi Temyîzi’s-Sahâbe**, I-XVI, (thk. Abdullah b. Abdu’l-Muhsîn et-Türkî), Dâru Hicr, Kâhire, 2008, C.1, s. 16; **Nüzhetü’n-Nazar fi Tavdîhi Nuhbetu’l-Fiker**, (thk. Nurettin İtr), Dâru’l-Hayr, Beyrût, 1993, s.109.

⁷⁷ İbn Hacer, **Nüzhetü’n-Nazar**, s. 109.

⁷⁸ el-İrâkî, **Şerhu’t-Tefsira**, C. 2, s. 124.

“Sahâbe Rasûlullah (a.s)’ı gören şahıstır” tanımında “ru’yet” öne çıkarken, İbn Hacer’in Sahâbe tarifinde “mülakat” unsurunun ön planda olması, dikkate değer bir husustur. Özellikle Ashâbu’n-Nebî kavramını Rasûlullah (a.s)’ı görmek ile sınırlamak, Abdullah b. el-Mektûm gibi âmâ kişilerin sahâbî sayılamayacağı kanısını beraberinde getirmektedir.⁷⁹

Allah Rasûlü’nün yanındaki sahâbeden bahsederken sahâbekelimesini kullanması, “ashâbu’n-nebî, ashâbu Rasûlillah, ashâbu Muhammed” gibi kavramların o günkü dile yerleşmiş olması, bu kelimenin çok erken dönemlerde terim anlamı kazandığını göstermektedir.⁸⁰ İnce manası ile sahâbeyi bu vasıfla vasıflamak, kavramı anlamlandırmak için mesele üzerinde uzun düşünülmesi gerektiğini savunan âlimler de bulunmaktadır.⁸¹

Sünneti nakleden, koruyan ve diğer insanlara Rasûlullah (a.s)’ın emir ve yasaklarını tebliğ eden sahâbînin tarif edilmesinin çokça faydası bulunduğu bildirilmektedir.⁸² Sahâbî tanımını dar bir çerçevede ele alıp sadece Allah Rasûlü ile uzun müddet beraber olmuş, ondan az çok birşeyler işitmiş yahut onun her söz ve hareketine bizzat şahit olmuş kişileri sahâbî olarak vasıflandırmanın bir faydası bulunmamaktadır. Hadis âlimlerinin tanımları birbirini tamamlamakta ve genel bir sahâbî profilini ortaya koymaktadır. Akıllı, şuur sahibi, mümeyyiz olup kiminle mülâkî olduğunu bilme kaydıyla Rasûlullah (a.s) ile karşılaşan, Onu ve konumunu idrak edebilen, bu hal üzere iken sohbeti bulunan müslümanlar sahâbedendir. Fakat usûl âlimlerinin tanımındaki uzun müddet beraberlik ifadesinden hareketle bir an için Allah Rasûlünü gören ile uzun müddet onunla arkadaşlık etmiş olan kişilerin sohbetlerinin derecesini ve faziletlerini aynı kabul etmemek⁸³ de doğru olacaktır.

1.2.1. Kimlere Sahâbî Denir?

Genel kabule göre “Rasûlullah (a.s)’ı gören, O’na ve getirdiklerine iman eden ve bu iman ile ölen kimseye sahâbî” denmektedir. Buna göre, o dönemde yaşamış ama Rasûlullah (a.s)’a iman etmemiş kişiler sahâbî diye adlandırılmaz. Ayrıca aynı devirde yaşadığı halde

⁷⁹ İbn Hacer, **Nüzhetü’n-Nazar**, 109; es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, C. 4, s. 11.

⁸⁰ Efendioğlu, “Sahâbe”, **DİA.**, C. 35, s. 491.

⁸¹ Krş.: M. Hayri Kırbasoğlu, **İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010, s. 61-65.

⁸² Abdu’l-Mu’min el-Bağdâdî, **Teyşîru’l-Vusûl**, C.1, s. 168.

⁸³ Talat Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2010, s. 71, Erul, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, s. 6.

Allah Rasûlünü görmeyenlere –körlük hali müstesna– “sahâbî” denilemeyeceği gibi; O’nu görüp iman ettiği halde, dininden dönenler de “sahâbî” olamazlar.⁸⁴ Bunun yanı sıra kâfir ya da başka bir dine mensup olup bu halde Rasûlullah (a.s)’ı gören daha sonra iman ettiği halde Allah Rasûlünü görmeyen kişiler de sahâbî sayılmazlar.⁸⁵

Bir şeyle gerçekten yakın dost olup sahâbesayılabilmek, onunla mülakâ olmayı gerektirir.⁸⁶ Lügavî anlamda sohbet kelimesinden herhangi bir zamana hasredilmeyen sohbet ve birliktelik kastedilmiş olsa da fıkıh usûlü alimleri gibi bazı musannıflar, uzun süren dostluğu ve arkadaşlığı önceleyerek söz konusu kelimeyi anlamlandırmışlardır.⁸⁷ Hz. Peygamberden ve sahâbeden gelen rivâyetlere bakıldığında da “sohbet” kelimesiyle, dostluk arkadaşlık ve uzun süre beraberliğin kastedildiği anlaşılmaktadır.⁸⁸ Enes b. Mâlik’e “Sahâbeden geriye kalan en son kişi sensin.” denildiği zaman “Bedevîlerden birçok kişi kalmıştır ama sahâbeden geriye kalan son kişi benim” diyerek sahâbenin niteliğini ortaya koymuştur.⁸⁹ Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Enes b. Mâlik’in de kastettiği üzere kişinin Rasûlullah (a.s)’a yakınlığı nispetinde sahâbîlik derecesi artmaktadır.

Bazı kayıtlarda sahâbî kabul edilebilmek için bulûğ çağına gelmek gerekli kılınmışsa da bu görüş şaz kabul edilmektedir.⁹⁰ Sahâbî sayılmak için ergenlik çağına gelmiş olmak şart olmayıp temyiz yaşında olmak yeterlidir. Başka bir ifade ile “sözü anlayıp karşılık verebilen” çocuk, sahâbî sayılır. Hz. Ali’nin iki oğlu Hasan ve Hüseyin ile Mahmud b. er-Rabî bunlara örnektir.⁹¹ Temyiz çağına girmemiş çocukların sahâbî sayılmamaları, onların henüz kâmil manada Rasûlullah (a.s)’a iman etmiş olmamalarındandır.⁹²

Temyiz kavramı “iki şeyi birbirinden ayırmak, ayırt etmek, idrak etmek” manasındadır. Temyiz gücü, psikolojik durumla alakalı ve kişisel anlamda değişiklik gösteren bir ifadedir. Kişilerin özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkışında farklılıklar

⁸⁴ Celaleddin Abdurrahman es-Suyûtî, **Tedrîbu’r-Râvî**, Müessesetü Kütübi’s-Sekafiyye, Beyrût, ts., s.288.

⁸⁵ Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve’z-Zabt**, s. 84.

⁸⁶ İbn Hacer el-Askalanî, **Nuhbetü’l-fiker fi Mustalâhi Ehli’l-Eser**, (thk: Abdulhamid b. Salih b. Kasım), Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006. s. 137-138; **el-İsâbe**, C. 1, s. 16.

⁸⁷ es-Suyûtî, **Tedrîbu’r-Râvî**, s.289.

⁸⁸ Erul, **Sahâbe’nin Sünnet Anlayışı**, s.2.

⁸⁹ es-Suyûtî, **Tedrîbu’r-Râvî**, s.289-290; el-İrâkî, **Şerhu’t-Tefsîr**, C. 2, s. 124.

⁹⁰ el-İrâkî, **Şerhu’t-Tefsîr**, C. 2, s. 126.

⁹¹ Subhi es-Salih, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, (terc. M. Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 302.

⁹² Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve’z-Zabt**, s.84.

görülebilir. İşlediği fiillerin ve hareketlerin sonunu ve sonucunu doğru olarak idrak eden veya idrake uygun hareket edip akla uygun biçimde davranma yeteneğine malik kişinin temyiz gücüne de sahip olduğu kabul edilir. Temyiz çağına ulaşan ve ulaşamayan küçükleri nitelerken “mümeyyiz ve gayr-i mümeyyiz” sıfatları kullanılmaktadır.⁹³

Temyiz çağına erdikten sonra Rasûlullah (a.s)’ı yeniden görmedikleri esas kabul edilerek, kendilerini Rasûlullah (a.s)’ın gördüğü, başlarını okşadığı, ağızlarına bir şey verip yedirdiği ve hayır dua ettiği Abdullah b. Ebî Talhâ, Abdullah b. Hâris b. Nevfel gibi küçük çocuklar, kimi muhaddislere göre sahâbî sayılmamışlardır.⁹⁴

Rasûlullah (a.s) ile sohbetleri olan onun yanında bulunan, onu gören, ona hizmet eden çocukların sahâbîlikleri hakkında ihtilaf yoktur. Sahâbî sayılıp sayılamayacakları tartışılan çocuklar, Rasûlullah (a.s)’ın hayatının son yıllarında dünyaya gelen ya da sadece temyiz yaşından önce Allah Rasûlü’nü görmüş olan çocuklardır. Diğerlerine nazaran bu kişilerin zann-ı galib ile Allah Rasûlünü küçükken gördükleri bilinse bile sahâbe olup olmadıkları ihtilaflıdır. *el-İsâbe* adlı eserin ikinci kısmında bu kişilerin isimleri verilmektedir.⁹⁵

Rasûlullah (a.s)’ı nübüvvetten önce gören hanif kişilerin, sahâbe sayılıp sayılmadıkları hakkında farklı görüşler vardır. Allah Rasûlü’nü (a.s) nübüvvetten önce görenler genel itibariyle sahâbe biyografilerine alınmamışlardır. Bu bakımdan sahâbî sayılmadıkları söylenebilir.⁹⁶

Rasûlullah (a.s)’ı görmüş olan meleklerle sahâbî denilmese de mükellef olan, akıl ve şuur sahibi olan cinler sahâbeden sayılmaktadır. Bu Ibnu’l- Esîr’in görüşüdür. O, cinlerin meleklerden farklı olduğunu savunmaktadır.⁹⁷

Sahâbî sayılabilmek için az bir müddet de olsa Rasûlullah (a.s) ile görüşmek şarttır. “Sahâbî” kelimesinin kapsamlı bir tarifi yapılacak olursa; “Küçük-büyük, erkek-kadın ve hünsadan olup müslüman olarak Hz. Peygamber (a.s) hayatta iken O’nunla karşılaşan ve O’nu müslüman olarak gören ve müslüman olarak ölen kişidir”⁹⁸ denilebilir.

⁹³ İbrahim Kafi Dönmez, Temyiz, **DİA.**, C. 40, s. 437-438.

⁹⁴ es-Suyûtî, **Tedribu’r-Râvî**, s. 289, Nevzat Aşık, **Sahâbe ve Hadis Rivâyeti**, Akyol Neşriyat, İzmir, 1981, s. 20, Efendioğlu, “Sahâbe”, **DİA.**, C. 35, s. 491.

⁹⁵ İbn Hacer, **el- İsbâbe**, C.1, s. 12.

⁹⁶ el-İrâkî, **Şerhu’t-Tefsîr**, s. 122.

⁹⁷ es-Suyûtî, **Tedribu’r-Râvî**, s.289.

⁹⁸ Adem Dölek, “**el-Velid b. Ukbe’nin Hayatı ve Sahâbe Adâleti Açısından Değerlendirilmesi**” Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VI, Sayı. I, Sivas 2002, (93-110), s. 99-100.

Burada dikkat çekmemiz gereken başka bir husus da şudur: Hadis âlimlerince “ru’yeti bulunmak” ve “sohbeti bulunmak” ifadeleri sahâbî tanımını ifâdede kullanılan iki söylemdir. Bu deyişlere sahâbî biyografileri içerisinde rastlamak mümkündür. Farklılık olsa da bazı âlimler “له رؤية” tabirini kullandıkları kişileri de sahâbî olarak vasıflandırmışlardır.⁹⁹ Hatta Rasûlullah (a.s)’ı görmeyi yahut Allah Rasûlünün onları görmesini özel bir haysiyet olarak görüp buna binaen bazı çocukları sahâbî kabul edenler vardır.¹⁰⁰ Bu görüş Allah Rasûlü’nün diğer insanlara göre gerçekten âlî bir konumda bulunması, hem beşerî hem de nebevî vasıflara sahip olması ve buna binaen sahâbîlik sıfatının da derin ve özel bir yanının olması hasebiyle doğru kabul edilebilir. Nitekim Allah Rasûlü ile birlikte olmak diğer insanlarla beraberlik gibi olmamalıdır. Allah Rasûlü ile karşılaşmak, hatırlanmamış olsa bile, onun iltifatına mazhar olmak ve az bir müddet onunla beraber olmak, Allah Rasûlü’nün konumuna ithafen gerçekten büyük bir meziyettir.

Ancak ikinci bölümde geleceği üzere biz, sahâbî mürseli, mürsel hadis, mevkuf ve maktu’ ayrımını yapmada belirleyici etkenin kişinin sahâbîlik vasfı olmasından dolayı hadis usûlü bakımından “له رؤية” tabiri ile tanımlanan çocukları sahâbî dışında değerlendirmeyi uygun bulduk. Nitekim bu çocuklar temyiz yaşından evvel Hz. Peygamberi görenlerdir. Meseleye bu açıdan yaklaşmak araştırmamızdaki sahâbî tanımını belirginleştirecek, sahâbenin adâleti ve gelen hadislerin niteliğine bakışı etkileyecektir.

Her ne kadar hadis ilmi açısından ru’yeti bulunmak “له رؤية” tabiri ile anılan çocukları ilgili yerlerde çocuk sahâbî vasfıyla vasıflamamış olsak da faziletlerinin bulunduğunu, derecelerinin akranlarına göre daha üstün olduğunu belirtmek istiyoruz.

1.3. Sahâbe’nin Tanınma Yolları

Bir kimsenin sahâbî olduğu şu yollardan biriyle tespit edilebilmektedir:¹⁰¹

1.3.1. Tevatür Yolu

Tevatür yolu kişilerin sohbetinin, ya bir Kur’ân nassı ile ya da sahâbe olduklarının geniş ve güvenilir bir topluluğun beyanıyla bilinmesidir. Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali

⁹⁹ Bkz. es-Sehâvî, *Fethu’l-Muğîs*, C. 1, s. 274.

¹⁰⁰ es-Sehâvî, *Fethu’l-Muğîs*, C. 4, s. 11.

¹⁰¹ es-Suyûtî, *Tedribu’r-Râvî*, s. 290, Ahmed Muhammed Şâkir, *Bâ’isu’l-Hasîs Şerhu İhtisârî Ulûmi’l-Hadîs li Hafız İbn Kesîr*, Âlimu’l-Kütüb, Beyrût, 2006, s. 173.

başta olmak üzere cennetle müjdelenen on kişiden olan Sa'd b. Ebî Vakkas, Saîd b. Zeyd, Talha b. Ubeydillah, Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahman b. Avf ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın sahâbî oldukları tevatür yoluyla sabittir.¹⁰²

1.3.2. İstifâza Yolu

“Taşmak, kabarmak, akmak” manasına gelen “فَاضٌ” kök fiilinin¹⁰³ istif'al babına aktarılmış şekli olan istifâza kelimesi, yayılmak, şöhrat ve ünün yayılması anlamını taşımakta olup¹⁰⁴ fıkıh âlimlerince kullanılan “müstefiz” kelimesiyle aynı köktendir.¹⁰⁵ Bir kişinin sahâbî olduğunun şöhratle ya da meşhur bir haberle bilinebilmesi durumudur. Dınam b. Sa'lebe ile Ukâşe b. Mıhsan'ın sahâbî oldukları bu yolla belirlenmiştir.¹⁰⁶

1.3.3. Şahadet Yolu

Meşhur bir sahâbînin şahadeti ile de bir kişinin sahâbî olduğu tespit edilebilir.¹⁰⁷ Hümemeh b. Ebî Hümemeh ed-Devsî'nin sahâbe olduğu Ebu Musa el-Eş'arî'nin şahadeti ile bilinmektedir.¹⁰⁸

1.3.4. İkrar Yolu

Kişinin Allah Rasulü ile aynı zamanda yaşama imkânının varlığıyla birlikte sahâbî olduğunun kendisi tarafından itiraf edilmesi durumunda o kişinin ikrarı ile sahâbî olduğuna hükmedilir. Ulema kendi sahâbîliğini bildiren kişinin adil olması halinde ikrarının kabul edileceği kanaatini taşımaktadır.¹⁰⁹ Hicrî 110 tarihinden sonra yapılan bir ikrâr kabul edilmemektedir. Çünkü sahâbe asrının sınırı hicrî 110'dur. Bu tarih Allah Rasulü'nün: “İşte bu geceyi görüyorsunuz ya, bundan sonra geçecek yüz senenin başında bugün yeryüzünde olanlardan hiç kimse kalmayacaktır.”¹¹⁰ hadisinden hareketle belirlenmiştir.¹¹¹

¹⁰² Şâkir, *Bâ'isu'l-Hasîs*, s. 173; el-İrâkî, *Şerhu't-Tebşıra*, s. 128; Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, s. 302.

¹⁰³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. 7, s. 210.

¹⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. 7, s. 211-212.

¹⁰⁵ Zekiyyuddîn Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (Terc. İbrahim Kafi Dönmez), T.D.V. Yayınları, Ankara, 2011, s. 78.

¹⁰⁶ Şâkir, *Bâ'isu'l-Hasîs*, s. 173; el-İrâkî, *Şerhu't-Tebşıra*, C.2, s. 128; Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, s. 302.

¹⁰⁷ Şâkir, *Bâ'isu'l-Hasîs*, s. 173; el-İrâkî, *Şerhu't-Tebşıra*, C. 2, s. 128.

¹⁰⁸ el-İrâkî, *Şerhu't-Tebşıra*, C. 2, s. 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2. s. 627.

¹⁰⁹ el-İrâkî, *Şerhu't-Tebşıra*, C. 2, s. 129.

¹¹⁰ Buhârî, *Sahîh*, İlm 41.

1.4. Sahâbenin Adaleti Meselesi

Daha evvel râvîde bulunması gereken şartları işlerken adalet mevzuuna değinilmişti. Oradaki adalet kavramı genel bir şart olup, adalet şartını taşımayan kişilerin rivâyete ehil olmayacakları anlatılıyor ve adaletin yerine gelmesi için gereken koşullardan bahsediliyordu.

Bu başlıkta ise hadis râvisi olarak sahâbe denildiği zaman onların adaletinin nasıl anlaşılması gerektiği meselesini ayrı bir konu halinde ele alarak mevzu hakkındaki görüşleri sunmaya çalışacağız

Adalet kelimesi altı anlamda kullanılmaktadır.¹¹² Birincisi “zulüm ve ezâ”nın mukabili olup hakkı yerine teslim etmektir”. İkincisi fık ve isyanın tersi olup takva kelimesiyle yorumlanmaktadır. Üçüncüsü ismet/günahsızlık, fık ve isyandan kaçınma olup sadece peygamberlere ve meleklerle ait olan bir özelliktir. Dördüncüsü ve beşincisi hatalardan ve günahlardan kendini korumak anlamında olup Allah’ın lütfu ile kazanılan bir melekedir. Şia bu sıfatı imamları için zorunlu görmektedir. Son anlam ise sahâbenin adaletini içine alan kullanıma ait olup, hadis rivâyetinde yalandan kaçınma, hadisin reddini gerektirecek değişikliklerden uzak durmaktır. Sahâbenin bir günahının olup olmaması onun rivâyetinin kabulüne etki eden bir husus değildir.¹¹³

Klasik kaynaklarda sahâbenin adalet vasfıyla vasıflandırılması Kur’an ayetlerinin ve Rasûlullah (a.s)’ın hadislerinin bu hususa işaret etmesine dayandırılmaktadır.¹¹⁴ Bazı kaynaklarda Allah Teâla’nın onları Kur’an ayetlerinde överek tadil etmesi yeterli görülerek onların başkalarının tadiline ihtiyacı olmadığı da dile getirilmiştir.¹¹⁵ Onların hicret etmeleri, cihada çıkmaları, zorluklara katlanmaları, mallarını Allah için harcamaları, gerektiğinde babaların evlatlarını, evlatların da babalarını din uğruna savaş meydanında öldürmeleri, kuvvetli bir imana sahip olmaları ve Allah’ın dinine yardımcı olmaları onların faziletlerinin göstergesi olup adaletlerine işaret etmektedir.¹¹⁶ Ayrıca sahâbe çeşitli fetihler yapmış, kitap ve sünneti tebliğ etmiş, insanları doğru yola davet etmiş, cömertlikte

¹¹¹ Şâkir, **Bâ’isu’l-Hasîs**, s. 173; Subhi es-Salih, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, s. 302.

¹¹² es-Suyûtî, **Tedribu’r-Râvî**, s. 291 (4 no’lu dipnot).

¹¹³ es-Suyûtî, **Tedribu’r-Râvî**, s. 292 (4 no’lu dipnotun devamı).

¹¹⁴ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 58-60, İbnu’s-Salâh, **Ulûmu’l-Hadîs**, s. 293, es-Suyûtî, **Tedribu’r-Râvî**, s. 291.

¹¹⁵ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 60.

¹¹⁶ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 60-61.

yarışmış, birçok güzel ahlak örneği sergilemiş kişilerdir.¹¹⁷ Ehl-i Sünnet uleması Kur'an'ın nassı ve bu deliller gereğince sahâbenin adil olduğunu kabul etmiştir. Cerh ve tadil bakımından sahâbe için suale gerek duyulmadığı, sahâbe dışındakilerin ise adaletinin araştırılması gerektiği kanaatine varılmıştır.¹¹⁸

Sahâbenin adaletine işaret ettiği bildirilen ayetlerden bazıları şunlardır:

*“İman edip Allah yolunda hicret ve cihâd edenlerle, (öylelerini) barındırıp yardım edenler, işte gerçek mü'minler onlardır. Onlara mağfiret ve bol rızık vardır. Sonradan iman ederek sizinle beraber hicrete ve cihâda çıkanlar da sizdendir...”*¹¹⁹

*“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder, Allah'a iman edersiniz...”*¹²⁰

*“(İslâm'ı kabul etmede) öne geçen ilk Muhâcir ve Ensar ile iyilikle onlara uyan kişilerden Allah razı olmuş; onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara altından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”*¹²¹

*“Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.”*¹²²

*“Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir.”*¹²³

Mezhepler, sahâbenin adaleti konusunda farklı görüşler dile getirmektedirler. Mutezile, Hz. Ali ile savaşanlar dışındakileri adil kabul etmekteyken¹²⁴ Ehli Sünnet tüm sahâbeyi adil saymaktadır. Ehli Sünnet âlimlerine göre sahâbenin hepsi âdildir. Kur'an ve sünnet, sahâbenin hal ve hareketlerini, Allah Rasûlüne olan bağlılıklarını methederek,

¹¹⁷ Şâkir, **Bâ'isu'l-Hasîs**, s. 166.

¹¹⁸ Cemal Sofuoğlu, “**Şia'nın Sahâbîler Hakkında Bazı Görüşleri**”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 1, Ankara, 1981, (530-538), s. 531.

¹¹⁹ Enfal 8/74-75.

¹²⁰ Âl-i İmrân 3/110.

¹²¹ Tevbe 9/100.

¹²² Feth 48/18.

¹²³ Feth 48/29.

¹²⁴ Şâkir, **Bâ'isu'l-Hasîs**, s. 165.

onların konumlarına işaret etmiştir.¹²⁵ Hz. Peygamber (a.s) de hadislerinde sahâbeyi methetmiştir.¹²⁶

Bazı Şîî âlimler ise sahâbenin adaleti hakkında kendi mezheplerinin aşırı gittiğini ileri sürmektedirler.¹²⁷ Onlar arasında sahâbenin adaleti hususunda üç görüş bulunmaktadır:

1- Sahâbenin tümü adildir, onlardan meydana gelen şeyler bir içtihadı dayanır.

2- Sahâbîler diğer insanlar gibidir. İçlerinde adil olanları bulunacağı gibi, fâsık olanları da vardır. İyilik ve kötülükleri dikkate alınarak adillik ya da fâsıkla nitelendirilebilirler.

3- Sahâbîlerin tümü kâfir olmuştur, üzerlerinde İslam'dan bir eser kalmamıştır.

Şia âlimleri, kendilerinin mutedil saydıkları ikinci görüşü benimsediklerini söylemektedirler. Nitekim onlara göre Hz. Peygamberin sağlığında ve ölümünden sonra sahâbe arasında irtidad edenlerin olması, savaştan kaçıp büyük günah işleyenler bulunması, bunların Kur'an-ı Kerim ayetleriyle sabit olması, sahâbe içerisinde fasıklar bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca sahâbe içinde ganimetlere göz diken, cihattan kaçan, dinde fitne çıkaranların bulunduğu dair de ayetler¹²⁸ vardır. Hal böyle olunca bütün sahâbîlerin âdil olduğuna hükmetmek yanlıştır. Şîî anlayışa göre Hz. Peygamberin sağlığında temiz olan çokça sahâbî, O'nun ölümünden sonra bu hallerini koruyamamışlardır.¹²⁹

Sahâbenin adaleti le ilgili şu yorumlar yapılmıştır: Sahâbenin adaletinden murat, adalet ve tezkiye talebinde bulunmadan rivâyetlerinin kabul edilmesidir. Sahâbîler sohbetlerinin nuru sayesinde işledikleri günahlara karşı tevbe edip o şekilde ölmüşlerdir. Ayrıca onlar Rasûlullah (a.s) hakkında yalan söylemenin en şiddetli günah olduğuna inanıp bundan kesinlikle kaçınmışlardır. Sahâbenin adaletinden kasıt, Rasûlullah (a.s)'a yalan isnattan kaçınmaları ve rivâyeti tahrif etmemeleridir.¹³⁰ Sahâbe Rasûlullah (a.s)'ın edebine, ahvaline savaşta ve barıştaki durumuna tanıklık etmiş, Rasûlullah (a.s)'ın özel terbiyesinde yetişmiş, dünya ve ahiret işlerine şahit olmuş kişilerdir. Onlar için günahsızlık söz konusu

¹²⁵ Şâkir, **Bâ'isu'l-Hasis**, s. 165.

¹²⁶ Örnek hadisler için bkz. Buhârî, **Sahîh**, Fadâilu's-Sahâbe, 1.

¹²⁷ Sofuoğlu, "Şia'nın Sahâbîler Hakkında Bazı Görüşleri", s. 535.

¹²⁸ Tevbe 9/25, 94.

¹²⁹ Sofuoğlu, "Şia'nın Sahâbîler Hakkında Bazı Görüşleri", s. 535.

¹³⁰ es-Suyûtî, **Tedribu'r-Râvî**, s. 292 (4 no'lu dipnotun devamı).

olmadığı gibi onlar günah işlemede de ısrar etmemişlerdir. Allah tevbe edenlerin tevbesini nasûh tevbeyle kabul etmiştir.¹³¹

Adalet kavramı, günahsızlık kavramı içerisinde değerlendirilemez. Adalet dinde istikameti, selamet ve mürûeti ifade ederken tüm isyanlardan berî olma, hiçbir zaman günaha ve harama girmeme anlamına gelmez. Adaletin ortaya çıkması için ismet şart değildir.¹³² Sahâbenin adaleti günahta ısrar etmemeleri, günaha girseler de hemen tevbe etmeleri ve onların bu hallerinin rivâyetlerinin kabulüne tesir etmemesi ve adalet sebeplerini araştırmadan rivâyetlerinin kabulü olarak yorumlanmıştır.¹³³ Gerek sahâbe gerek diğer râvîler için mesele bu şekilde ele alınmıştır.

Konuya eleştirel açıdan yaklaşan âlimler de bulunmaktadır. Ebû Reyze bunlardan biridir. O öncelikle sahâbenin ayet ve hadislere dayanarak tezkiye edilmesinin kuvvetli bir delil olmadığını, sahâbenin tümünün adil kabul edilmesinin ihtilaflı bir mevzu olduğunu söylemektedir.¹³⁴ Birbirlerini tekfir ettikleri halde, haklarında “sahâbenin tümü adildir, onların defteri dürülmüştür.” diyen âlimlerin hallerini eleştiren Ebû Reyze, onların bu konuyu açıklığa kavuşturamadıklarını da belirtmektedir.¹³⁵ Hata yaptıkları ve yanıldıkları halde ashâba adil demenin ne ölçüde doğru olacağını sorgularken; tâbiîn ile sahâbeyi kıyaslamakta; âlimlerin tâbiîni cerh ve tadile tabi tutarken sahâbeyi temize çıkarma hususunda tutarsızlığa düşüldüğünü ifade etmektedir.¹³⁶

Yine Ebû Reyze İslam âlimlerinin sahâbenin adaleti hususunda görüş birliği içinde olduklarını belirtip bunu kınayıcı bir dille eleştirmiş, sonradan gelen kimselerin sahâbenin güvenilirliği konusunda değişik görüşlere sahip olduklarını söylemiştir. Fitne vuku bulduktan sonraki halleri için sahâbîlerin araştırılıp tenkite tabi tutulabileceği, adaleti zahir olmadığı takdirde sahâbe hakkında araştırma yapılabilmesi, Ali’yi katleden kimselerin fasık ve rivâyetlerinin merdûd sayılacağı bu görüşlerden bazılarıdır.¹³⁷

Son dönem âlimlerinden Zâkir Kâdirî Ugan da bütün sahâbenin Kur’an nassları ile sabit olarak âdil kabul edilmesini, hatta adâletlerinin üzerinde icmâ bulunuşunu eleştirmektedir. Sâhâbe’nin arasında yalancılar bulunduğunu, onların hadis olarak söylediği

¹³¹ Cüneyd Eşref, *el-Adaletü ve’z-Zabt*, s. 112-113.

¹³² Cüneyd Eşref, *el-Adaletü ve’z-Zabt*, s. 41.

¹³³ Cüneyd Eşref, *el-Adaletü ve’z-Zabt*, s. 91.

¹³⁴ Mahmud Ebû Reyze, *Edvâu ale’s-Sünneti’l-Muhammediyye*, Dâru’l-Meârif, Kahire, ts. s. 312-314.

¹³⁵ Ebû Reyze, *Edvâ*, s. 315.

¹³⁶ Ebû Reyze, *Edvâ*, s. 316.

¹³⁷ Ebû Reyze, *Edvâ*, s. 317.

kimi sözlerin Talmut ve Tevrat metinleriyle benzerlik gösterdiğini savunmaktadır.¹³⁸ Sahâbe hayatlarından örnekler vererek eksik yönü olanların araştırmalar sonucu ortaya çıkarılabileceğini, bu anlamda yaptığı araştırmalarına binâen güvenilir kabul edilen Ebû Hureyre'nin hadisçiliğinde ve hadislerinde ciddi sorunlar bulunduğunu dile getirmektedir.¹³⁹

Sahâbenin adaleti hususunu ele alan ve bu konuda eleştiri yapanların dile getirdiği hususlardan biri de Cemel ve Sıffin olaylarıdır. Yapılan eleştirilere karşılık, İslam düşüncesinde Cemel vakasında sahâbenin savaş kastı olmaksızın karşılaştıkları, Sıffin Savaşında ise bir içtihadı dayanarak harbettikleri, hata yapan sahâbenin mazur olduğu, ictihadda isabet edenlerin iki ecir aldığı, yanılan grubun ise tek ecir alacağı gibi yorumlar dile getirilmiştir.¹⁴⁰ Nitekim sahâbîler Allah ve Rasulü'nün övgüsüne mahzar olmuş bir topluluk olsa da, tarihi veriler ışığında birer beşer olmaları sebebiyle diğer insanlar gibi farklı anlayış, davranış ve kişilikte oldukları söylenebilir. Hatta hilafet meselesine karışan, fitne olaylarında birbirlerine eza eden ashâb, kaynaklarda bu hallerinden dolayı eleştirilmişlerdir.¹⁴¹

Mazerî "biz tüm sahâbe adildir" diye söylerken herhangi bir günde ya da herhangi bir saatte Rasûlullah (a.s)'ı gören, onunla bir an karşılaşp sonra da ayrılan kişileri kastetmiyoruz, bizim kastettiğimiz adalet sahibi, ondan ayrılmayan, ona destek olan ve ona yardımcı olan sahâbedir¹⁴² demektedir. O da böylelikle konuyu nisbî olarak sınırlandırmıştır. Cumhura göre bu görüş geçerli olmayıp gariptir. Nitekim bu tez, Osman b. As, Mâlik b. Huveyrîs, Vâil b. Hucr gibi Rasûlullah (a.s)'ın yanına az bir müddet uğramış ya da herhangi bir heyetle gelip geri dönmüş kişileri adil sahâbîler arasından çıkarmaktadır.¹⁴³

Genel itibariyle Kuran-ı Kerim'de övgüleri ve uyarıları içeren dengeli bir sahâbe tasavvuru söz konusu iken, hadis kitaplarında sahâbeyi koruma ve konumuna zarar gelmesini engelleme çabasına girilmiştir. Sahabenin adaleti ile ilgili ayetler dengeli bir yoruma tabii tutulunca mutlak adalete işaret eden ifadelerin farklı mefhumlar ile alakalı

¹³⁸ Zakir Kâdirî Ugan, "Dinî ve Gayri Dinî Rivâyetler", DFİF. Mec. I/4, (132-210), s. 196.

¹³⁹ Ugan, "Dinî ve Gayri Dinî Rivâyetler", s. 198-200.

¹⁴⁰ Şâkir, *Bâ'isu'l-Hasîs*, s. 165.

¹⁴¹ Geniş bilgi için bkz. Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, s. 68-92.

¹⁴² es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 291.

¹⁴³ es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 292.

olduğu da görülmektedir.¹⁴⁴ Bunun yanısıra tarih kitaplarında sahâbe dönemindeki olaylara dair çeşitli bilgiler ve sahâbenin hayatına dair eleştiri konusu yapılabilecek malumat bulunmaktadır. Tarihçilerin bu konular hakkında daha rahat davranmış oldukları söz konusu olsa da bu meselenin usul yönünün tarihçilerden ziyade hadisçilere ait olduğu söylenmiştir.¹⁴⁵

Bize göre de hadis râvisi olarak adıl olan sahâbe, Rasûlullah (a.s)’ın daima yanında ve yakınında olmuş, onu koruma, kollama görevine sadık kalmış, getirdiği Kuran’a sınıksız sarılarak dinî hassasiyetlere sahip çıkmış olan ve bu minval üzere ondan öğrendiği İslamî incelikleri sonraki nesle aktarmış olan kişilerdir. Yani bu inceliklere riayet ederek ondan rivâyette bulunandır. Burada sahâbenin adaleti ile asla günahsızlık kastedilmemektedir. Sahâbe adildir demek araştırma yapmaksızın sahâbî râvinin adalet kısmında bahsettiğimiz özelliklere sahip olduklarını kabul etmek demektir. Bunun yanısıra sahâbenin yanlışları ve hıfz ile ilgili bazı sorunlarının olması muhtemeldir. Bu durum kimi zaman başka bir sahâbînin dikkatini çekerek düzeltilmiş, kimi zaman da hadis kitaplarına yansarak hadisle uğraşanları, tüm varyantları göz önünde bulundurmaya sevk eden bir amil olmuştur. Fakat hıfz hususunda hal böyle olsa da sahâbeasla Rasûlullah (a.s)’a yalan isnad etmemiştir. Nitekim cerh ta’dil faaliyetlerinin sahâbeden sonra başlaması bunun en önemli göstergelerinden biridir. Yapılan bazı hatalardan yola çıkarak sahâbenin aleyhine olmak yerine, onların başından geçmiş olayları yaşadığı dönemi göz önünde bulundurarak yorumlayıp, onların hadis rivâyetindeki hassas tutumları bağlamında konuyu değerlendirmenin daha tutarlı olacağını düşünüyoruz.

1.5. Sahâbenin Hadis Rivâyetindeki Konumu

Konunun içeriği tek başlık altında incelenemeyecek kadar kapsamlı olmakla birlikte bizim için önemli olduğuna inandığımız bazı noktalara temas etmek istiyoruz:

Sahâbenin hadisler ile münasebeti Rasûlullah (a.s)’ın sağlığında başlamıştır. Rasûlullah (a.s)’ın nübüvvet gereği oluşturduğu ilim halkası, sahâbe için hadis ilim faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur. Rasûlullah (a.s)’ın çevresindekileri ilme teşviki,

¹⁴⁴ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, s. 69-78.

¹⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Mahmut Demir, *Fezâilü’s-Sahâbe Rivâyetleri Bağlamında Şii-Sünnî İhtilafının Sünnî Hadis Rivâyetine Yansımaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 32-39.

kişiyi şahsen lazım olabilecek en alt seviyedeki dini bilgileri öğrenmeyi şart koşması, insanlara faydası dokunan ilimlerin öğrenilmesini istemesi ve çevresindekilere uygun eğitim-öğretim metotlarını uygulamış olması, Allah Rasûlü'nün ilmi faaliyetlerinin ilk halkasını teşkil ettiğini göstermektedir. Bu ilmin yayılmasında sahâbenin gayreti azımsanmayacak ölçüdedir.¹⁴⁶

İlmin ilk muhatapları olan sahâbenin Rasûlullah (a.s) zamanındaki ilmî faaliyetlerine ilişkin çeşitli hususlar öne çıkmaktadır. Öncelikle sahâbe bilgiyi sırf öğrenme ihtiyacını gidermek için değil, aldıklarını hayatlarında uygulamak için öğreniyorlardı. Rasûlullah (a.s) hayatta iken herkes Peygamber'i görmeye ve sohbetinde bulunmaya çok istekli olsa da herkes aynı ölçüde Allah Rasûlü ile beraber olma fırsatına sahip değildi. Bununla beraber kişilerin yaşadıkları yerler Medine'ye farklı uzaklıktaydı. Bu nedenle Allah Rasûlü'nü görenlerden öğrendiklerini memleketlerinde anlatanlar ve İslam'ı tebliğ edenler bulunmaktaydı.¹⁴⁷ Nitekim Allah Rasûlü, sözünü dinleyip anlayanların onu başkalarına öğretmesini teşvik ediyordu. Bunun yanısıra sahâbîler O'ndan duyduklarını diğer Müslümanlara öğretmeyi dini bir yükümlülük kabul ederek rivâyet işini de sürdürmekteydiler.¹⁴⁸

Risâlet görevinin ilk şahitleri olan ve Allah Rasûlü'nün her halini idrak etmeye gayret eden sahâbîlerin, onun sözlerini anlamak, tespit etmek ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla hadisleri ezberleme, kaydetme ve içerisindeki nebevî emirleri tatbik gayreti içerisine girmiş oldukları bilinen bir gerçektir. Bunun sonucu olarak özellikle bir kısım sahâbenin mesaisini hadis rivâyetine ve hadis öğrenmeye ayırması da malum hususlardandır.¹⁴⁹ Sahâbe aktardığı hadisi bazen Rasûlullah (a.s)'dan işitmiştir, bazen de başka bir sahabeden alarak aktarmıştır.

Arap toplumunda şiir, edebiyat, savaş ve kan bağına dair tüm bilgilerini şifahi yolla nakletme geleneği mevcut olup onlar kuvvetli ezberleme yeteneğine sahipti.¹⁵⁰ Okuma yazma bilenler, en fazla Mekke'de bulunuyordu. Okuma yazma bilenler çok yüksek sayıda olmasa da müslüman olanlar arasında, İslamiyet'in ilk yıllarında Rasûlullah (a.s)'ın emri

¹⁴⁶ Geniş bilgi için bkz.: Muhammed Accâc Hâtib, **Sünnetin Tespiti**, (terc. Mehmet Aydemir), Yeni Akademi Yayınları, İzmir, 2016, s. 79-80. Yardım, **Hadis I-II**, C. I, s. 98.

¹⁴⁷ Accâc Hâtib, **Sünnetin Tespiti**, s. 70; Yardım, **Hadis I-II**, C. I, s. 106-110.

¹⁴⁸ Efendioğlu, "**Râvî**", DİA., C. 34, s. 473.

¹⁴⁹ Muhammed Mustafa el-A'zamî, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, (Terc. Recep Çetintaş), İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 34-35.

¹⁵⁰ Talat Koçyiğit, **Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti**, Hüner Yayınları, Konya, 2007, s. 34.

doğrultusunda hareket ederek Kur'an-ı Kerim'i yazmakla meşgul olanlar vardı.¹⁵¹ Bu durum hadis faaliyetlerine şu şekilde yansımıştır: Sahâbeilk devirlerde hadislerin kitap haline getirilmesi durumunda onların Kuran'a denk tutulacağı, Kur'an'dan çok hadislerle meşgul olunacağı endişesiyle hadislerin ezberlenmesini talep etmişlerdir. Abdullah b. Mes'ud, Ebû Musa el-Eş'ari, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbâs, Ebû Said el-Hudrî, Abdullah b. Ömer Kur'an'ın ihmal edilebileceği endişesiyle ilk dönemde hadislerin yazılmasına karşı olan sahâbîler arasında bulunmaktadır. Fakat bu sahâbîler sonradan bu görüşlerinden vazgeçerek hadislerin yazılmasını tavsiye etmiş, kendileri de yazılı hadis metinleri edinmişlerdir. Nitekim hadis yazarak sahife edinmiş sahâbîler de bulunmaktadır. En önemlileri Abdullah b. Amr b. Âs, Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Ali b. Ebî Tâlib, Semûra b. Cündeb, Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdullah. Abdullah b. Ebî Evfâ ve Enes b. Mâlik gibi kimselerdir.¹⁵²

Sahâbîler, Hz. Peygamber (a.s.)'a samimiyetle inanıp bağlandıkları için onun her buyruğunu ve hareketini büyük bir dikkatle takip ederek ona itaat ediyorlar, sözlerini hafızalarına nakşediyorlardı.¹⁵³ Sözlü bir edebî birikime sahip olan toplumun aynı şekilde gelişmiş bir hafıza gücüne de sahip olması¹⁵⁴, hadisleri muhafaza edebilmelerinin diğer bir sebebiydi. Çölde yaşayan bir bedevi, Arap dilini bir şehirliden daha iyi biliyor, hafızasında binlerce beyit saklayabiliyordu. Arap şiirinin inceliklerine vakıf birinin ezberden câhiliye dönemi şiirleri yanısıra alfabedeki her harf ile yüz kaside okuyabildiği de malumattandır.¹⁵⁵ Nitekim tarihin ve kültürün ezberlenerek korunması, Arapları, hafızalarını güçlendirmeye, zihinlerinin kapasitesini artırmaya zorlamıştı.¹⁵⁶

Sahâbenin önem verdiği bir diğer nokta da meclislerinde Rasûlullah (a.s.)'dan duyup öğrendikleri hadisleri ihtiyaç halinde kendi aralarında müzakere etmeleriydi.¹⁵⁷ Sahâbîlerin Rasûl-i Ekrem'den bizzat duymadıkları hadisleri öğrenme gayretleri de onları duymadıkları hadisleri birbirlerine sormaya yönlendirmiş; ayrıca nöbetleşe olarak Allah Rasûlünün sohbetine katılma yolunu kullanarak hadislerden faydalanabilmeye imkân

¹⁵¹ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", **DİA.**, C. 15, s. 30.

¹⁵² Kandemir, Hadis, **DİA.**, C: 15, s. 30-31.

¹⁵³ Yardım, **Hadis I-II**, C.I, s. 116.

¹⁵⁴ Bkz. Kenan Demirayak, **Arap Edebiyatı Tarihi-I**, Fenomen Yayınları, 2009, Ankara, s. 99.

¹⁵⁵ Demirayak, **Arap Edebiyatı Tarihi-I**, s. 98-99.

¹⁵⁶ M. Yaşar Kandemir, "**Hadislerin Ezberlenerek Korunması**", Altınoluk Dergisi, Haziran, 1993, S.88, s. 26.

¹⁵⁷ Accâc Hâtib, **Sünnetin Tespiti**, s. 71; Yardım, **Hadis I-II**, C.I, s. 110.

tanıymıştı.¹⁵⁸ sahâbenin, kendilerine rivayet edilen hadisleri hemen kabul etmeyip araştırmaları da sonraki dönemlerde hadise olan ihtimamın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁹ Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin bu konudaki uygulamaları meşhurdur.¹⁶⁰

Sahâbenin hadisleri öğrenme metodunda ilk başvurdukları yöntem ezberlemektir. Gerek Hz. Peygamber (a.s)'ın yanında sürekli bulunanlar, gerekse şahsî işleriyle uğraştıklarından dolayı çok fazla Allah Rasûlü'nün yanına gelip sohbetinde bulunamayan sahâbîler, ilk fırsatta onun söylediği sözleri hafızalarında tutmaya çalışıyorlardı. Bunun yanısıra Rasûlullah (a.s)'ın izni ile hadisleri yazmaya gayret eden sahâbîler de bulunmaktaydı.¹⁶¹

Hz. Peygamber (a.s)'ın bu dönemde hadislerin yazımına izin vermediği bildirilmekle birlikte¹⁶² O hayatta iken bir kısım hadislerin yazılmış olduğu bir gerçektir.¹⁶³ Allah Rasûlü (a.s) Kur'an-ı Kerim'in ikinci plana atılması endişesi ile hadislerin yazılmasını yasaklarken¹⁶⁴ bazı durumlarda da hadis yazımına engel olmamıştır. Nitekim Abdullah b. Amr b. As'ın hadis yazmasına izin vermiş¹⁶⁵ ve hafızasının zayıflığından şikâyet eden bir sahâbînin yazıdan yardım almasını kendisi tavsiye etmiştir.¹⁶⁶ Yemenli Ebû Şah adındaki bir kişi için de dinlediği hutbenin kendisine yazılmasını emretmiştir.¹⁶⁷

Peygamberliğin son dönemlerinde ayetlerin çoğu nazil olmuş, Kur'an'ın yazımında hassas davranma öne çıkmış, Müslümanlar Kur'an üslûbunu kavramaya başlamışlardı. Artık hadislerin Kur'an'la karışması ihtimalinin bulunmaması veya hadislerle meşgul olup Kur'an'ı ihmal etme tedirginliğinin kalmaması gibi sebeplerin de etkisiyle hadislerin Rasûlullah (a.s) döneminde yazımı gerçekleşmiştir.¹⁶⁸ Sahâbe, hadis ve sünnete olan bağlılığının bir sonucu olarak her bakımdan hadisi muhafaza etme yoluna gitmiş, hadisleri

¹⁵⁸ el-A'zamî, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, s. 35; Yardım, **Hadis I-II**, C.I, s. 108-109.

¹⁵⁹ Ahmet Yücel, **Hadis Tarihi**, İstanbul, 2013, s. 27.

¹⁶⁰ Accâc Hâtib, **Sünnetin Tespiti**, s. 118-129.

¹⁶¹ el-A'zamî, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, s. 34; Yücel, **Hadis Tarihi**, s. 31.

¹⁶² İbn Abdî'l-Ber, **Câmiu Beyâni'l İlm**, I-II, Dâru İbnu'l-Cevzî, Riyâd, 1994, C.2, s. 268-297.

¹⁶³ İbn Abdî'l-Ber, **Câmiu Beyâni'l İlm**, C. 2, s. 297-335.

¹⁶⁴ İlgili rivayetler ve tenkitleri için bkz.: Kâmil Çakın, **İslam'da Hadis ve Sünnetin Yeri**, Sebâ Yayınları, Ankara, 1997, s. 85-90.

¹⁶⁵ el-Bağdâdî, **Takyîdu'l-İlm**, (thk. Sa'd Abdurrahman Ali), Dâru'l-İstikâme, Kahire, 2008, s. 86-99, Buhârî, **Sahîh**, İlm, 39.

¹⁶⁶ Tirmizi, **Sünen**, İlm, 12.

¹⁶⁷ el-Bağdâdî, **Takyîdu'l-İlm**, 106-107, Buhârî, **Sahîh**, İlm, 39, Tirmizi, **Sünen**, İlm, 12.

¹⁶⁸ el-A'zamî, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, s. 56.

kuvvetli hafızaları ile korurken devamlı amel etme ve ezberlerinde olan hadisleri yazıya dökme suretiyle de bu işi en güzel şekilde yapmaya çalışmışlardır.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Çakın, **İslam'da Hadis ve Sünnetin Yeri**, s. 79.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK SAHÂBÎLERİN RIVÂYETİ MESELESİ

2.1. Çocuk Sahâbî Kavramı

Çocukluk dönemi, bebeklik ile ergenlik arasındaki çağıdır. 0-2 yaş arasında kabul edilen bebeklik dönemi yeni doğan canlının hızla gelişip olgunlaştığı dönemdir. İlk doğduğunda vücudunu kontrol edemeyen bebek denetimsiz hareketler yapmaktayken zamanla hareketlerini kontrol altına alır.¹⁷⁰ Bunun yanında kendisini ve dış dünyayı keşfetmeye başlayarak bilinçli davranışlara doğru adım atar. Belleği yavaş yavaş gelişen bebek, eşyayı zihninde tutacak sembolleri oluşturur. Düşünme ve problem çözme de 0-2 yaş arasında başlamaktadır.¹⁷¹

Gelişim dönemi olarak 2-6 yaş arasında yer alan dönem, ilk çocukluk dönemidir. Organları iyice gelişen çocuk bilişsel olarak da ilerleme kaydetmiştir. 2-4 yaş arasında kendi geliştirdiği kavramlar ve sembollerle varlığı anlamlandırmaya çalışır. Bu dönem dil yeteneğinin geliştiği çağ olup dilin tüm yapı özelliklerini çocuk bu çağda elde eder. 4 yaşından sonra da nesneyi tam olarak kavrayıp akıl yürütmelere başlayabilir. Bu dönemdeki çocukların oyun yetenekleri gelişmiştir.¹⁷² Ayrıca anne ve babasına bağımlılığı giderek azalan çocuğun algı dünyası da gelişmeye başlar.¹⁷³

Son çocukluk olarak bilinen dönem ise 6-12/13 yaş arasındaki evredir. Çocuğun aile ortamından çıkarak, sosyal çevreyle iç içe girdiği; anlaşılmasız kavramların yavaş yavaş açıklık kazanmaya başladığı bu evrenin sonlarında çocuk, somut düşünme aşamasından soyut düşünme aşamasına geçer.¹⁷⁴ Bilişsel olarak hızlı bir şekilde gelişmiş olup zihinsel işlemleri gerçekleştirebilir. Kavramları gerçek olaylarla ilişkilendirip anlamlandırır.¹⁷⁵ Son çocukluk döneminden sonra ergenlik evresi başlayıp çocukta hızlı bir fiziksel, psikolojik ve bilişsel gelişme ortaya çıkar. Kızlarda ergenlik yaşı 11 iken, erkeklerde buluş yaşı 13'tür. Ergenlik dönemi bitişi ise 18 olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Nuray Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012, s. 21-23.

¹⁷¹ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 40.

¹⁷² Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 41-42.

¹⁷³ Eyup Şimşek, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, Sayı: 1, (207-220), s. 209.

¹⁷⁴ Şimşek, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Sayı: 1, s. 210.

¹⁷⁵ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 46-47.

¹⁷⁶ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 27.

Görüldüğü gibi bebeklik dönemi, her bireyin hayata ilk adım attığı andan sonra başlayan 2 yaşına kadar devam eden karşılaştığı türlü yeniliklerle dolu olan bir çağıdır. Gelişimin ilk basamakları bebeklik döneminde gerçekleşirken çocukluk dönemi kendisini geliştiren varlık için sürekli öğrenmenin ve yenilenmenin adı olur. Belli dönemlerde çeşitli yeteneklere sahip olan çocuk bu yetenekleri yaş ilerledikçe olgunlaştırmaktadır. Sağlıklı her bireyin belli gelişim dönemlerinde kendisinden beklenen davranışları yerine getirmesi sonucunda toplum içerisinde uygun konuma gelmesi mümkün olur.

Fiziksel, devimsel ve zihinsel süreçler her insan için önem arz etmektedir. Belki günümüzdeki gibi araştırmalara konu olmasa da geçmişten bu yana kişilerin belli gelişim dönemlerinden geçerek hayatlarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Çocukluk dönemi de bu dönemlerden biri olup belli yapısal özellikler taşımaktadır.

Bireyin gelişim aşamaları için başlangıç ve bitişe dair yaş sınırlaması yapılmış olsa da kesin bir şey söylemek oldukça güçtür. Fakat bilimsel çalışmaların getirdiği gereklilik nedeniyle gelişim dönemleriyle ilgili birbirine yakın yaş sınırlamaları yapılmıştır.¹⁷⁷

Her insan çocukluk dönemini belli şekillerde geçirmiştir. Asırların ilerlemesi ve kültürel farkların etkisi çocukluk üzerine etki etmekte çocuklar yaşadıkları topluma uygun roller üstlenerek hayatlarını devam ettirmektedirler. Ayrıca burada dikkat çekmemiz gereken bir husus ırk, iklim, coğrafyanın etkisi ile de çocukluk döneminin sınırlarında farklar olabileceğidir. Genel kanı sıcak bölgelerdeki toplumların erken olgunlaşıp daha erken yaşlarda ergenliğe girdiği yönündedir.¹⁷⁸

Çocukluk dönemlerine ait bir yaş sınırlandırması da 3-5 yaşın ilk çocukluk,¹⁷⁹ 7-9 yaşlar arası dönemin orta çocukluk, 10-12 yaş arasının ise son çocukluk¹⁸⁰ olduğunu bildiren yaklaşımdır. Özellikle ilk çocukluk dönemi, bir dönüm noktası olup çocuğun hayatı algılayıp anlamlandırmaya başladığı, eşyanın niteliklerini ayırttığı, sorulan sorulara mantıklı cevaplar verdiği, kelime dağarcığını geliştirdiği ve çevresini öğrenebilmek için çokça sorular sorduğu zaman dilimidir.¹⁸¹ Bu zamanın bizim açımızdan önemi de temyizinin gerçekleştiği yaşlar olmasıdır. Temyizinin daha erken ya da geç olması

¹⁷⁷ Mustafa Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri” Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 17 Yıl: 2004/2 (231-256 s.), s. 232

¹⁷⁸ Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, s. 233.

¹⁷⁹ Abdullah Âbid Ebû Ca’fer, *İlmu’n-Nefsi’n-Nemuv li seneti’s Sâlise bi Ta’lîmi Merhaleti’s-Sâneviyye*, Merkezi Menâhici’t-Ta’limiyye, Libya, 2013, s. 87.

¹⁸⁰ Ebû Ca’fer, *İlmu’n-Nefs*, s. 94.

¹⁸¹ Ebû Ca’fer, *İlmu’n-Nefs*, s. 90-91.

mümkün olmakla beraber, çocuğun bu yaşlarda etrafını idrak edebileceği, göz önünde bulundurularak sahâbîlik vasfını belirlemede temyiz yaşı öne çıkarılmıştır.

14 asır öncesi yani Hz. Peygamber (a.s) dönemini anlatan tarihi veriler de çocuk kavramının ve çocukluk döneminin o zamana ait anlamlı bir olgu olduğunu göstermektedir. Mekke döneminde çocuk olanlar Medîne dönemine gelindiğinde ergen ya da genç bireyler haline gelmiş, Medîne döneminde daha küçük yaşta olanlar da Allah Rasûlünü çocukluk dönemlerinde idrâk etmişlerdir. Mekke dönemi çocuklarından bahsedildiğinde akla ilk gelenler Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Abdurrahman b. Ebî Bekir vb. olurken Medîne döneminde bu kişilerin artık olgun bireyler haline gelmiş oldukları görülür.

Hz. Peygamber (a.s)'ın çocuklara çok hassas, merhamet ve özene dayalı bir tutum takındığı bilinmektedir. O dönemde çocuk olanların olan Rasûlullah (a.s)'a sevgileri ilerleyen yaşlarda O'na daha fazla bağlanmalarına sebep olmuştur.

Daha evvel de görüldüğü üzere sahâbî tanımlarına değinmiş; sahâbî sayılmak için ergenlik çağına gelmiş olmanın şart olmayıp temyiz yaşında bulunmanın yeterli olduğuna, “sözü anlayıp karşılık verebilen” çocuğun sahâbî kabul edileceğine, temyiz çağına girmemiş çocukların ise rivayet ilmi açısından sahâbî sayılmamasının kanaatimizce daha doğru olacağına temas etmiştik.

Bu bilgiler ışığında araştırmamızda kullandığımız çocuk sahâbî kavramıyla biz, Allah Rasûlü'nü küçük yaşta idrak etmiş olan ve çocukluklarının belli bir dönemini Rasûlullah (a.s) zamanında geçiren; fakat onun vefâtı sırasında da yaşı çok büyük olmayıp hala çocukluk ya da ergenlik döneminde olan kişileri kastettiğimizi belirtmek istiyoruz.

Buna göre ilk olarak Rasûlullah (a.s)'ı gören ve idrak eden çocuk ya da genç yaştaki sahâbîleri biyografik bilgileriyle beraber vererek tanıtmaya çalışacağız. Nitekim Allah Rasûlünün vefat zamanına kadar az ya da çok onu görmüş, sohbetinde bulunmuş bu kimseler, çocukluk-ergenlik arası bir dönemde Allah Rasûlü'nün sohbetine nail olmuşlardır.

İkinci başlık¹⁸² ise –kendilerinin sahâbî kabul edenler ve sahâbîliklerini ihtilaflı kabul edilenler bulunmakla beraber- çoğunluğa göre sahâbî kabul edilmeyen çocukların isimlerinden oluşmaktadır. Burada isimleri verilecek kişiler İbn Hacer'in sahâbe biyografisine dair kaleme aldığı *el-İsabe* adlı eserin ikinci kısmı olarak bilinen bölümlerdeki şahıslardır.

¹⁸² Bu tez, “Temyiz Yaşı Öncesi Hz. Peygamberi Gören Çocuklar” adlı başlık.

Bu ikili ayrıma gitmemiz ikinci bölümde vereceğimiz usûl kitaplarındaki bilgilerle bağlantı sağlamak amacıyla. Usûl açısından çocuk sahâbeden merfu/mevsul rivâyetlerin yanısıra sahâbe mürselleri de gelirken Rasûlullah (a.s)’ı görüp görmediği ihtilaflı olan kişilerin rivâyetlerinin mürsel olduğu tespit edilmiştir. Nitekim daha sonra açıklanacağı üzere mürsel hakkında yapılan açıklama ve yorumlar kişilerin Allah Rasûlü ile mülâkatının nitelikleriyle de alakalıdır.

2.1.1. Biyografik Bilgilerine Göre Çocuk Sahâbîler

Burada belirtilecek olan şahıslar sahâbîliklerinde ihtilaf olmayan kişilerdir. Daha evvel değindiğimiz gibi Allah Rasûlünün vefat zamanına kadar az ya da çok onu görmüş, sohbetinde bulunmuş bu kimseler, çocukluk-gençlik arası bir dönemde Allah Rasûlü’nün sohbetine nail olmuşlardır.

Zikrettiğimiz kişilerin yaşları birbirinden farklıdır. Bir kısmı daha küçük yaşlarda bulunurken bir kısmı Usâme b. Zeyd gibi Rasûlullah (a.s)’ın vefatı sırasında 18-20 yaş civarında olup gençlik çağına ulaşmıştır. Çocukluk çağlarında uzun dönem Allah Rasûlü ile beraber oldukları için bu kişiler de tarafımızdan çocuk sahâbî olarak adlandırılmıştır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla incelediğimiz sahâbîler aşağıda tanıtılmaktadır. Kapsamlı bir araştırmada daha fazla çocuk sahâbîye ulaşılabileceği muhtemeldir.

Herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutmadan sadece biyografik bilgilerini verdiğimiz bu sahâbîlerin rivayetlerinin mevcudiyeti konusuna da bu kısımda değinilmiştir. Bu sahâbîlerin büyük kısmının incelenen kitaplar bünyesinde Allah Rasûlü’nden rivâyetleri bulunurken yarıya yakın kısmının da rivâyeti olmadığı belirlenmiştir. Hadis sayıları Ahmed b. Hanbel’in ve Bâki b. Mahled’in *Müsned*’leri temel alınarak belirlenmiştir.

1- Abbâd b. Temîm el-Ensârî:

Hendek savaşında 5 yaşında olduğuna dair rivâyet bulunan¹⁸³ Abbâd b. Temîm’in Rasûlullah (a.s) vefat ettiği sırada 10 yaşında olduğu da söylenmektedir.¹⁸⁴ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

¹⁸³ İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, (I-XI), Kahire, 2001, C. 7, s. 83.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 5, s. 549.

2- Abdullah b. Abbâs b. Muttalib el-Kuraşî:

Abdullah b. Abbâs, Abdulmuttalib'in torunu ve Peygamber'in amcasının oğludur. Annesi Ümmü'l-Fadl, mü'minlerin annesi Meymûne'nin kız kardeşidir. Abdullah hicretten üç sene önce dünyaya gelmiştir.¹⁸⁵ Rasûlullah (a.s)'ın "Allah'ım ona hikmeti öğret."¹⁸⁶ duasına mazhar olmuştur. Hz. Peygamber (a.s)'a hem kan yönünden hem de sıhri yönden akraba olması O'nun yanında kalabilmesine, evine rahatça girip çıkabilmesini sağlamıştır. Kaynaklarda geçtiği üzere Rasûlullah (a.s)'dan bizzat işittiği hadis sayıları, başka sahâbîlerden işittiklerine nispetle azdır. İbn Abbas mühim ve ciddi bir gayret ile sahâbîden hadis almıştır.¹⁸⁷ Kendisi "Ben bir sahâbîden hadis almayı isteyince onun kapısına gider, şiddetli fırtınalara rağmen onun evden çıkmasını beklerdim. Adam evden çıkınca "Ey Peygamber'in amcazadesi, neden kendin geldin de başka birini yollamadın" diye sorunca bizzat gelmemin daha doğru olacağını söylerdim." diyerek yaptığı faaliyetlerden haber vermektedir.¹⁸⁸ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde 1710 rivâyeti bulunmaktadır.¹⁸⁹ Baki b. Mahled'in Müsned'inde mükerrerleri ile birlikte 1660 hadisinin bulunduğu söylenmektedir.¹⁹⁰

3- Abdullah b. Abdillâh b. Ebî Umeyye el-Mahzûmî:

Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 8 yaşında olan¹⁹¹ Abdullah b. Abdillâh el-Mahzûmî'nin babasıyla beraber Müslüman olduğu belirtilir.¹⁹² Kendisinden Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde, farklı iki isnadla "Rasûlullah (a.s)'ı Ümmü Seleme'nin evinde tek bir elbiseye sarılmış üzerinde başka elbise olmadığı halde namaz kılarken gördüm"¹⁹³ hadisi rivâyet edilmiştir.

4- Abdullah b. Âmir b. Rabîa:

Abdullah b. Âmir'in Rasûlullah (a.s)'ı görmüş olduğu söylenmektedir. "Rasûlullah (a.s) henüz ben küçük bir çocuk iken evimize geldi..." şeklinde kendisine isnad edilen tek

¹⁸⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 6, s. 228.

¹⁸⁶ Buhârî, **Sahîh**, Fadâilu's-Sahâbe, 24.

¹⁸⁷ M. Zübeyr Sıddıkî, **Hadis Edebiyatı Tarihi**, (terc. Yusuf Ziya Kavakçı), İstanbul, 2014, s. 87.

¹⁸⁸ Muhammed Ebû Zehv, **el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn**, Matbaatu Mısır Mısır, 1956, s. 139-140.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsne'd**, C. 3, s. 337-508, C. 4, s. 5-498, C. 5, s. 5-479.

¹⁹⁰ İbnu'l-Cevzî, **Telkîhu Fuhûmu Ehli'l-Eser**, Mektebetü'l-Âdab, Kâhire, ts., s. 363; Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, s. 77.

¹⁹¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 6, s. 252.

¹⁹² İbnu'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 2012, s. 696.

¹⁹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsne'd**, C. 26, s. 259, nr. 16341.

rivâyet¹⁹⁴ Rasûlullah (a.s)'ı gördüğüne işaret ederken onu idrak ettiğini de göstermektedir.¹⁹⁵ Fakat yaşının küçük olması sebebiyle Rasûlullah (a.s)'dan bir şey işitmediği, sahâbeden rivâyette bulunduğu bildirilmektedir.¹⁹⁶

5- Abdullah b. Amr b. el- As el-Kuraşî:

Hadis tarihi açısından önemli bir konuma sahip olan¹⁹⁷ Abdullah b. Amr'ın 65 senesinde 72 yaşında vefat ettiğine dair rivâyet bulunmaktadır.¹⁹⁸ Babasından önce Müslüman olduğu bilinmektedir. İslamın ilk yıllarında yaşının küçük olması sebebiyle ismini burada zikrettiğimiz Abdullah b. Amr, muksirûn sahâbîlerden sayılmasa da mukillûn sahâbe içerisinde en çok hadis rivâyet edenlerden biridir. Rasûlullah (a.s)'dan dinlediği hadisleri yazıya geçiren, Rasûlullah (a.s) tarafından hadis yazması yasaklanmayan sahâbîlerin başında gelmektedir.¹⁹⁹ Hz. Peygamber (a.s)'dan izin alarak hadis yazmaya başlamış,²⁰⁰ işittiği hadisleri yazarak Sâdika adını verdiği sahifesini oluşturmuştur.²⁰¹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 627 rivâyeti bulunan²⁰² Abdullah b. Amr, Ashâbu Miîn'den sayılmaktadır. İbn Cevzî'nin tasnifine göre Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 700 rivâyeti olduğu belirtilir.²⁰³

6- Abdullah b. Amr el-Hadramî:

Rasûlullah (a.s) vefat ettiği zaman 9 yaşında olan²⁰⁴ Abdullah b. Amr el-Hadramî'nin Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır. Ömer b. Hattab'dan hadis dinleyip ondan rivâyette bulunmuştur.²⁰⁵

7- Abdullah b. Ayyâş:

Habeşistan'da dünyaya gelen Abdullah b. Ayyâş'ın²⁰⁶ rivâyetlere göre Rasûlullah (a.s)'ın hayatının 8 senesine tanıklık etmiştir.²⁰⁷ Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunup bulunmadığı hakkında ihtilaf vardır.²⁰⁸ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

¹⁹⁴ Buhârî, *Kitâbu't -Târihi'l-Kebîr*, (thk. Muhammed Abdu'l-muîd Hân), I-IX, Beyrut, ts, C. 5, s. 11.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 224.

¹⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 224-225.

¹⁹⁷ Geniş bilgi için bkz. Yardım, *Hadis I,II*, C. 2, s. 25.

¹⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 311.

¹⁹⁹ Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, s. 142-143.

²⁰⁰ Koçyiğit, *Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti*, s. 30.

²⁰¹ Koçyiğit, *Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti*, s. 93.

²⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.11, s. 7-672.

²⁰³ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363.

²⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 306.

²⁰⁵ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, C. 7, s. 67.

²⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 328.

8- Abdullah b. Busr el-Mâzinî:

Abdullah b. Busr'un 88 yılında 94 yaşında²⁰⁹ yahut 96 yılında 100 yaşında vefat ettiğine dair rivâyetler bulunmaktadır.²¹⁰ Rasûlullah (a.s)'ın kendisi için "bu çocuk tam bir asır yaşayacaktır." dediği aktarılır.²¹¹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 27 rivâyeti bulunmaktadır.²¹² Bakî b. Mahled'in *Müsned*'indeki rivâyet sayısı tespit edilememiştir.

9- Abdullah b. Cafer b. Ebî Tâlib:

Habeş topraklarında dünyaya gelen Abdullah, hicretten sonra babasıyla Medine'ye dönmüştür.²¹³ Rivâyet edildiğine göre Cafer'in Mute'de şehit edilmesinden sonra Rasûlullah (a.s) ona dua etmiştir.²¹⁴ Rasûlullah (a.s) hayvanıyla geçerken sokakta oynayan Abdullah'ı tergisine bindirmiştir. Allah Rasûlünün vefatı sırasında O'nun 10 yaşında olduğu rivâyet edilir.²¹⁵ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 22,²¹⁶ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 25²¹⁷ rivâyeti bulunmaktadır.

10- Abdullah b. Ebî Habîbe el-Ensârî:

Rasûlullah (a.s)'ı Küba mescidinde gördüğü sırada çocukluk devresinde olan²¹⁸ Abdullah b. Ebî Habîbe'nin "Ben henüz akıl balığ olmamış bir çocukken o mescidimize geldi, kibleye karşı namaz kıldı." şeklinde İbn Hanbel'in *Müsned*'inde tek bir rivâyeti bulunmaktadır.²¹⁹ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 3 rivâyeti kayıtlıdır.²²⁰

11- Abdullah b. Ebî Leylâ el-Ensârî:

Gençlik devresine yakın çocukluk çağında Rasûlullah (a.s)'ı görmüş olan²²¹ Abdullah b. Ebî Leylâ'nın Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır.

²⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 329.

²⁰⁸ Karş. İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, C. 7, s. 32, İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 328-329.

²⁰⁹ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, C. 9, s. 417.

²¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 38.

²¹¹ Buhârî, *Târîhu's-Sağîr*, (thk. Muhammed İbrahim Zâid), I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1986, C. 1, s. 216.

²¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29 s. 220-241.

²¹³ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrût 2006, C. 1, s. 525. 6, s. 463.

²¹⁴ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, C. 6, s. 462-463.

²¹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 66-67.

²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 3, 271-285.

²¹⁷ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 367.

²¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 89.

²¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 463, nr. 17944.

²²⁰ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 374.

²²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 353.

12- Abdullah b. Hanzala el-Ensârî:

Abdullah b. Hanzala, Uhud ‘da şehit düşen ve kendisini meleklerin yıkadığı şahıs olarak bilinen Hanzala b. Ebî Âmir’in oğludur.²²² Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 7 yaşında olduğu söylenmektedir.²²³ Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde 4 rivâyeti²²⁴ Bakî’nin *Müsned*’inde 6 rivâyeti²²⁵ bulunmaktadır.

13- Abdullah b. Hişâm b. Zühre et-Teymî:

Hicretin dördüncü yılında dünyaya gelen Abdullah b. Hişâm’ın Rasûlullah (a.s) ile sohbeti bulunmaktadır.²²⁶ Kendisinden gelen rivâyette²²⁷, annesi Zeyneb onu Rasûlullah (a.s)’a götürmüş ve “Ya Rasûlullah (a.s) onun biatını kabul et” demiş, Rasûlullah (a.s) “O henüz küçüktür” diyerek başını sıvazlayarak ona dua etmiştir.²²⁸ Ahmed’in *Müsned*’inde 3 rivâyeti²²⁹ bulunmaktadır.

14- Abdullah b. Mis’ade b. Hakeme el-Fezârî:

Abdullah b. Mis’ade Fezâre kabilesindendir. Sahâbenin küçüklerindendir.²³⁰ Rivâyete göre küçük yaşta olan Abdullah, Rasûlullah (a.s) tarafından Hz. Fâtıma’nın emrine verilmiş, Fâtıma onu azad ederek kendi terbiyesinde yetiştirmiştir.²³¹ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

15- Abdullah b. Ömer b. Hattab el-Kuraşî:

Bi’setin üçüncü yılında dünyaya gelmiş, on yaşında hicret etmiştir. Bedir savaşında Rasûlullah (a.s)’dan savaşa katılmak için izin istese de küçük kabul edilerek savaştan geri çevrilmiştir.²³² İlim, takva ve üstün meziyetler yönünden sahâbenin en üstünlerindendi.²³³ Rasûlullah (a.s)’dan babasından, kız kardeşinden, Ebû Bekir, Osman, Zeyd b. Sabit, Aişe, İbn Mes’ud vb. rivâyet etmiştir. İbn Abbâs’ın da içerisinde bulunduğu çok sayıda sahâbe ve tâbiîn ondan rivâyet etmişlerdir. Rasûlullah (a.s)’ın hadislerini ezberler, yanında

²²² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 109.

²²³ İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâtîl-Kebîr*, C. 7, s. 69.

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.36, s. 288-291.

²²⁵ İbnu’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 371.

²²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 406.

²²⁷ İleride de değineceğimiz gibi buluş yaşından önce dinlenen ve ezberlenen hadislerin daha sonra rivâyet edilmesinde bir sakınca yoktur. Bu rivâyet o kısma bir örnektir.

²²⁸ Buhârî, *Sahîh*, Şerike, 13.

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.29, s. 582-583.

²³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 369.

²³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 370.

²³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 291.

²³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 294.

olmadığı zamanlarda da hazır bulunanlardan Allah Rasûlü'ne ait söz ve fiileri sorup öğrenirdi.²³⁴ Muksirûndan olan İbn Ömer'in ilim sevgisi ve hadis tahsil etme isteği, Rasûlullah (a.s)'ın meclisine olan bağlılığı, kızkardeşi Hafsa'nın Rasûlullah (a.s)'ın hanımı olması sebebiyle Rasûlullah (a.s) ile oluşan yakınlıkları, İslam'a erken yaşta girmiş olması ve yaşının genç olması, onun çokça hadis rivâyet etmesine olanak sağlayan etkenlerdendir.²³⁵ İbn Hanbel'in *Müsned*'inde 2029,²³⁶ Bakî'nin *Müsned*'inde ise 2630 rivâyeti²³⁷ bulunmaktadır.

16- Abdullah b. Sa'd b. Heyseme el-Ensârî:

Abdullah b. Sa'd babasının yanında Akabe'ye katıldığı rivâyet edilir.²³⁸ Beğâvî ve Vâkıdî Hudeybiye ve Hayber'e katıldığını rivâyet etmektedir.²³⁹ (Rivâyetinin olup olmadığı tespit edilememiştir.)

17- Abdullah b. Sa'lebe b. Suayr:

Küçükken Rasûlullah (a.s)'ı görmüş olduğuna²⁴⁰ ve fetih günü Rasûlullah (a.s)'ın onun başını okşadığına dair²⁴¹ rivâyetler vardır. Fetih günü ile ilgili rivâyet kendisinden gelmektedir. Mürsel rivâyetleri vardır.²⁴² Rasûluallah vefat ettiği zaman yaşının 4 olduğunu söyleyip sohbetini sahih bulmayanlar olmakla beraber kendisini “merâsîl” kitapları içinde ananlar da bulunmaktadır.²⁴³ İbn Hanbel'e ait *Müsned*'de 13 rivâyeti bulunmaktadır.²⁴⁴

18- Abdullah b. Utbe b. Mesud:

Ebû Ubeydullah künyesi ile de bilinen ve Rasûlullah (a.s) döneminde dünyaya gelmiş olan²⁴⁵ Abdullah b. Utbe'nin çocukken Rasûlullah (a.s) başının üzerine elini koymuş ve ona dua etmiştir.²⁴⁶ Kendisi amcasından, Ömer'den vb. den rivâyetinde bulunmuştur.

²³⁴ Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, s. 141.

²³⁵ Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, s. 142.

²³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 8, s. 11-527; C. 9, s. 7-524; C. 10, s. 7-495.

²³⁷ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*., s. 363.

²³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 174.

²³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 175.

²⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 52.

²⁴¹ Buhârî, *Sahîh*, Meğâzî, 53; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 51.

²⁴² Burada sahâbî mürseli kastedilmektedir. (bkz. es-Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, C. 4, s. 11-12.)

²⁴³ Veliyyu'd-Dîn Ahmed b. Abdi'r-Rahîm el-İrâkî, *Tuhfetu't-Tahsîl fi Zikri Ruvâti'l-Merâsîl*, (thk. Abdullah Nuvvâre), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1999, s. 170

²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 39, s. 62-72.

²⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 268.

²⁴⁶ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 566-567.

Peygamber Efendimiz’den rivâyette bulunduğu sabit değildir.²⁴⁷ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

19- Abdullah b. Velid b. Muğire:

Benî Mahzûm kabilesinden olan Abdullah b. Velid gençlik yaşlarına yaklaştığı dönemlerde Rasûlullah (a.s) ile görüşmüştür.²⁴⁸ Asıl ismi Velid b. Velid olup ismi Allah Rasûlü tarafından değiştirilmiştir. Bazı rivâyetlerde Rasûlullah (a.s)’ın, ismini beğenmeyip değiştirilmesini istediğı bilgisi geçmektedir.²⁴⁹ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

20- Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm el- Kuraşî el-Esedî:

Annesi Esmâ bnt. Ebî Bekr’dir. Hicretin ilk senesinde dünyaya gelmiştir, Abâdile’ dendir. Küçük yaşta Rasûlullah (a.s)’dan hadisler ezberlemiştir.²⁵⁰ Her iki *Müsned*’de de kendisinden 33 rivâyet gelmiştir.²⁵¹

21- Abdurrahman b. Büceyd

Onun sohbeti olduğu söylenir. Hz. Peygamber (a.s)’dan rivâyette bulunmadığı, yaptığı rivâyetlerin mürsel olduğu şeklinde yorumlar vardır. Rasûlullah (a.s) hayatta iken 7 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir.²⁵² *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

22- Abdurrahman b. Ebî Sebre:

İbn Ebî Sebre, küçükken babasıyla birlikte Rasûlullah (a.s)’ın yanına gelmiş, önceden “Azîz” olan ismi, Rasûlullah (a.s) tarafından “Abdurrahman” olarak değiştirilmiştir.²⁵³ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

23- Abdurrahman b. Esved b. Abdi Yegûs:

Rasûlullah (a.s) zamanında dünyaya geldi denilse de bazıları onu tâbiinden saymıştır. Abdullah b. Zübeyr’in yaşlılarından olduğunu söyleyenler olup küçük sahâbîlerden kabul edenler de vardır.²⁵⁴ Sadece Ebû Bekir ve Ömer’den rivâyet ettiği söylenmektedir.²⁵⁵ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

²⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 268.

²⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 417.

²⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 418.

²⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 147.

²⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.26, s. 22-54; İbnu’l-Cevzî, *Telkîh*., s. 366.

²⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 456-457.

²⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 486.

²⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 453.

²⁵⁵ İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, C. 7, s. 7.

24- Abdurrahman b. Osman b. Maz'un:

Rivâyetlerde 7 yıl ya da daha fazla Rasûlullah (a.s)'ın zamanını idrak ettiğine dair bilgiler vardır.²⁵⁶ İbnu'l-Esîr Onun Rasûlullah (a.s)'ın hayatından sadece birkaç yıla şahit olduğunu söyler.²⁵⁷ Her iki *Müsned*'de de kendisine ait 4 rivâyet bulunmaktadır.²⁵⁸

25- Âmir b. Vâsile el-Leysî:

Ebû't-Tufeyl künyesiyle tanınır. Hicretin ilk yılında dünyaya gelmiştir.²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 15 rivâyeti, Bakî'nin *Müsned*'inde 9 rivâyeti²⁶⁰ bulunmaktadır.²⁶¹

26- Amr b. Hureys b. Amr b. Osman el-Mahzûmî:

Hicretten iki yıl önce dünyaya gelmiştir. Bedir savaşı zamanında dünyaya geldiğini söyleyenler olsa da bu doğru değildir. Rasûlullah (a.s) ile sohbeti bulunmaktadır.²⁶² Rasûlullah (a.s)'dan, Ebû Bekr'den, İbn Mes'ud'dan rivâyetlerde bulunmuştur.²⁶³ İbn Hanbel'e ait *Müsned*'de 5 rivâyeti²⁶⁴, Bakî'nin *Müsned*'inde ise 18 rivâyeti²⁶⁵ bulunmaktadır.

27- Arâbe b. Evs el-Evsî:

Arâbe b. Evs küçük olduğu için Uhud Savaşına çıkmasına izin verilmeyen çocuklardan biridir.²⁶⁶ Uhud günü 14 yaşında olduğu rivâyet edilmiştir.²⁶⁷ Müsnedlerde rivâyetine rastlanmamıştır.

28- Atiyye el-Kurazî:

Babasının ismi tam bilinmeyen Atiyye el-Kurazî, Kurayza kabilesinin çocuklarındanıdır.²⁶⁸ Kendisinden şöyle bir rivâyet gelmiştir: "Sa'd b. Muaz'ın haklarında hüküm verdiği kimselerdendim. Hakkımda şüphe edip beni bıraktılar."²⁶⁹ Tekrarlı olarak Ahmed'in ve Bakî'nin *Müsned*'lerinde 3 rivâyeti geçmektedir.²⁷⁰

²⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 523.

²⁵⁷ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 776.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 25, s. 36; 470,471; İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 373.

²⁵⁹ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 480.

²⁶⁰ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 370.

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 39, s. 210-223.

²⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 7, s. 357.

²⁶³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 7, s. 358.

²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 31, s. 31-35.

²⁶⁵ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 368.

²⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.7, s. 140.

²⁶⁷ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 5, s. 288.

²⁶⁸ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 32.

²⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 7, s. 192.

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.31, s. 67; C. 32, s. 163; C. 37, s. 330. İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 374.

29- Avn b. Ca'fer b. Ebî Tâlib:

Habeşistan'da dünyaya gelen Avn b. Ca'fer, Hayber'in fethi sırasında babasıyla Medine'ye gelmiştir.²⁷¹ Abdullah b. Cafer b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre: Ca'fer şehit edildiği zaman Rasûlullah (a.s) “bana kardeşimin oğullarını çağırın” dedi. Biz getirildik. Sonra “bir berber çağırın” dedi. Berber gelince başımızın tıraş edilmesini emretti. Sonra şöyle buyurdu. “Muhammed, Ebû Tâlib amcamıza benziyor. ...Avn'ın ise huyu huyuma, vücudu vücuduma benziyor.” Sonra elimi tutarak kımıldatıp şöyle dua etti. “Ca'fer'in ardındakileri hayırlı eyle. Abdullah'ın alışverişini bereketli kıl.” Avn, Cafer'in Abdullah adındaki oğlundan daha küçüktür.²⁷² *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

30- Bekr b. Şeddâh el-Leysî:

Bekr b. Şeddâh el-Leysî'nin “Rasûlullah (a.s)'a küçük yaşta hizmet ettiği ve Allah Rasûlü'nün, onun ergenlik çağına ulaştığını öğrendiği zaman ona dua ettiği rivâyet edilmiştir.²⁷³ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

31- Bera' b. Âzib el- Ensârî el- Hazrecî:

Ebû Amr, Ebû Ömer, Ebû Ammâre künyeleriyle bilinir.²⁷⁴ Nakledildiğine göre; Bedir Savaşında Rasûlullah, Berâ b. 'Âzib'in, Abbdu'llâh b. Amr'ın, Râf'i b. Hadîc'in, Useyd b. Zühayr'in, Zeyd b. Sâbit'in ve Âmir b. Ebî Vakkâs'ın savaşa çıkmalarına izin vermemiştir.²⁷⁵ Yaşının küçük olması sebebiyle Bedir Savaşı'na katılmadığı, ilk çıktığı harbin Uhud yahut Hendek Savaşı olduğu belirtilir.²⁷⁶ Bedir Savaşı'na çıkmayanların yaşı 13-14 veya aşağısı olduğuna göre²⁷⁷ onun da savaş sırasında bu yaşlarda olması muhtemeldir. Çokça hadis rivâyet etmiştir. Rivâyet sayıları Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 245 olup²⁷⁸ Bakî'nin *Müsned*'inde 305'dir.²⁷⁹

²⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 7, s. 559-560.

²⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 7, s. 560.

²⁷³ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 601.

²⁷⁴ İbn Abdî'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 99

²⁷⁵ İbn Abdî'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 100.

²⁷⁶ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 105.

²⁷⁷ Evs b. Sabit başlığı altında belirtildiği üzere Evs b. Sâbit'in yaşı 13 olup Bedir'e alınmamıştır. Buradan hareketle yaş hesabı yapılabilir.

²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 30, s. 413-638.

²⁷⁹ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*., s. 364.

32- Bişr b. Mu'âz el-Esedî:

Babasıyla beraber Rasûlullah (a.s)'ın yanına giden Bişr b. Muaz el-Esedî “on yaşında Rasûlullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldığını”²⁸⁰ söylemiştir. Kendisinden gelen tek rivâyetin bu olduğu bildirilse de²⁸¹ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

33- Busr b. Ertât b. Ebî Ertât el-Kuraşî:

Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde küçük yaşta olan Busr b. Ertat'ın Rasûlullah (a.s) ile sohbetinin olup olmadığı ihtilaflıdır. Şam ehli, Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti olduğunu söylemektedir. Darekutnî'ye göre sahâbîdir.²⁸² *Müsned*'de kendisinden 3 rivâyet bulunup, gelen iki rivâyette “Rasûlullah (a.s)'dan işittim” lafzını kullanarak hadis aktarmıştır.²⁸³ Bakî'nin *Müsned*'indeki rivâyet sayısı kesin olarak tespit edilememiştir.

34- Câbir b. Abdullah:

Uhud savaşında küçük oldukları için savaştan geri çevrilenler arasında olan Câbir'in nisbesi belirtilmemiştir. Rasûlullah (a.s)'dan rivâyetinin olmadığı söylenmektedir.²⁸⁴ Câbir b. Abdullah isminde sahâbîden 3 şahıs daha bulunmaktadır.²⁸⁵

35- Dahhâk b. Kays el-Fihri:

Rasûlullah (a.s) ile sohbeti bulunan²⁸⁶ Dahhâk b. Kays'ın Rasûlullah (a.s) vefat ettiği zaman 8 yaşında olduğuna dair rivâyetler vardır. Bedîr Savaşı'na şahit oldu diyenler bulunsada savaş zamanında çok küçük yaşta olduğu için bu bilgi kuvvetli görülmemektedir.²⁸⁷ Rasûlullah (a.s)'dan herhangi bir şey işitmemiştir iddiasında bulununlara karşı, onun Allah Rasûlünün ölümü sırasında aklı başında bir çocuk oluşu göz önünde bulundurularak cevap verilmiştir.²⁸⁸ Ahmed b. Hanbel'in²⁸⁹ ve Bakî'nin²⁹⁰ *Müsned*'lerinde 1 rivâyeti bulunmaktadır.

²⁸⁰ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 118.

²⁸¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 569,570.

²⁸² İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s.100-101.

²⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 39, s. 168-171.

²⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 125.

²⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 123,124.

²⁸⁶ Buhârî, *Kitâbu't-Târihi'l-Kebîr*, C. 4, s. 332.

²⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 5, s. 336.

²⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 5, s. 336.

²⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.25, s. 31

²⁹⁰ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 381.

36- Ebû Saîd b. Muallâ:

Ebû Saîd b. Muallâ'nın hicret sırasında 10 yaşında olduğu söylenmektedir.²⁹¹ Her iki *Müsned*'de de 2 rivâyeti bulunmaktadır.²⁹²

37- Enes b. Mâlik el-Ensârî:

Muksirûn sahâbîlerden olup Rasûlullah (a.s) Medine'ye hicret ettiğinde on yaşında bulunan Enes b. Mâlik,²⁹³ annesi Ummu Süleym tarafından Rasûlullah (a.s)'a getirilmiş ve Allah Rasûlü vefat edene kadar ona hizmet etmiştir.²⁹⁴ Rasûlullah (a.s) onunla “Ey iki kulaklı” şeklinde şakalaşır.²⁹⁵ Bedir Savaşı'nda yaşı küçük olmasına rağmen Rasûlullah (a.s)'a hizmet etmek için savaşa katılmıştır. Ummu Süleym “Ya Rasûlullah (a.s) Enes için dua et” demiş, Rasûlullah (a.s) da “Allah'ım onun malını ve neslini çoğalt ve ona bereket ihsan et” diye dua etmiştir.²⁹⁶ Kendisinden gelen Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 2171 rivâyet,²⁹⁷ Bakî'nin *Müsned*'inde ise 2286 rivâyet bulunmaktadır.²⁹⁸

38- Evs b. Sâbî:

Bedir Gazvesi sırasında 13 yaşında olduğu ve Allah Rasûlü tarafından gazveye alınmadığı rivâyet edilmiştir. Uhud Savaşında da 14 yaşında olup yine savaştan geri çevrildiğine dair rivâyet vardır.²⁹⁹ *Müsned*'lerde rivâyetlerine rastlanmamıştır.

39- Eymen b. Huraym b. el-Ehram el-Esedî:

Fetih gününde genç yaşlarda Müslüman olmuştur. Rasûlullah (a.s) ile sohbeti vardır.³⁰⁰ Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti olmadığı sadece babasından ve amcasından rivâyet ettiği söylenir.³⁰¹ Mervân b. Hakem'in Eymen'e “bizimle savaşa gelmeni isteriz” diye haber yolladığı ve onun da “Babam ve amcam Bedir Savaşı'na katıldılar. Bana da hiçbir Müslümanla savaşmamamı tavsiye ettiler. Benden söz aldılar.” dediği rivâyet edilir.³⁰² İbn Hanbel'e ait *Müsned*'de tekrarlar verilen 2 rivâyeti bulunmaktadır.³⁰³

²⁹¹ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 410.

²⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 395; İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 378.

²⁹³ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 74.

²⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 251-252.

²⁹⁵ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 74.

²⁹⁶ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, c. 9, s. 19.

²⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 19, s. 9-499, C. 20, s. 7-466, C. 21, s. 12- 474.

²⁹⁸ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363.

²⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 287.

³⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 332; İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 84.

³⁰¹ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 98.

³⁰² İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 97.

³⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 145, 580

40- Ferkad el-İclî et-Temîmî:

Rivâyetlere göre Ferkad el-İclî annesiyle beraber Rasûlullah (a.s)’ın yanına gitmiş ve Rasûlullah (a.s) onun başını okşamıştır.³⁰⁴ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

41- Ğudayf b. Hâris el-Kindî:

Kaynaklarda, Rasûlullah (a.s) zamanında “Ensâr’ın hurmalarını taşıyan küçük bir çocuk” olduğu belirtilmektedir.³⁰⁵ Kendisinden şöyle nakledilmiştir: “Ben ensarın hurmalarını taşıyan küçük bir çocuk idim. Beni Rasûlullah (a.s)’a götürdüler. O da başımı sıvazlayıp şöyle buyurdu: Taş atma yere düşenleri ye.”³⁰⁶ Namazda sağ eli sol elin üzerine koymakla ilgili bir hadisi vardır.³⁰⁷ Ğudayf b. Hâris’in Ahmed’in *Müsned*’inde 4³⁰⁸ Bakî’nin *Müsned*’inde 3 rivâyeti³⁰⁹ bulunmaktadır.

42- Habîb b. Mesleme:

Allah Rasûlü ile sohbeti olan Habîb’in, Rasûlullah (a.s) vefat ettiği sırada 12 yaşında olduğu söylenmektedir.³¹⁰ Her iki *Müsned*’de de kendisinden gelen 7 rivâyet bulunmaktadır.³¹¹

43- Hanzala b. Hızıyem b. Hanife et-Temimî:

Dedesinin ve babasının da sahâbî olduğu bildirilen Hanzala,³¹² çocukluk çağlarında Rasûlullah (a.s)’ı görmüştür. Babasıyla beraber dedesinin bir davası için Allah Rasûlü’nün yanına geldikleri sırada dava sonu babası kendisini Allah Rasûlü ile tanıştırmış, Rasûlullah (a.s) da onun başını meshedip kendisine dua etmiştir.³¹³ Rasûlullah (a.s)’dan işittim ki lafzını kullanarak “İhtilam olduktan sonra yetimlik yoktur. Cariye hayız olduktan sonra namaz kılamaz.” hadisini rivâyet etmiştir.³¹⁴ Ahmed’in *Müsned*’inde 1³¹⁵, Bakî’nin *Müsned*’inde 3 rivâyeti bulunmaktadır.

³⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 535.

³⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 482.

³⁰⁶ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, (I-VII), (thk. Adil b. Yusuf), Dâru’l-Vatani li’n-Neşr, Riyad, 1998, C. 4, s. 2275.

³⁰⁷ İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, s. 983.

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.28, s. 169-172.

³⁰⁹ İbnu’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 375.

³¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 465.

³¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 7-12; İbnu’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 371.

³¹² Buhârî, *Kitâbu’t-Târihi’l-Kebîr*, C. 3, s. 37.

³¹³ el-İsbehânî, *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, C. 2, s. 859.

³¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 641.

³¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 34, s. 262; İbnu’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 374.

44- Hâris b. Hâtib b. Hâris:

Bedir Savaşı'ndan geri çevrilen ve Uhud Savaşı'na katıldığı söylenen çocuklardandır.³¹⁶ Habeşistan'a hicretten önce doğduğuna dair bilgi bulunmaktadır.³¹⁷ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

45- Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib:

Rasûlullah (a.s)'ın torunu ve Hz. Ali'nin oğlu olan Hasan b. Ali hicretin 3. senesinde dünyaya gelmiştir.³¹⁸ Rasûlullah (a.s)'dan hadisler ezberlemiştir. Allah Rasûlü (a.s)'a en çok benzeyen kişidir. Rasûlullah (a.s) secdeye vardığında Hasan ve kardeşi Hüseyin onun sırtına binerlerdi. Allah Rasûlü de buna mani olmazdı.³¹⁹ “Bir defasında hutbe okurken Hasan ve Hüseyin üzerlerinde kırmızı bir elbise olduğu halde mescide geldiler. Yürürken düşüyorlardı. Rasûlullah (a.s) minberden indi onları sırtına aldı ve sonra önüne koydu...”³²⁰ Hasan'ın Ahmed'in *Müsned*'inde 12³²¹, Bakî'nin *Müsned*'inde 13 rivâyeti³²² bulunmaktadır

46- Hirmas b. Ziyâd:

Rasûlullah (a.s)'ı Mina'da hutbe verdiği sırada görmüş olduğunu söyleyen Hirmâs b. Ziyâd, o dönemde küçük bir çocuk olduğunu ifade etmektedir.³²³ Hirmâs'ın İbn Hanbel'in *Müsned*'inde 6 rivâyeti bulunmaktadır.³²⁴

47- Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib:

Rasûlullah (a.s)'ın torunu olan Hüseyin b. Ali'nin hicretin 4, 6. ya da 7. yılında dünyaya geldiğine dair rivâyetler vardır. Kuvvetli ihtimal, hicretin 4. yılında dünyaya geldiği yönündedir.³²⁵ Hasan'ın doğumundan 2 ay sonra annesi Hüseyin'e hamile kalmıştır.³²⁶ Abisi Hasan gibi Allah Rasûlü'nden hadisler ezberlemiştir. Hüseyin b. Ali H. 59 yılında Aşure günü katledilmiştir.³²⁷ Her iki *Müsned*'de de 8 rivâyeti bulunmaktadır.³²⁸

³¹⁶ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 173.

³¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 343.

³¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 534.

³¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 537.

³²⁰ Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, 31.

³²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 244-254.

³²² İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 369.

³²³ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 329.

³²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 25, s. 339, 340; C. 33, s. 263.

³²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 548.

³²⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 547.

³²⁷ Buhârî, *Kitâbu't-Târihi'l-Kebîr*, C. 2, s. 381.

³²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 254-259; İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 370.

48- Kesîr b. Sâib el-Kurazî:

Benî Kureyza olayı zamanında henüz küçük yaşlarda olan³²⁹ Kesîr'in Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır. Kureyza olayına dair rivâyetini de küçük olması dolayısıyla kavminden ezberlemiş olabilir.³³⁰ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

49- Ma'bed b. Ebî Mâbed el-Huzâ'î:

Rasûlullah (a.s) ve Hz. Ebû Bekr hicret esnasında Ummu Ma'bed'in çadırına uğramışlar ve burada sütü olmayan bir koyunu sağıarak sütünden içmişlerdir. İlgili olayın gerçekleştiği sırada daha küçük yaşta olan Ma'bed, Rasûlullah (a.s)'ın isteğiyle ona bu koyunu getirmiş, sonra Rasûlullah (a.s)'ın ikramıyla onun sütünden kendisi de içmiştir.³³¹ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

50- Mahmud b. Lebîd el-Eşhelî:

Mahmud b. Lebîd, Rasûlullah (a.s) zamanında dünyaya gelmiştir. Mahmud b. Rabi'den yaşça daha büyüktür.³³² Rasûlullah (a.s)'dan naklen rivâyetleri vardır. Fakat yaptığı rivâyetlerin çoğunun sahâbeden olduğu söylenir.³³³ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 18 rivâyeti bulunmaktadır.³³⁴

51- Mahmud b. Rebi':

Ensâr'dan olan Mahmud b. Rebi'nin Rasûlullah (a.s) vefat ettiği sırada 5 yaşında olduğu söylenmiştir. Rasûlullah, kovadan ağzıyla su alıp kendisine püskürtmüştür.³³⁵ Buhârî, *Kitâbu'l-İlm*'de "küçüğün işittiği hadisin sıhhati" isimli bâb'da az evvel belirttiğimiz su püskürtme olayını Mahmud b. Rebî kanalıyla aktarmaktadır.³³⁶ Bakî'nin *Müsned*'inde 1 rivâyeti bulunmaktadır.³³⁷ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise kendisine ait olma ihtimali bildirilerek 3 hadis verilmiştir.³³⁸

³²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 9, s. 241.

³³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 9, s. 241.

³³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 256.

³³² İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 218.

³³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 68.

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 39, s. 30-43.

³³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 65.

³³⁶ Buhârî, *Sahîh*, İlim, 18.

³³⁷ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 384.

³³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.39, s. 46-48.

52- Mesleme b. Muhalled el-Hazrecî:

Rasûlullah (a.s) vefat ettiği zaman 10 yaşında olduğunu söyleyen Mesleme b. Muhalled'in³³⁹ künyesi Ebû Saîd'dir. Kendisi 4 yaşında iken Allah Rasûlü'nün Medine'ye geldiği rivâyet edilmiştir.³⁴⁰ Başka bir rivâyette de kendisi 10 yaşında iken Allah Rasûlü'nün vefat ettiği bildirilir.³⁴¹ Rasûlullah (a.s)'dan yaptığı rivâyetler olsa da aktardığı rivâyetleri Rasûlullah (a.s)'dan sema yoluyla almadığı söylenmektedir.³⁴² Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 3 rivâyeti bulunmaktadır.³⁴³ Bakî'nin *Müsned*'inde 1 rivâyeti vardır.³⁴⁴

53- Misver b. Mahreme:

Ebû Abdurrahmân künyesiyle meşhurdur. Hicretten 2 sene sonra dünyaya gelmiştir. Hicretin sekizinci senesinde 6 yaşında iken ailesiyle Medine'ye yerleşmiştir. Rasûlullah (a.s)'ın vefatı sırasında 8 yaşında olduğu söylenir. Rasûlullah (a.s)'dan hadisler dinleyip ezberlemiştir.³⁴⁵ Rivâyet ettiği bir hadisin metninde "Rasûlullah (a.s)'dan işittiğimde henüz ergenlik çağına ulaşmıştım ki"³⁴⁶ lafzını kullanması yaşı hakkında tartışma oluşturmuş; ifade üzerine "hadisi anlayabilecek yaşıydım" şeklinde yorum yapılmıştır.³⁴⁷ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 33 rivâyeti bulunmaktadır.³⁴⁸ Bakî'nin *Müsned*'inde ise 20 rivâyeti yer almaktadır.³⁴⁹

54- Mu'âz b. Hâris b. Erkam:

İlk olarak Hendek Savaşı'na katıldı denilse de Rasûlullah (a.s)'ın hayatının 6 yılını idrak ettiği belirtilen Muaz b. Hâris, H. 63 yılında 69 yaşında vefat etmiştir.³⁵⁰ "Rasûlullah (a.s)'ın "minberim cennet kapılarından bir kapı üzerindedir."³⁵¹ dediğini işittim şeklinde bir rivâyeti³⁵² olduğu iddia edilse de *Müsned*'lerde rivâyetlerine rastlanmamıştır.

³³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 173.

³⁴⁰ Buhârî, *Kitâbu't-Târihi'l-Kebîr*, C. 7, s. 387.

³⁴¹ el-İsbehânî, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, C. 5, s. 2494.

³⁴² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 172-173.

³⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 28, s. 158-160.

³⁴⁴ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 384.

³⁴⁵ el-İsbehânî, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, C. 5, s. 2549; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 177.

³⁴⁶ Müslim, *Sahîh*, Fadâilî's-Sahâbe, 15, (C. 7, s. 357), nr. 95.

³⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 177

³⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.31, s. 206-258

³⁴⁹ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 367.

³⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 207-208.

³⁵¹ منبري على ترعة من ترع الجنة şeklinde geçen metnin muteber hadis kaynaklarında ilgili kişiden aktarımına rastlanmamıştır.

³⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 208.

55- Muğîre b. Nevfel:

Hicretten önce yahut hicretten 4 yıl sonra dünyaya geldiğine dair³⁵³ bilgi bulunmaktadır. Sahâbî mürseli olarak rivâyet edildiği söylenen “Adaleti övmeyen, ihaneti yermeyen Allah’a harp açmış olur.” şeklinde bir rivâyeti vardır.³⁵⁴ *Müsned*’lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

56- Muhammed b. Abdullah b. Cahş:

Hicretten 5 sene önce dünyaya gelen³⁵⁵ Muhammed b. Abdullah b. Cahş’ın annesi Fatma bnt. Ebî Hubeys’tir. Rasûlullah (a.s) ile sohbeti bulunduğu ve Ondan hadisler rivâyet ettiği beyan edilmektedir.³⁵⁶ Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde 3 rivâyeti bulunmaktadır.³⁵⁷

57- Muhammed b. Amr b. As:

Muhammed b. Amr b. As’ın Rasûlullah (a.s) ile küçük yaşta iken sohbet etmiş olduğu bildirilmektedir. Amr b. As’ın Muaviye tarafına geçip geçmeme meselesini her iki oğluyla istişare ettiği ve Muhammed’in zeki ve uyanık olduğunu bildiği için onun sözüne itibar ettiği rivâyet edilir.³⁵⁸

58- Muhammed b. Enes b. Fedâle el-Ensârî:

Hicretten iki hafta önce dünyaya gelen ve Vedâ Haccı sırasında 10 yaşında olduğu belirtilen³⁵⁹ Muhammed b. Enes’in Allah Rasûlü hakkında “bana bereketle dua etti ve şöyle buyurdu: Ona adımı koyun fakat künyemi vermeyin.” dediği haber verilir.³⁶⁰ Kendisine Muhammed b. Fedâle b. Enes de denilmektedir.³⁶¹ Muhammed b. Fedâle’nin Taberânî’de bir rivâyeti bulunmaktadır.³⁶² Bakî’nin *Müsned*’inde Muhammed b. Fedâle ismiyle anılıp 1 rivâyetinin olduğu belirtilmektedir.³⁶³

³⁵³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 304-305.

³⁵⁴ İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, s. 1162.

³⁵⁵ İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, s. 1099.

³⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 37.

³⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 37, s. 163-167.

³⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 47.

³⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 7.

³⁶⁰ Buhârî, *Kitâbu’t-Târihi’l-Kebîr*, C. 1, s. 16.

³⁶¹ İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, s. 1103.

³⁶² Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, C. 19, s. 243.

³⁶³ İbnu’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 384.

59- Muhammed b. Hâtib el-Kuraşî:

Habeşistan'da dünyaya gelen Muhammed b. Hâtib³⁶⁴ Medine'ye döndükten sonra annesiyle birlikte Allah Rasûlü'nün yanına uğramış ve Ondan dua almıştır. İslamî dönemde ilk olarak Muhammed adını alan kişi odur.³⁶⁵ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 10,³⁶⁶ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 2 rivâyeti³⁶⁷ yer almaktadır.

60- Muhammed b. İyaz ez-Zührî:

Küçükken Rasûlullah (a.s)'a getirildiğine dair hakkında bilgi bulunmaktadır. Kendisine ait olduğu belirtilen rivâyette Muhammed b. İyaz, "küçüklüğünde Rasûlullah (a.s)'a getirildiği zaman ona doğru kaldırılınca avret yerinin açıldığını, Allah Rasûlünün ise avret yerinin kapatılmasına ilişkin ikazda bulunduğunu" söylemektedir.³⁶⁸ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

61- Muhammed b. Mahled b. Sehim el-Ensârî:

Rasûlullah (a.s) zamanında dünyaya gelen Muhammed b. Mahled, Mekke'nin fethine şahit olmuştur.³⁶⁹ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

62- Muhammed b. Sayfî b. Umeyye:

Muhammed b. Sayfî'nin Rasûlullâh'ın hayatının son 8 senesini idrak ettiği ve Bedir Savaşı'ndan sonra dünyaya geldiği söylenmektedir.³⁷⁰ Muhammed b. Sayfî b. Umeyye'nin rivâyetinin olmadığı bildirilir.³⁷¹

63- Muhammed b. Talhâ b. Ubeydullah el-Kuraşî

Talhâ b. Ubeydullah'ın oğludur. Hz. Peygamber döneminde dünyaya gelmiştir. Dünyaya gelince tahnik yapıp³⁷² dua etmesi için Hz. Peygamber (a.s)'a getirilmiş, Hz. Aişe onun kim olduğunu sorunca Muhammed b. Talhâ diye cevap verilmiştir.³⁷³ "Rasûlullah (a.s) O'na Ebû Kasım künyesini verdi" denilse de bu rivâyet sahih görülmemiştir. Ebû

³⁶⁴ Buhârî, *Kitâbu't-Târihi'l-Kebîr*, C. 1, s. 17.

³⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s.16.

³⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 24, s. 189-192;C.30, s. 211-214.

³⁶⁷ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 377.

³⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 51.

³⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 54.

³⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 29-30.

³⁷¹ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s.1098.

³⁷² Tahnik yapmak olarak tabir edilen şey, bebeğin ağzına doğduktan sonra tatlı birşeyler verilmesi işlevidir.

³⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 32.

Süleyman olarak künyelendirdi görüşü daha doğrudur.³⁷⁴ İbn Hanbel'e ait *Müsned*'de 1 rivâyeti bulunmaktadır.³⁷⁵

64- Müdlic el-Ensârî:

Allah Rasûlü'nün yanında olan genç çocuklardan biri olduğuna dair bilgi bulunan Müdlic el-Ensârî'nin, Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır. Hz. Peygamber (a.s)'ın onu çağırması için Hz. Ömer'in evine yolladığı kişi olup dinlenme vaktinde Ömer'i çıplak bir vaziyette görmüştür. Bu olay sonrasında Hz. Ömer "Keşke Allah Teâla bu saatte çocuklarımızın ve hizmetçilerimizin içeri girmesini yasaklasa" diye temennide bulunmuştur. Bu olay üzerine hemen Nûr suresi 58. ayetin indiği rivâyet edilmektedir.³⁷⁶

65- Müslim b. Hayşenne el-Kinânî:

Abisi kendisini küçük bir çocuk iken Allah Rasûlü'nün yanına getirmiştir. Rasûlullah (a.s) "Meysem (yahut Miksem)" olan ismini "Müslim" ile değiştirmiştir.³⁷⁷ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

66- Nu'man b. Beşîr:

Peygamber'in hicretinden sonra Ensâr'dan ilk dünyaya gelen çocuk olarak kayda geçen Nu'man b. Beşîr'in Hicretin ilk on dördüncü ayında dünyaya gelmiştir.³⁷⁸ Künyesi Ebû Abdillâh'tır. Rasûlullah (a.s)'dan, dayısı Abdullah b. Revâha'dan, Hz. Aişe'den, Ömer'den rivâyet etmiştir.³⁷⁹ Bakî'nin *Müsned*'inde 114,³⁸⁰ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 106³⁸¹ rivâyeti bulunmaktadır

67- Ömer b. Ebî Seleme:

Habeşistan'da dünyaya gelen Ömer b. Ebî Seleme, Ümmü Seleme'nin oğludur.³⁸² Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde onun 9 yaşında olduğu söylenir.³⁸³ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 13 rivâyeti bulunmaktadır³⁸⁴

³⁷⁴ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 1098.

³⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 427.

³⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 94.

³⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 10, s. 160.

³⁷⁸ İbn Hacer el-Askallânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-VII, (thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavviz), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, C. 6, s. 558.

³⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 11, s. 78.

³⁸⁰ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 365.

³⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 30, s. 289-393

³⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 7, s. 318.

³⁸³ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 84.

³⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.26, S. 249-257.

68- Râfi' b. Hadîc:

Bedir Savaşı'na katılmak isteyen, ancak Allah Rasûlü tarafından yaşları küçük olduğu için savaşa çıkmalarına izin verilmeyen çocuklardandır. Uhud Savaşı'na katılmıştır.³⁸⁵ Rasûlullah (a.s)'dan ve amcası Züheyr b. Rafi'den rivâyet etmiştir.³⁸⁶ *Müsned*'de 69 rivâyeti bulunmaktadır.³⁸⁷ Bakî'nin *Müsned*'inde 78 rivâyeti³⁸⁸ bulunmaktadır.

69- Sa'd b. Mâlik b. Sinan el-Ensârî:

Ebu Saîd el-Hudrî künyesiyle meşhurdur.³⁸⁹ Uhud savaşında 13 yaşında olduğu rivâyet edilmiştir.³⁹⁰ İlk katıldığı gazve Hendek Gazvesi'dir.³⁹¹ Çokça hadis ezberlemiş ve rivâyet etmiştir. Muksirûn'dan sayılır.³⁹² Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 956 rivâyeti bulunmaktadır.³⁹³ Bakî'nin *Müsned*'inde 1170 rivâyeti yer almaktadır.³⁹⁴

70- Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî:

Sohbeti ihtilafli kabul edilen³⁹⁵ Sa'lebe b. Ebî Mâlik, Rasûlullah (a.s) zamanında dünyaya gelmiştir. Babası Yemen'den gelip Kurayza yurduna yerleşmiş bir Yahûdî olup oraya nispet edilmişlerdir.³⁹⁶ Kureyza'ya nisbet edilmesi ve Kureyza Savaşı sırasında bütün erkekler öldürüldüğü halde onun öldürülmemiş olması Kureyza olayı sırasında henüz yetişkin olmadığını göstermektedir. Rasûlullah (a.s)'dan rivâyet etmiş olduğu tek hadis bazıları tarafından tâbiîn mürseli olarak kabul edilirken, semaini var kabul edenler tarafından sahih sayılmıştır.³⁹⁷ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 1 rivâyeti bulunmaktadır.³⁹⁸

71- Sabit b. Dahhâk el-Eşhelfî:

Hicretin üçüncü yılında dünyaya geldiği rivâyet edilen³⁹⁹ Sabit b. Dahhâk'ın yaşı ile ilgili bu haberde İbn Hacer hata olduğunu söylemektedir.⁴⁰⁰ Ona göre Rıdvan biâtına

³⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 3, s. 459.

³⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 3, s. 459.

³⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 25, s. 102-150; C. 28, s. 496-522.

³⁸⁸ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 365.

³⁸⁹ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 472; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 293.

³⁹⁰ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 411.

³⁹¹ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 361.

³⁹² İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 472; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 294.

³⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 17, s. 5-491; C. 18, s. 5-422.

³⁹⁴ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363.

³⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 77.

³⁹⁶ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 132.

³⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 78.

³⁹⁸ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 378.

³⁹⁹ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 128.

katılmış olduğu sabit olan Sâbit b. Dahhâk'ın hicretin üçüncü yılında değil, bi'setin üçüncü yılında doğmuş olma ihtimali daha yüksektir.⁴⁰¹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 7 rivâyeti bulunmaktadır.⁴⁰² Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 14 rivâyeti⁴⁰³ bulunmaktadır.

72- Sâbî b. Rufâ'a el-Ensârî:

Sâbî b. Rufâ'a'nın, amcasının evinde kalan bir yetim olduğuna dair mürsel bir rivâyet bulunmaktadır. Rivâyette amcası onu himaye ettiğini söylemiş, onun malının ne kadarının kendisine helal olabileceğini sormuştur.⁴⁰⁴ Himaye altında olması onun henüz temlik çağına ulaşmamış olduğunu gösterir. *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

73- Sâib b. Akra' b. Avf es-Sekâfî:

Çocukluk çağında Rasûlullah (a.s)'ın yanına getirildiği,⁴⁰⁵ Allah Rasûlü'nün onun başını okşayıp ona dua ettiği rivâyet edilir.⁴⁰⁶ İbn Abbâs onun için “yaşı büyük ya da genç araplar içinde ondan daha akıl sahibi insan yoktur” demiştir.⁴⁰⁷ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

74- Sâib b. Yezîd b. Saîd el-Kindî el-Ezdî:

Babası, Rasûlullah (a.s) ile beraber haccettiği zaman kendisinin yedi yaşlarında olduğuna dair rivâyet vardır.⁴⁰⁸ Diğer çocuklarla beraber Rasûlullah (a.s) Tebuk'den dönerken onu karşılamıştır. Kendisi küçükken ağrıdan rahatsız olduğu bir zamanda teyzesiyle Rasûlullah (a.s)'ın yanına gelmiş ve Allah Rasûlü onun başını okşayarak dua etmiştir.⁴⁰⁹ Rasûlullah (a.s)'dan, babasından, Ömer b. Hattâb ve Osman b. Affân'dan rivâyetleri vardır.⁴¹⁰ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 23 rivâyeti bulunmaktadır⁴¹¹

75- Saîd b. Hureys:

Amr b. Hureys'in kardeşi olan ve rivâyetlere göre fetih günü 15 yaşında bulunan Saîd b. Hureys'in satılan malların parasını, yine kendi gibi bir mala yatırma hakkında varid

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 49.

⁴⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 49.

⁴⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 26, s. 312-317.

⁴⁰³ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s.368.

⁴⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 42.

⁴⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 194.

⁴⁰⁶ Buhârî, *Kitâbu't-Târihi'l-Kebîr*, C. 4, s. 151.

⁴⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 195.

⁴⁰⁸ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 450; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 211.

⁴⁰⁹ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 450; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 211.

⁴¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 212.

⁴¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 24, s. 489-504.

olan bir hadisi⁴¹² aktardığı bildirilmektedir.⁴¹³ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 2 rivâyeti⁴¹⁴ bulunmaktadır. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 14 rivâyeti⁴¹⁵ vardır.

76- Saîd b. el-Âsi b. Saîd b. el-Âsi:

Hicretin ilk yılında dünyaya gelmiştir.⁴¹⁶ Sohbetinin bulunduğu, Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 9 yaşında olduğu söylenir. Fasih bir Arapçaya sahip olup; Kur'an'ı yazması için Hz. Osman'ın görevlendirdiği kişilerdendir.⁴¹⁷ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

77- Sehl b. Amr el- Ensârî

Hakkındaki bilgi bir sonraki başlıkta verilecektir.

78- Süheyl b. Amr el- Ensârî

Hicrette küçük yaşlarda oldukları bildirilen bu iki kardeşin yetim olduklarına dair rivâyet vardır.⁴¹⁸ Rasûlullah (a.s)'ın devesi Medine'ye vardığında Neccâr'dan olan bu kardeşlerin hurmalarını kuruttuğu alana çökmüştür. Bu iki kardeşin o dönemde Es'ad b. Zürâre'nin himayesinde oldukları söylenmiştir.⁴¹⁹ *Müsned*'lerde rivâyetlerine rastlanmamıştır.

79- Sehl b. Ebî Hasme el-Ensârî:

Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 7 ya da 8 yaşında olan Sehl b. Ebî Hasme'nin babasının adı ihtilaflıdır. Annesi Ümmü'r-Râb'i bnt. Salim'dir. Rasûlullah (a.s), Zeyd b. Sabit ve Muhammed b. Mesleme'den rivâyet etmiştir.⁴²⁰ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 12,⁴²¹ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 25 rivâyeti⁴²² bulunmaktadır.

80- Sehl b. Sa'd b. Mâlik el-Ensârî:

Sahâbe'nin meşhurlarından olan Sehl b. Sa'd'ın⁴²³ Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 15 yaşında olduğu rivâyet edilmektedir.⁴²⁴ Rasûlullah (a.s)'dan, Ubeyy'den, Âsım b. Adiyy

⁴¹² İbn Mâce, *Sünen*, Ruhûn, 24.

⁴¹³ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 369.

⁴¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 25, s. 166; C. 31, s. 36.

⁴¹⁵ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s.374.

⁴¹⁶ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 374.

⁴¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 342.

⁴¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 506.

⁴¹⁹ el-İsbehânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, s. 1314.

⁴²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 493.

⁴²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 24, s. 481-485; C. 26, s. 9-21

⁴²² İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s.367.

⁴²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 500.

⁴²⁴ el-İsbehânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, s. 1312; İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C.1, s. 399.

ve Amr b. Abese'den, -kendisinden daha küçük olduğu halde- Mervan'dan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden oğlu Abbâs, Ebû Hazm gibi kişiler rivâyet etmiştir.⁴²⁵ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 83 rivâyeti bulunmaktadır⁴²⁶ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 188 rivâyeti⁴²⁷ yer almaktadır.

81- Sehl b. Sahr b. Vâkîd el-Leysî:

Babasıyla birlikte çocukken Rasûlullah (a.s)'ın yanına gelmiş olduğu rivâyet edilir.⁴²⁸ Rasûlullah (a.s) ile sohbeti vardır.⁴²⁹ Rasûlullah (a.s) onun da başını sıvazlamış ve ismini sormuştur. Bu arada "Ey Sehl, Allah sana bir mal verirse onunla bir köle satın al..." şeklinde devam eden hadisi irad etmiştir.⁴³⁰ *Müsned*'lerde rivâyeti bulunmamaktadır.

82- Selî b. Selî b. Amr el-Kuraşî:

Habeşistan'da dünyaya gelen⁴³¹ Selî b. Selî'in Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır.

83- Semûra b. Cündeb el-Ensârî:

Rasûlullah (a.s) zamanında çocukluktan gençliğe geçiş döneminde olduğunu söyleyen Semûra, Rasûlullah (a.s)'dan çokça hadis ezberlemiştir.⁴³² Semûra ilk gençlik çağlarında Rasûlullah (a.s)'ın yanında bulunmuştur. Yaşının küçüklüğü dolayısıyla Rasûlullah (a.s)'ın sohbet meclislerinde konuşmayı değil dinlemeyi seçen Semûra b. Cündeb'e ait bir hadis sahifesi bulunmaktadır.⁴³³ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 190 rivâyeti⁴³⁴ bulunmaktadır. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 123 rivâyeti⁴³⁵ vardır.

84- Sulmâ b. Nevfel b. Muâviye:

Rasûlullah (a.s)'ın son zamanlarında 9 yaşında olan Sulmâ'nın⁴³⁶ Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır. *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

⁴²⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 500.

⁴²⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, C. 24, s. 332-340; C. 37, s. 457-519.

⁴²⁷ İbnu'l-Cevzî, **Telkîh**, s.364.

⁴²⁸ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 501.

⁴²⁹ el-İsbehânî, **Ma'rîfetü's-Sahâbe**, s. 1315.

⁴³⁰ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 501.

⁴³¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 436.

⁴³² İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 465.

⁴³³ Bünyamin Erûl, Semûra b. Cündeb, **DİA.**, C. 36, s. 502.

⁴³⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, C. 33, s. 266-396.

⁴³⁵ İbnu'l-Cevzî, **Telkîh**, s. 365.

⁴³⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 434.

85- Şubâs b. Hadîc el-Belvî el-Ensârî:

Akabe gecesi dünyaya gelmiş olan Şubâs'ın Rasûlullah (a.s)'dan rivâyeti bulunmamaktadır.⁴³⁷ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

86- Ubeydullah b. Abbâs b. Abdulmuttalib:

Abdullah b. Abbâs'tan bir yaş küçük olan Ubeydullâh b. Abbâs⁴³⁸ Rasûlullah (a.s)'ı görmüştür. Sohbetinde bulunmuş fakat ondan herhangi bir rivâyette bulunmamıştır diyenler olsa da Rasûlullah (a.s)'ın vefatı sırasında yaşının 12 olması göz önünde bulundurularak bu söz kabul görmemiştir.⁴³⁹ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

87- Ubeydullah b. Şeybe b. Rebîa:

Bedir'de öldürülen Şeybe b. Rebîa'nın oğlu olan Ubeydullâh'ın Rasûlullah (a.s) vefat ettiği sırada 8 yaşında olduğuna dair bilgiler vardır.⁴⁴⁰ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

88- Usâme b. Zeyd b. Hârîse:

Rasûlullah (a.s) zamanında dünyaya gelmiştir. Annesi Ummu Eymen, babası Rasûlullah (a.s)'ın azatlı kölesi Zeyd b. Hârîse'dir. Rasûlullah (a.s) vefat ettiği zaman Usâme'nin 18 ya da 20 yaşlarında olduğuna dair rivâyetler vardır.⁴⁴¹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 92 rivâyeti⁴⁴² Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 128 rivâyeti⁴⁴³ bulunmaktadır.

89- Useyd b. Zuheyr b. Râfi'el-Ensârî:

Râfi' b. Hadîc'in amcasının oğludur. Ebû Sâbit künyesiyle bilinir.⁴⁴⁴ Uhud gününde yaşının küçük olduğu bildirilmiştir.⁴⁴⁵ Sünen sahipleri onun hadislerinden bazılarını kitaplarına almış olsa da, Tirmizi, Mescidî Kuba'daki namaz hadisinden başka hadisini sahih kabul etmemiştir.⁴⁴⁶ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 2 rivâyeti bulunmaktadır.⁴⁴⁷

⁴³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 5, s. 64.

⁴³⁸ el-İsbehânî, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, s. 1873.

⁴³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.7, s. 11.

⁴⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.7, s. 11.

⁴⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 102-103.

⁴⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 36, s. 68-200.

⁴⁴³ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s.365.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 174.

⁴⁴⁵ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 66.

⁴⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, Salât, 242.

⁴⁴⁷ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 375.

90- Utbe b. Abd:

Yaşı ihtilafı olan Utbe b. Abd, Utbe b. Abdillâh es-Sülemî adıyla da bilinir. Künyesi Ebû Velîd olan Utbe'nin gençliğe geçiş dönemlerinde iken Rasûlullah (a.s)'ın kendisini yanına çağırıp ismini sorduğu, "Atele" olan ismini "Utbe" ile değiştirdiği rivâyet edilmiştir.⁴⁴⁸ İbn Hanbel'in *Müsned*'inde 22 rivâyeti bulunmaktadır⁴⁴⁹ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 28 rivâyeti vardır.⁴⁵⁰

91- Yezîd b. Esved el-Kindî:

Gençliğe yakın çağlarda babasıyla Rasûlullah (a.s)'ın yanına geldiği, Rasûlullah (a.s)'ın ona dua ettiği bildirilir.⁴⁵¹ Ahmed'in *Müsned*'inde rivâyeti yoktur. Bakî'nin *Müsned*'inde ise 5 rivâyeti⁴⁵² bulunmaktadır.

92- Yusuf b. Abdullah b. Selâm:

Küçük yaşta Allah Rasûlünü gören ve Rasûlullah (a.s)'ın başını okşayarak Ona Yusuf ismini verdiği bu sahâbî İsrailoğulları soyundan gelmektedir.⁴⁵³ "Rasûlullah (a.s) bana Yusuf adını koydu" ile "Rasûlullah (a.s)'ın ekmek üzerine bir hurma parçası koyup "bu bunun katığıdır" hadisleri onun rivâyetlerindendir.⁴⁵⁴ Bazıları sohbetinin bulunduğunu fakat Allah Rasûlü'nden bizzat rivâyet etmediğini söylemektedir.⁴⁵⁵ Ahmed'in *Müsned*'inde 9,⁴⁵⁶ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 3 rivâyeti bulunmaktadır.⁴⁵⁷

93- Zeyd b. Cârîye:

Zeyd b. Cariye, Uhud savaşında küçük olduğu için savaşa katılmasına izin verilmeyen çocuklardandır.⁴⁵⁸ *Müsned*'lerde rivâyetine rastlanmamıştır.

94- Zeyd b. Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî:

Babası Bu'as Harbinde ölen Zeyd b. Sâbit, Bedir Savaşı'na katılamayan çocuklardandır.⁴⁵⁹ Rasûlullah (a.s) zamanında Kur'an'ı çok iyi ezberleyen Zeyd, halîfe Ebû

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.7, s. 74.

⁴⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.29, s.187-205.

⁴⁵⁰ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 367.

⁴⁵¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 11, s. 389.

⁴⁵² İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 372.

⁴⁵³ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 2, s. 357.

⁴⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 11, s. 456.

⁴⁵⁵ el-Azîmâbadî, Muhammed Şemsu'l-Hakk, *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Sünen-i Ebî Davûd*, I-XIV, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1969, C. 10, s. 307.

⁴⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 26, s. 330-333; C. 39, s. 256, 257

⁴⁵⁷ İbnu'l-Cevzî, *Telkîh*, s.375.

⁴⁵⁸ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 323.

⁴⁵⁹ İbn Abdi'l-Ber, *el-İsti'âb*, C. 1, s. 321.

Bekir zamanında Kur'an'ı toplama ve Mushaf haline getirme görevine getirilmiş; Hz. Osman döneminde ise Kur'an'ı çoğaltma komisyonuna başkanlık etmiştir.⁴⁶⁰ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 96 rivâyeti bulunmaktadır.⁴⁶¹ Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 92 rivâyeti yer almaktadır.⁴⁶²

Konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmak istiyoruz:

1- Görüldüğü gibi farklı yaşlarda olan bu kişiler, sahâbî vasfını kazanıp Rasûlullah (a.s) ile mülâkî olan şahıslardır. Bu sahâbîlerin yaşadıkları topraklar genel itibâriyle Arap yarımadasının topraklarıdır. Özelde ise çoğunluk Medine ve Mekke çevresinde yaşamışlardır. Çocukluk ve temyiz yaşlarını düşündüğümüz zaman yukarıda isimleri verilen sahâbîlerin -bebek sayılacak kadar- çok küçük çocuklar olmadığı görülmektedir. Ergenlik dönemiyle çocukluk dönemi arasında olanların da zihnen çocukluktan çıkmaya yatkın oldukları malûmattandır. Ayrıca bu coğrafyada kişilerin daha erken yaşlarda olgunlaşabilme, kendilerini ifade edebilme, becerilerini geliştirme özelliklerine sahip olacakları da göz önünde bulundurularak adı geçen sahâbenin genel tarih ve hadis tarihi içerisinde önemli roller oynamalarının yadırganmayacağı kanısındayız.

2- Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Bera' b. Âzib, Enes b. Mâlik, Ebu Saîd el-Hudrî, Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib, Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, Nu'man b. Beşir, Semûra b. Cündeb, Usame b. Zeyd, Zeyd b. Sâbit ve adını belirtmediğimiz birçok kişi hadis rivâyetinde temayüz etmiş önemli sahâbîlerdendir. Hz. Hasan ve Hüseyin'in Hz. Peygamber (a.s)'in torunu olma gibi bir özelliği de vardır. Çocuk yaştan itibaren Hz. Peygamber (a.s)'i görmüş sahâbenin sahâbîliklerine, hadislerine yaşlarından dolayı itibar etmemek, bilakis çocuk kabul ederek kimliklerini ve rivayetlerini hiçe saymak yüklü bir birikimi görmezden gelmek olacaktır. Çocuk diye nitelenen hadis rivayet etmiş sahâbenin zekâları, bilgileri, hadise olan ilgileri, başkalarından daha fazla olup onların hadisçiliklerine olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Rivayet sayımı açısından da şu değerlendirmelerin yapılmasını uygun buluyoruz:

1- Biyografik bilgileri verilen sahâbîler arasında farklı sayılarda hadis nakledenler bulunduğu gibi araştırılan kaynaklarda hadis rivayetine rastlanmayanlar da bulunmaktadır. Rivayette bulunanların hadis sayıları verilmiş olsa da bunlar nihaî bir rakam değildir.

⁴⁶⁰ Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, İstanbul, 2010, s.19,20.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, C. 35, s. 454-524.

⁴⁶² İbnu'l-Cevzî, **Telkîh**, s.365.

2- Hz. Peygamber devrinde mevcut hadis nüshalarında günümüzdeki kadar hadis bulunmadığı halde Hz. Peygamber devrinden sonra zamanla hadis sayıları artmaya başlamıştır.⁴⁶³ Hadis hafızlarının yerine göre yedi yüz bin, bir milyon ve bir buçuk milyon hadisi ezbere bildiklerini yahut yazdıklarını söylemeleri ve bu iddiaların tenkit konusu olduğu da bir vaki'dir. Sayıları bu kadar fazla hadis içerisinde sadece belli bir grup, musannef, sünen, müsned, camî vb. eserlerdeki yerini almıştır. Nitekim hadisçilerin ezbere bildiği hadislerin rakamları ile kitaplara aldıklarının sayılarının farklı oluşu milyonlarla ifade edilen hadislerin uydurma olduğunu değil, farklı senetlerle gelen aynı hadislerin tercihe tabii tutulduğunu gösterir.⁴⁶⁴ Ayrıca hadis sayılarındaki bu fark, sahâbînin Hz. Peygamber döneminde bu hadisleri bilmediği, sonradan ortaya koyduğu, sahâbenin aslında sınırlı sayıda hadise aşına olduğu anlamına gelmez. Sahâbenin çevresindeki öğrencilerin zamanla artması ve gelen sorular karşısında Allah Rasûlü'nden alınan hadisleri öğrencilere aktarmak suretiyle belirli bir zaman içinde hadislerin nakledilmesi Hz. Peygamber devri hadis sayısı ile sonraki devir hadis sayısı arasındaki farklılığın sebeplerindendir. Hadis sayılarını tespit için kullanılan metod, metin aynı olsa bile mevcut kaynaktaki bulunan tüm isnadları ayrı bir hadis şeklinde değerlendirmektir. Farklı sayım usulleri bulunsun da genel kabul bu şekildedir. Aynı hadis mecmuasının değişik nüshalarından kaynaklanan farklılıkların hadis sayımlarında farklılık oluşturabileceği de unutulmamalıdır. Kesin bir ifade söz konusu olmasa da bir hadis mecmuası üzerine farklı nüshalarda yapılan çalışmaların, birbirine yakın sonuçlar verip genel bir yoruma olanak sağladığı görülebilir.

3- Yukarıda adı geçen râvî sahâbîlerin rivâyet ettikleri hadis sayıları Ek'teki tabloda ayrıca verilmiştir. Görüldüğü üzere doksan dört sahâbîden elli ikisinin rivâyeti bulunmaktadır. Bunlar arasında ise dört sahâbînin⁴⁶⁵ binden fazla hadis rivâyet ettiği; altı sahâbînin⁴⁶⁶ yüzden fazla rivâyette bulunduğu görülmektedir. Geri kalanlar arasında yirmi altı kişinin rivâyeti tek haneli rakamlarla ifade edilirken; on altı kişi de çift haneli rakamlarda hadis rivâyet etmiştir. Görüldüğü üzere çoğunluğu mukillûndan olan yaşı küçük sahâbenin idraki, gücü ve hevesi nisbetinde hadis rivâyet işi ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Başka sebeplerin etkisi de olmakla birlikte birkaç hadis rivâyet eden

⁴⁶³ Mustafa Karataş, **Hadislerin Sayısı**, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 17.

⁴⁶⁴ Karataş, **Hadislerin Sayısı**, s. 18-19; 39.

⁴⁶⁵ Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik ve Ebû Said el-Hudrî.

⁴⁶⁶ Usame b. Zeyd, Abdullah b. Amr b. el- As, Bera' b. Âzib, Sehl b. Sa'd, Nu'man b. Beşir ve Semure b. Cündeb.

sahâbenin Allah Rasûlü ile daha az iletişime sahip ve meclisine sıkça katılamamış, hadis rivâyet işinden ziyade farklı meşgalelerle ilgilenmiş kişilerden olabileceği söylenebilir.

4- Sahâbe biyografisine ait eserler içerisinde onların sayısı farklı verilmekle beraber 114.000 rakamından bahsedilmekte; İbn Hacer'in eserinde ise sahâbî olarak 12.295 kişi tanıtılmaktadır. Bunlar içinde 1008, 1060 yahut 1300 kişinin hadis rivâyetinde bulunduğu söylenmiştir. Yine yapılan sayımlara göre sekiz yüz sahâbî 1-9 arası hadis rivâyet ederken, iki yüz sahâbî 100 ve daha fazla hadis rivâyet etmiştir. Yedi kişinin 1000 üzeri, dört kişinin 500 üzeri, yirmi yedi kişinin 100 üzeri hadis rivâyet ettiği söylenmiştir.⁴⁶⁷ Genel sayımlar ile kıyas yapılıncı da çocuk sahâbîlerden olup da hadis rivâyetinde bulunanların az bir yekûn teşkil ettiği görülecektir.

5- Muksirûn râvilerden dört tanesinin burada zikredilmesi, yani onların hem muksirûndan olup hem de yaşlarının küçük olması kayda değerdir. Bilakis bunu, ilme olan heveslerinin onları hadis öğrenmeye teşvik etmesi, gece gündüz demeden ilim peşinde koşmaları ve daha başka sebeplere dayandırmak mümkündür. Sahâbe dönemi tesebbût, iklal ve iksar mevzuu üzerine yapılmış olan bir çalışmada⁴⁶⁸ muksirûnun çokça hadis rivâyet etmesinin sebeplerinden bazıları şöyle sıralanmıştır:

- Kişinin bildiği bir hadisi gizlemesinin büyük bir günah olarak görülmesi
- Hadis bilenlerin vefat etmesi korkusu ile hadisi korumak adına rivâyetleri yayma teşebbüsü
- Muksirûn râvilerin Hz. Peygamber (a.s.)'ın vefatından sonra uzunca yaşamaları
- Muksirûnun kendisini hadis öğrenimine ve rivâyetine adanmaları, yöneticilik, memurluk vb. dünya işlerine girmemiş olmaları
- Hz. Peygamber (a.s.)'a olan yakınlıkları ve devamlı onunla birlikte bulunmaları
- Yaşlarının genç ve hafızalarının güçlü olması sebebiyle başka sahâbîlerden de sorarak hadis öğrenmeleri
- Hadis rivâyetini bir ibadet telakki etmeleri ve İbn Abbas gibi kimselerin özel olarak Hz. Peygamber (a.s.)'dan dua almış olmaları

⁴⁶⁷ Erul, **Sahâbe'nin Sünnet Anlayışı**, s. 8.

⁴⁶⁸ Osman Arpaçukuru, **Sahâbe Dönemi Hadis Rivâyetinde Tesebbût, İklal Ve İksar**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 126-130.

6- Bu arada -ifade edildiği gibi- yaş küçüklüğü diğer etmenlerin yanısıra muksirûnun fazlaca hadis rivâyet etmelerinde etkin olan bir nedendir. Fakat sadece yaş küçüklüğünü çok hadis rivâyet etmenin tek sebebi olarak görmek mümkün değildir. Zaten burada incelediğimiz sahâbîlerin çoğunun mukillûn olduğu da görülmektedir. Yani yaşı küçük sahâbenin muksirûn hariç tutulursa rivâyet sayıları genel itibariyle azdır. Ek'de görüleceği üzere bazı sahâbenin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde daha az rivâyeti varken, Bâki b. Mahled'in eserinde daha fazla rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivâyet sayıları farklılığının sebebi, eserlerin telif zamanının farklı oluşu ile Bakî'nin *Müsned*'inde pekçok mevkuf rivâyete yer verilmesi olabilir.

2.1.2. Temyiz Yaşı Öncesi Hz. Peygamber'i Gören Çocuklar

Çalışmamızın bu kısmında İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinin ikinci kısım diye adlandırılan bölümlerinde yeralan kişilerin isimlerini sıralayacağız.⁴⁶⁹ Buradaki kişiler Hz. Peygamber'i sadece temyiz yaşından evvel gören çocuklardır.⁴⁷⁰

Bilindiği üzere İbn Hacer, *el-İsâbe*'ye, sahâbenin tarifi, bir kişinin sahâbî olup olmadığını bilmenin yolları ve sahâbîlerin âdil oluşlarıyla ilgili bilgilerle başlamış ve eserini 4 bablı bir sistemle tasnif etmiştir. Bu dörtlü sistemi her harf için aynen uygulamıştır. 1. kısımdakiler sahih, hasen veya zayıf bir rivâyetle sahâbe olduğu tespit edilmiş olanlardır. 2. kısımdakiler Peygamberimiz'in vefatından önce doğmuş olan sahâbe çocuklarından temyiz yaşının altında olanlardır. 3. Kısım tabakat kitaplarında zikredilip de muhadram olanları ele almıştır. 4. Kısımda ise kendisinden önceki biyografik eserlerde yanlışlıkla sahâbî olarak zikredilenler bulunmaktadır.⁴⁷¹

Burada adları verilecek olan kişiler çoğunluğa göre sahâbî sayılmamışlardır. Her ne kadar ilgili eserdeki bilgilerde bu şahısların Allah Rasûlü'nü temyiz çağından evvel gördükleri ve sahâbî değil tâbiînden sayılacakları söylenmiş olsa da bazısının sahâbî olabileceğine dair bilgiler de bulunmaktadır. İbn Hacer, senedi en kuvvetli metni esas

⁴⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 337'de başlayan isimler eser'in devam eden ciltlerinde, her harfe ait olarak القسم الثاني diye nitelenmiş bölümlerde geçmektedir. Liste İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 11, s. 461'de geçen son isimle bitmektedir. Buradaki düzenleme ise bütünlük olması açısından latin alfabesine göre yapılmıştır.

⁴⁷⁰ Bu zatlardan mürsel rivâyetleri olanlar tezin ilerleyen kısımlarında ayrıca tanıtılacaktır.

⁴⁷¹ Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996, s. 234; Abdu'l-Mun'im Şakir, *İbn Hacer el-Askalânî Musannefâtuhu ve Dirasetun fî Menhecihi ve Mevâridihi fî Kitâbihi'l-İsâbe*, I-II, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, C. 1, s. 411-412; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2012, s. 284.

alarak kendi görüşünü ortaya koymuş, bu bölümdekilerin sahâbî sayılmadıklarını beyan etmiştir. Biyografik bilgilerine bakarak haklarında fikir edindiğimiz bu şahıslar üzerinde kanaatimizce farklı araştırmalar yapılması da uygun olabilir. Örneğin bu ihtilaflı kişilerin sahâbîliklerini araştırmaya yönelik bir çalışma konuyu daha da aydınlatacaktır.

- Abbâs b. Abbâs el-Hâşimî
- Abbâs b. Alkâme el-Âmirî
- Abbâs b. Utbe b. Ebî Leheb
- Abdullah b. Abd
- Abdullah b. Abdillâh b. Amir el-Anzî
- Abdullah b. Abdillâh b. Suraka el-Adevî
- Abdullah b. Abdurrahman b. Avvâm el-Esedî
- Abdullah b. Adî en-Nevfelî
- Abdullah b. Ahî Ümmi Seleme
- Abdullah b. Âmir el-Kuraşî
- Abdullah b. Amr el-Ezdî
- Abdullah b. Ebî Ahmed b. Cahş
- Abdullah b. Ebî Evfâ b. Ebî Evfâ el-Eslemî
- Abdullah b. Ebî Talhâ
- Abdullah b. Ebî Umâme el-Ensârî
- Abdullah b. Fudâle el-Leysî
- Abdullah b. Hâlid b. Esîd
- Abdullah b. Hânî b. Yezîd
- Abdullah b. Hâris b. Amr b. Müemmel
- Abdullah b. Hâris b. Hişâm b. Muğîre el-Mahzûmî
- Abdullah b. Hâris b. Nevfel b. Hâris b. Abdilmuttâlib el-Hâşimî
- Abdullah b. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî
- Abdullah b. Kays b. Mahreme
- Abdullah b. Ma'bed b. Hâris el-Esedî
- Abdullah b. Mes'ûd es-Sekafî
- Abdullah b. Mikdâd b. Esved
- Abdullah b. Mutî b. Esved
- Abdullah b. Osman b. Affân
- Abdullah b. Sâbit b. Ciz' el-Ensârî
- Abdullah b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî
- Abdullah b. Safvân b. Umeyye
- Abdullah b. Sebre
- Abdullah b. Sehl b. Huneyf el-Ensârî
- Abdullah b. Sehl b. Karza el-Ensârî
- Abdullah b. Seyyidi'l-Beşer Muhammed
- Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâdî
- Abdullah b. Varaka es-Selûlî
- Abdullah b. Vehb b. Zem'a el-Esedî
- Abdullah b. Yuktur
- Abdullah b. Zeyd b. Sehl el-Ensârî
- Abdumelik b. Nubeyt b. Câbir el-Ensârî
- Abdumelik b. Saîd el-Ensârî
- Abdurrahman b. Abbâs
- Abdurrahman b. Abd el-Kârî
- Abdurrahman b. Abdillâh b. Ebî Ukayl
- Abdurrahman b. Adî el-Asğar
- Abdurrahman b. Attâb b. Esîd
- Abdurrahman b. Câriye
- Abdurrahman b. Ebî Amrete
- Abdurrahman b. Habbâb b. Eret
- Abdurrahman b. Habbâb el-Ensârî
- Abdurrahman b. Halid b. Velid
- Abdurrahman b. Hâris
- Abdurrahman b. Hassân el-Hazrecî
- Abdurrahmân b. Hatib b. Ebi Belta'a
- Abdurrahman b. Humeyd b. Amr el-Kuraşî

- Abdurrahman b. Huveytib
- Abdurrahman b. Huzn el-Mahzumî
- Abdurrahman b. İsâ
- Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik
- Abdurrahman b. Muaz b. Cebel
- Abdurrahman b. Muhayris
- Abdurrahman b. Ömer b. Hattâb
- Abdurrahman b. Sa'd b. Zurâre
- Abdurrahman b. Sabîha
- Abdurrahman b. Safvân
- Abdurrahman b. Sâib
- Abdurrahman b. Şeddâd
- Abdurrahman b. Şekrân
- Abdurrahman b. Şeybe b. Osmân
- Abdurrahman b. Şurahbil
- Abdurrahman b. Ummu'l-Hakem
- Abdurrahman b. Uveym
- Abdurrahman b. Velid
- Abdurrahman b. Yezîd b. Câriye
- Abdurrahman b. Zeccâc
- Abdurrahman b. Zem'a b. Kays
- Abdurrahman b. Zeyd el-Adevî
- Abdurrahman b. Sehl el-Ensârî
- Abdurrahman el-Ensârî
- Âdem b. Rebî'a
- Adi b. Humeyr
- Adi b. Ka'b el-Adevî
- Ahmed b. Ca'fer
- Ahmer b. Selîm
- A'izullah b. Ubeydullâh
- Akreb b. Ebi Akreb
- Ali b. Adî
- Ali b. Ebî Raff'
- Alkame b. Sa'd
- Alkame b. Vakkâs
- Âmir b. Hamza b. Abdilmuttalîb
- Âmir b. Tufeyl
- Ammâr b. Sa'd el-Kurazî
- Amr b. Ebi Talha el-Ensârî
- Amr b. Hamza b. Abdilmuttalib
- Amr b. Hişâm el-Amirî
- Amr b. Hizâbe
- Amr b. Sa'd el-Ensârî
- Amr b. Sehl b. el-Âmirî
- Amr b. Utbe b. Nevfel el-Kuraşî
- Anbese b. Ebi Sufyân
- Arram b. Münzir
- Asım b. Ömer b. Hattâb
- Âsım b. Urve
- Ata b. Ya'kub el-Medenî
- Avn b. Abbâs
- Avn b. Ubeyde
- Beşîr b. Ebî Mes'ûd
- Beşîr b. Fudeyk
- Ca'de b. Hubeyre
- Cübeyr b. Huveyrîs
- Cüneydib b. Cündeb ed-Devsî
- Dâvud b. Urve
- el-Alâ' b. Adî
- el-Alâ' b. Yezîd
- Es'ad b. Sehl
- Eyyub b. Beşîr

- Ezher b. Mükemmil
- Ğuneym b. Kays el-Mazinî
- Haccac b. Eymen b. Ubeyd
- Hâkîm b. Kays b. Âsım et-Temîmî
- Hâlid b. Uceyr b. Yezîd
- Halîfe b. Bişr
- Hamzâ b. Ebî Useyd
- Hamza el-Ensârî
- Hanzala b. Kays
- Hâris b. Abbâs
- Hâris b. Humeyr
- Hâris b. Ömer el-Huzelî
- Hâris b. Sâbit el-Ensârî
- Hâris b. Tufeyl b. Sahbere
- Hâris b. Ubeyde
- Hâzim b. İsâ
- Hemmâs b. Amr
- Hilâl b. Âmir el-Münzirî
- Humeyd b. Amr
- Husayn b. Umme Husayn
- İyâz b. Adî
- ‘İyâs b. Amr
- İbrâhim b. Abdurrahman
- İbrâhim b. Ebî Musa el- Eş’arî
- İbrâhim b. Hallâd b. Süveyd el- Ensârî
- İbrâhim b. Hâris
- İbrâhim b. Nuaym el-Adevî
- İbrâhim b. Sâlih
- İbrâhim b. Seyyidi’l-Beşer Muhammed
- İbrâhim b. Ubeyde
- İmrân b. Talha
- İshâk b. Sa’d
- İshâk b. Sa’d b. Ebî Vakkâs
- Kabisa b. Zueyb
- Kâsım b. Seyyidina Rasûlillah
- Kâsım el-Ensârî
- Kays b. Ebî Hazım
- Kesîr b. Abbâs
- Kinâne b. Abbâs
- Kindir b. Sa’îd
- Kurayt b. Ebi Ramse
- Kusam b. Ebi’l-Hakem
- Ma’bed b. Abbâs b. Abdilmuttalib
- Ma’bed b. Abdillah
- Ma’bed b. Mikdâd
- Ma’bed b. Zuheyr el-Mahzûmî
- Ma’mer b. Abdillah
- Mahled b. Ebî Sifâre el-Ezdî
- Mervân b. Hakem
- Mes’ud b. Hakem
- Mesher b. Abbâs b. Abdilmuttalib
- Mesleme b. Kuraza el-Kuraşî
- Mesleme b. Umeyye
- Mesra’ b. Yasir
- Muğire b. Hişâm
- Muhacir b. Halid
- Muhammed b. Abdillah
- Muhammed b. Abdillah b. Osman et-Temîmî
- Muhammed b. Abdillah b. Sa’d b. Cabir
- Muhammed b. Abdurrahman et-Temimî
- Muhammed b. Abdurrahman ez-Zuhrî

- Muhammed b. Âmir
- Muhammed b. Ammare el-Ensârî
- Muhammed b. Amr b. Hazm
- Muhammed b. Atiyye es-Sa'dî
- Muhammed b. Ebî Bekr
- Muhammed b. Ebî'l-Cehm
- Muhammed b. el-Kinânî
- Muhammed b. Es'ad
- Muhammed b. Eslem
- Muhammed b. es-Sa'dî
- Muhammed b. Huseym
- Muhammed b. İyâz
- Muhammed b. Kays b. Mahreme
- Muhammed b. Münzir
- Muhammed b. Nadir b. Haris
- Muhammed b. Nubeyt b. Câbir
- Muhammed b. Rabia
- Muhammed b. Sâbit
- Muhammed b. Ubeyd
- Muhammed b. Ubeyy b. Ka'b
- Muharik b. Şihâb
- Muhtar b. Ebî Ubeyd
- Musa b. Huzeyfe
- Musa b. Talha
- Mutahhar
- Mutarrif b. Abdillâh b. Şuhayr
- Mutayyeb
- Münzir b. Cârût
- Münzir b. Ebi Esîd
- Nadir b. Nadr
- Nadle b. Nehşel el-Fihrî
- Nadr b. Enes el-Hazrecî
- Nasr b. Haccâc es-Sülemî
- Nezzâl b. Sebre
- Nu'man b. Eş'as el-Kindî
- Osman b. Abdirrahman et-Teymî
- Osman b. As b. Vabisa
- Osman b. Budeyl b. Varaka
- Osman b. Ebi'l-As b. Nevfel
- Osman b. Ubeydillâh et-Teymî
- Rabî'a b. Abdillâh
- Rabî'a b. Nevfel
- Rabî'a b. Şurahbil
- Râfi' b. Ebî Râfi'
- Ravh b. Zenbâ'
- Sa'd b. Ebi'l-'Âdiye
- Sa'd b. Zeyd
- Sâbit b. Mureyy
- Safvân b. Abdirrahmân
- Sâib b. Ebî Lübâbe
- Sâib b. Hişâm
- Saîd b. Hâris
- Saîd b. Sâbit
- Sâide b. Harâm el-Ensârî
- Sâlih b. Abbâs el-Fihrî
- Sâlih b. Nehşel
- Seleme b. Tarîf
- Sinan b. Seleme
- Süfyan b. Abdi's-Şems
- Süleyman b. Ahmer
- Süleymân b. Ebî Hasme
- Süleymân b. Hâlid

- Süleyman b. Hâşim
- Şuteyr b. Şekel
- Şuyeym
- Talhâ b. Abdillâh
- Talhâ b. Hâris
- Temîm b. Ğaylân
- Temîm b. İyas
- Tufely b. Ubey b. Ka'b el-Ensârî
- Ubeyd b. Rufâa
- Ubeyd b. Umeyr b. Katâde el-Leysî
- Ubeydullah b. Adî b. el-Hıyâr el-Nevfelî
- Ubeydullah b. Ma'mer b. Osman et-Teymî
- Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb
- Ukbe b. Nafi b. Abdilkays
- Ukbe b. Uhbân
- Umeyr b. Ebi Azîz
- Usame b. Abdullah
- Useyr b. Amr
- Utbe b. Ebî Süfyan b. Harb
- Velid b. Adiy
- Velîd b. Ubâde
- Velîd b. Ubâde b. Samit el-Ensârî
- Ya'la b. Hamza b. Abdu'l-Muttalib
- Yahya b. Hallâd
- Yahya b. Sâbit
- Yezîd b. Esâm
- Yezîd b. Umeyye
- Zeyd b. Ömer b. Hattâb
- Zeyd b. Zeyd el-Kelbî
- Zübeyd b. Salt
- Züfer b. Evs el-Ensârî

2.2. Hadis Usûlünde Çocuk Sahâbîlerin Rivâyeti

Rivâyet zincirinin temel taşı olan sahâbîler çeşitli açılardan hadis usulü meselelerine konu edilmiştir. Sahâbenin hadis tahammülü ve rivâyeti, hadis karşısındaki titizlikleri, hadis rivâyeti meselelerine hassas davranmaları, sahâbe döneminde hadisin yazı ile tespiti gibi konular hadis tarihini ilgilendirmektedir. Bunun yanısıra muksirûn ve mukillûn olması bakımından ashâb, sahâbenin hadis rivâyeti hususunda birbirlerine yaptıkları tenkitler, sahâbedöneminde lafzi rivâyet ve mana ile rivâyet meselesi, sahâbenin rivâyet lafızları, merfû ve mevkûf rivâyet ile sahâbe kavlinin değeri, tâbiinin sahâbeden rivâyeti gibi meseleler de hadis usûlünün konularından sayılmaktadır. Bu mevzular gerek özel başlıklar altında gerekse genel konular içinde usûl kaynaklarında ele alınmıştır. Sahâbîlerin Hz. Peygamber’le beraber olma, onunla aynı ortamı paylaşma süreleri, hadise olan iştiyakları, hadis aktarımındaki kavrama ve aktarma yetenekleri sahâbenin hadis rivâyetindeki konumlarını belirleyen birer etken olmuştur.

Cerh ve ta’dil araştırmasından muaf tutulan sahâbezaman zaman eleştirilerin odak noktası olabilmektedir. Çeşitli eleştiri konuları bulunmakla beraber “küçük yaştaki sahâbenin nasıl hadis rivâyetinde bulunabileceği” hususu bazınlarınca sorgulanmıştır. Enes b. Mâlik, İbn Abbâs başta olmak üzere yaşı küçük sahâbenin nasıl olur da güvenilir rivâyetlerde bulunabilecekleri, hadis literatürünün Hz. Peygamber (a.s)’dan sonra bu gibi genç sahâbîler kanalıyla oluşturulmasının İslam’ın ikinci kaynağı olan hadisi ne derece güvenilir kılabilceği hakkında soru işaretleri oluşmasına sebep olmuştur.

Biz de bu çalışmamızda Allah Rasûlü’nün sağlığında yaşları küçük olan sahâbeden hareketle birkaç meselenin hadis usulüne nasıl yansıdığını incelemeye çalışacağız.

2.2.1. Hadis Tahammül Yaşının Alt Sınırı Bağlamında Çocuk Sahâbîlerin Rivâyeti

Daha evvel yaş meselesinin hadis usulüne göre çocuğun sahâbîliğine etki eden bir unsur olduğunu söylemiştik. Burada ise çocuk yaştaki sahâbîlerden gelen rivâyetlerin geçerli olup olmaması hakkındaki görüşleri ele alıp yorumlamaya çalışacağız. Râvî sahâbîler bağlamında bu mesele, hadis semainin buluğ yaşından önce mi gerçekleştiği ve kişinin hadisi işittiği sırada temyiz yaşında olmasının yeterli mi kabul edildiği sorularını içerir.

Bilindiği üzere temyiz yaşı, bir şeyi bir şeyden ayırt edebilme, akledebilir çağa ulaşma, muayyen bir yaşla kayıtlanmaksızın dış dünyanın farkında olup, söylenen şeyleri

anlayacak ve sorulana cevap verebilecek bir hale gelme anlamlarında kullanılan bir kavramdır.⁴⁷² Buluğ ise ergenlik anlamına gelmekte, itibar edilen bilgilere göre on üç ile onsekiz arası yaşları kapsamaktadır.⁴⁷³ Daha evvel de değindiğimiz gibi sıcak iklimlerde yaşayan toplumlarda ise buluğ çağının daha erken olacağı ifade edilmektedir. Buluğ çağı dinî sorumlulukları yüklenme, ibadetlerden ve çeşitli teklifi hükümlerden mes'ul olma ile alakalıdır. Erkek yahut kızlarda meydana gelen çeşitli fiziksel ve psikolojik bazı değişim ve gelişimler yahut yaş unsuruyla bu dönemin başlangıcı tespit edilmektedir.⁴⁷⁴

Ulemanın bir kısmı, râvilerin Müslüman olmadan önce dinlediği hadisleri, İslam'a girdikten sonra rivâyet etmeleri gibi, bulûğ çağından önce hadis dinleyen çocukların dinlediklerini buluğa erdikten sonra rivâyet etmelerini sahih görmektedir. Temyiz yaşında iken hadis almış kişinin yalan söylemenin cezasını bildiği bir yaşta bunu aktarması caizdir.⁴⁷⁵ Bir kısmı da hadis tahammülünün sahih olabilmesi için müslüman olmayı ve buluğa ermeyi sema zamanında da şart koşturmaktadır.⁴⁷⁶

Çoğunluğa göre tasarruflarından mes'ul olmamaları sebebiyle, yalandan kaçınamayacakları ihtimali de göz önünde bulundurularak mümeyyiz olmayan sabinin rivâyeti kabul edilmez. Bunun yanısıra çocuğun rivâyetinin kabul edilmemesi ile ilgili şu gerekçeler ileri sürülmektedir:⁴⁷⁷

1- Hz. Peygamber (a.s)'ın "Uyanana kadar uyuyandan, ergenlik çağına erinceye kadar çocuktan, akli başına gelene kadar deliden kalem kaldırılmıştır"⁴⁷⁸ hadisine dayanılarak gayr-i mümeyyiz çocuğun tahammül ve edâ için gerekli yaşı haiz olmadığı söylenmiştir.

2- Üzerinden sorumluluk kaldırılan kişilerden biri olan çocuklar, ezberlemekten acizdir ve ezberlerine aldıklarını yerine ulaştırmaya güç yetiremezler. Ezberlemiş olsalar da bunu bozma ihtimali söz konusudur.

3- Dinen sorumlu olmadıkları ve kendilerini şer'an bağlayıcı bir şey bulunmadığı için yalan söylemelerini engelleyecek bir durum söz konusu değildir.

⁴⁷² Geniş bilgi için bkz. Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s. 72.

⁴⁷³ Senemoğlu, **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, s. 27.

⁴⁷⁴ Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s. 70.

⁴⁷⁵ Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s. 72.

⁴⁷⁶ İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadîs**, s. 128.

⁴⁷⁷ Cüneyd Eşref, **el-Adaletu ve'z-Zabt**, s. 70-71.

⁴⁷⁸ Nesâî, **Sünen**, Talak, 22.

4- Ashâb, Allah Rasûlü ile ilgili herhangi bir konuda hanımlara soru sormuş, Hz. Peygamber (a.s.)'ın hal ve hareketlerine şahit olsalar da çocuklara soru sormaktan kaçınmışlardır.

5- Şeriat dünya işlerinde temyiz çağına ermemiş çocukları velisi olmaksızın kendi başlarına yeterli kabul etmemiştir, dünya işlerinde başkalarının velisi olamadıkları gibi din işlerinde de çocukların veli kabul edilmemesi daha doğrudur.

Çocuğun hadis dinleme yaşının en az beş olması gerektiğini öne sürenler vardır. Bunlar temyiz yaşının alt sınırını beş kabul etmektedirler. Bu konuda hadisten delil getirilirken de Mahmûd b. Rabi'den gelen rivâyet esas alınmaktadır.⁴⁷⁹ Rivâyete göre Mahmud b. Râbî "Ben beş yaşındayken Hz. Peygamber (a.s.)'ın bir kovadan ağzıyla yüzüme su püskürttüğünü hatırlıyorum" demiştir.⁴⁸⁰ Beş yaş sınırı, bu yaştaki bir çocuğun olayı idrak edip daha sonra aktarmasına kıyas edilerek belirlenmiştir. Bu rivâyete dayanarak temyiz yaşını beş ile sınırlandıranlar ehl-i hadisin müteahhir ulemasıdır. "Temyiz yaşına bir sınır koymaktan ziyade, her çocuğun kendi haline itibar ederek,⁴⁸¹ temyiz yaşını, "hitabı anlama ve söze karşılık verme" olgusu üzerine inşa etmek daha doğru olacaktır."⁴⁸² Nitekim kişilerin beş yaşından küçük olup da temyiz çağına ulaşabilecekleri veya beş yaşını geçmiş olsalar da temyiz kudretine sahip olamadıkları düşünülerek bu ölçüye dikkat edilmelidir.⁴⁸³

Rivâyetin hafızaya alınması ve bellekte saklanması bellek ve hatırlama gücü ile alakalıdır. Günümüz psikolojisinin konuya yaklaşımı şu şekildedir: Bellek kısa süreli ve uzun süreli bellek olmak üzere ikiye ayrılır: Uzun süreli bellek, kısa süreli bellekteki uyarıcıların yinelenerek geldiği, eski bilgilerle birleşip uzun süre depo edilip tutulduğu yerdir. Uzun süreli bellekteki bilgiler, kendisiyle alakalı bir uyarıcıyla karşılaştığında değişmeden hatırlanır. Kısa süreli bellekteki bilgiler, anlıktır. Uzun süreli belleğin kapasitesi belli değildir. Bir çocuk daha önceden kısa süreli belleğe depo ettiği, sıralı olarak edindiği bilgilerini değişik zamanlarda tekrarlayarak uzun süreli belleğe aktarır ve orada tutar. Kısa süreli bellekteki bilgilerin uzun süreli belleğe geçmesi için bireyin çabası gereklidir. Tekrar ve gruplama dönemleri iyi işlediğinde uzun süreli bellekte kayıtlanan bilgiler istenildiğinde hatırlanır. Bilginin uzunluğu depo edebilme açısından önemlidir. Ayrıca bilgilerin belirli bir düzende olması, hatırlamayı çabuklaştırır. Uygun bir uyarıcı

⁴⁷⁹ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 68, İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadis**, s. 130.

⁴⁸⁰ Buhârî, **Sahîh**, İlm, 18. Benzer rivâyet için bkz. İbn Mâce, **Sünen**, Tahâret, 136.

⁴⁸¹ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.2, s. 315.

⁴⁸² İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadis**, s. 130.

⁴⁸³ İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadis**, s. 131.

etkisiyle zihindeki bilgilerin güvenilir bir şekilde bilinçli hale gelmesine, canlanmasına hatırlama gücü denir. Belleğin güvenilirliği, hatırlama gücü ile ortaya çıkar. Kişilerin ilgileri, ihtiyaçları, güdüler ve duyuları hatırlamalarını etkiler. Bilgilerin anlamlı olması da hatırlama yeteneğini artırır. Mantık geliştikçe hatırlama yeteneği ziyadeleşir. İlk etapta tanımayı gerçekleştiren küçük çocuğun, iki yaşından itibaren hatırlama yeteneği de gittikçe gelişir. Tanıma, hatırlamadan daha kolaydır. 4-7 yaşlarında hatırlama, hızla gelişir. Yaşla birlikte tanıma gücünün daha da arttığı görülecektir. Çok küçük çocuklarının (1-4 yaş) bellekleri kısa sürelidir. Çocuk ilk olarak bir nesneyi duyularıyla algılar. Bunu daha sonra kısa süreli belleğe aktarır. Zamanla uzun süreli bellekte bilgi yer eder.⁴⁸⁴

Yukarıda verilen bilgilere de dayanarak yaşları küçük olanların da gördükleriyle duyduklarını zaptedebileceklerini ve buluş çağına ulaştıktan sonra da aktarabileceklerini unutmamak gerekir. Buna göre:

1- Kesin bir söylemle çocuk sahâbîn rivâyetini kabul etmemek doğru değildir. Çünkü küçük bile olsa yaşlılarına göre erken gelişme gösteren, üstün hafıza ve muhakeme gücüne sahip olan, çabuk öğrenen, kelime hazineleri geniş olan çocuklar bulunmaktadır. Bu tür çocukların yaşlılarından daha evvel gelişim gösterdikleri, iyi birer gözlemci oldukları, imgelem güçlerinin oldukça dinamik ve canlı olduğu bilinmektedir.⁴⁸⁵ Târihî verilere bakıldığında görüleceği üzere erken yaşta ilme başlanıyor olması⁴⁸⁶ küçük çocukların da belirli bir zihinsel kabiliyete sahip olacaklarını göstermektedir.

2- Rivâyetlerine dair aksi bir delil yoksa ve kesin bir delille rivâyetleri sorunlu kabul edilmiyorsa bir çocuğun gördüğünü rivâyet etmesi kayda değerdir. Özellikle olayda ilgili kişinin Allah Rasûlü olması yahut onunla alakalı bir olaya şahit olunması önemine binaen bilginin daha fazla akılda kalmasına neden olmuştur, denilebilir.

3- Araştırmamızda verilen birkaç örnek hadiste görüldüğü üzere küçük çocukların bazen belirli olaylardan bahsettikleri⁴⁸⁷, bazı rivâyetlerde ise bizzat Peygamber

⁴⁸⁴ Komisyon, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi-Bilişsel Gelişim**, MEB, Ankara, 2014, (erişim: http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatlari-kurslari/webedition/file/2014_hbo_program_modulleri/Bilissel_gelisim.pdf), s. 12-13

⁴⁸⁵ Turgay Gündüz, “**Üstün Zekâlı Çocuklarda Ahlâk Gelişimi ve Eğitimi**”, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Bahar 2010/ 1(1), 157-177, s. 160-161.

⁴⁸⁶ Zülfü Demirtaş, “**Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi**” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 17, Sayı: 1 Sayfa: 173-183, Elazığ, 2007, s. 175.

⁴⁸⁷ “Hz. Peygamber (a.s)’a babamla ya da ailemle gittim, bana dua etti, Hz. Peygamber (a.s)’ı şu hal üzere iken gördüm” gibi söylemleri içeren rivâyetler.

Efendimiz'e ait gördükleri olayları aktardıkları anlaşılmaktadır.⁴⁸⁸ Bunlar çocukların aktarabileceği türden bilgiler olup zor ifadeleri kapsamamaktadır. Eğer bilgiler karmaşık ifadeler içeriyorsa yahut bir çocuğun aktarması kesinlikle imkânsız söylemler ise, rivâyetleri çocuk râvîlerin buluş yaşından sonra başkasından alarak aktarmış olduklarına kanaat getirilebilir.

4- Çocukların rivâyetleri sınırlı sayıdadır. Rasûlullah (a.s)'ı görmüş tüm çocukların daha evvelki bilgilerini buluş çağını geçtikten sonra aktarması söz konusu değildir. Rivâyete ehil olabilen ve rivâyet edebilecek zekâyâ, kabiliyete ve güce sahip olan kişiler bu işle iştigâl etmiştir.

5- Çocuğun rivâyetine nasıl itimad edilebilir sorusu karşısında da hadisleri şahitlerine başvurarak metin tenkidine tâbi tutmanın daha doğru sonuç verebileceği söylenebilir.

6- Belirli bir yaş sınırında az bir müddet Hz. Peygamber (a.s)'ı görmüş küçük çocukların rivâyetlerinin miktarı da fazla değildir. Allah Rasûlü (a.s)'ı görme yaşı büyüyüp, O'nun hayatına daha fazla şahit olundukça yapılan rivâyetin sayısı da artmaktadır. Nitekim daha evvel de belirttiğimiz gibi Enes b. Mâlik'in rivâyet sayıları ile Abdullah b. Abdillâh b. Ebî Umeyye gibi bir çocuk sahâbînin rivâyet sayısı aynı değildir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

6- Bir kişinin karşıda söylenen herşeyi bir defada hatasız ezberlemesi ve tekrar etmesi duru bir hafızayı gerektirir. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber (a.s)'ın kendisinden alınan şeylerde hata olmaması için azamî titizlik gösterdiği bilinmektedir. Sahâbenin özellikle de yaşı küçük sahâbîlerin zihin duruluğuna temas etmek için bu hususa işaret eden bir rivâyeti burada zikretmek istiyoruz: Berâ b. Âzib şöyle demiştir: Rasûlullah (a.s) bana buyurdu ki: “Yatacağın yere geldiğin zaman namaz abdesti gibi abdest al, sonra sağ tarafın üzerine yat. Sonra:

اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً
وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي
أَرْسَلْتَ

“Allah'ım, kendimi sana teslim ettim. İşimi sana bıraktım, sırtımı sana dayadım, umudum Sen'dendir. Sen'den sığınacak yer ancak Sen'sin, Sen'den kurtulacak yer yine

⁴⁸⁸ Araştırmannın“Biyografik Bilgilerine göre Çocuk Sahâbîler” başlığı altındaki sahâbî bilgileri içerisinde bu tür rivâyete birkaç örnek bulunmaktadır.

Sen'sin. Allah'ım, indirdiğin Kitabına ve gönderdiğin Peygamberine iman ettim!” de. Şayet o gece ölecek olursan fitrat üzere ölürsün. Bu sözleri, son söyleyeceğin sözler eyle.” Berâ dedi ki: Ben bu sözleri Peygamber'in huzurunda tekrar ettim. “**اللَّهُمَّ أَنْتَ بِكِتَابِكَ**” ye varınca “**وَرَسُولِكَ**” dedim. Rasûlullah (a.s) “Hayır, “**وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ**” şeklinde söyle”, buyurdu.⁴⁸⁹

7- Abdullah b. Zübeyr'in dört yaşında iken babasının Hendek Savaşı günü Benî Kurayza'ya yollandığını bildiren rivâyet, bir çocuğun şahit olduğu olayı 4 yaşında olsa bile hıfzedebileceğine delil olmuştur.⁴⁹⁰ İlgili rivâyet şöyledir: Abdullah b. Zübeyr şöyle der: Ahzâb günü ben, Ebû Seleme'nin oğlu Ömer ile beraber kadınların yanında bırakıldım. O arada babam Zübeyr'i, atının üstünde iki yâhud üç kere Benî Kurayza'ya gidip gelirken gördüm. Ben eve dönünce babama, “Babacığım! Ben seni Benî Kurayza yurduna gidip gelirken gördüm” dedim. Babam “Ey oğlum! Sen beni öyle gördün mü?” dedi. Ben de: Evet, dedim. Babam bunun üzerine dedi ki “Rasûlullah (a.s): “Kurayza oğulları'na kim gider de onların haberlerini bana getirir?” dedi. Ben de (icabet edip) gittim. Gelince Rasûlullah (a.s) babasıyla anasını bir arada anarak bana: “Zubeyr! Anam babam sana feda olsun.” buyurdu.⁴⁹¹ Bu rivâyet gibi Hasan b. Ali'nin sadaka hurmalarını yerken Rasûlullah (a.s)'ın onu uyarması ile ilgili hadis de küçük yaşta hadisin zabtedilebileceğine örnektir. Çünkü olayın geçtiği sırada Hz. Hasan takriben 6 yaşlarındadır ve hatırladığı olayı sonradan bizzat kendisi nakletmiştir.⁴⁹²

Belirttiğimiz gibi genel kabule göre tahammül için en az temyiz yaşında, edâ için de en az bulûğ çağına olmak yeterlidir. Buna göre buluğdan evvel hadis dinlemek ve almak sahih kabul edilir.⁴⁹³ Hadis tahammülünün sahih olabilmesi için sema zamanında Müslüman olup buluğ çağına erme şartı koşulması Allah Rasûlü'nün torunu Hasan b. Ali, amcasının oğlu İbn Abbâs gibi birçok sahâbenin rivâyetlerinin kabul edilebilirliğinin tartışılır hale getirecektir. Usulcülerin çoğunluğuna göre hadis tahammüllerinin buluğdan önce ya da sonra olması arasında fark gözetilmeksizin Hasan b. Ali, İbn Abbâs, İbn Zübeyr, Numan b. Beşîr vb.'in rivâyette bulunmaları sahih kabul edilmektedir.⁴⁹⁴ Bu

⁴⁸⁹ Buhârî, **Sahîh**, Vudu', 75. Benzer rivâyet için bkz. Buhârî, **Sahîh**, Daavât, 6.

⁴⁹⁰ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.2, s. 316.

⁴⁹¹ Buhârî, **Sahîh**, Fedâilu's-Sahâbe, 13.

⁴⁹² es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.2, s. 316.

⁴⁹³ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 90

⁴⁹⁴ Bu duruma İbn Abbâs'ın kaza umresiyle alakalı rivâyeti örnektir. Nitekim bu olayı idrak etme yaşı 7 olup henüz buluğa ermemiştir. Görüldüğü gibi o bu rivâyeti buluğdan önce almıştır. (Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 43)

itibarla bazılarına göre hadis tahammülü için buluş çağını şart koşturmak hatalı bir görüştür.⁴⁹⁵ Nitekim muksîrûndan olan Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî de küçük yaşlarda iken hadis dinlemiştir.⁴⁹⁶ Semâın sıhhati için kişinin temyiz yaşında bulunması yeterliyken edâ ehliyeti için buluş yaşında bulunmak gereklidir. Biz de bu kanaatte olduğumuzu belirtmek istiyoruz.

Küçük yaştaki çocuğun hadis dinlemesinin sıhhati, ayırt edebilme kabiliyetinin gelişmiş olması ölçü alınarak tespit edilmiştir. Âlimler hadis dinleme ve alma yaşının belirlenmesi ve küçüğün hadis dinlemesinin ne zaman sahih olabileceği hakkında bazı kriterler ortaya koymuşlardır. Örneğin Musâ b. Hârûn'a yöneltilen böyle bir soru karşısında o: "inek ile eşiği birbirinden ayırt edebildiği zaman" cevabını vermiş; Ahmed b. Hanbel de çocuğun semâının ne zaman caiz olacağı sorusunu "akledip anladığını aklında tutabildiği zaman" şeklinde yanıtlamıştır.⁴⁹⁷

Daha evvel incelediğimiz ashâb içinde zihnen yatkın olanlar rivâyette bulunmuşlardır. Ayrıca sahâbî râvilerin bizzat Rasûlullah (a.s)'dan işitip naklettikleri rivâyetlerini göz önüne alarak, tahammül ve edâ için gerekli olan yaş şartını hâiz olduklarını anlamak mümkündür. Örneğin Enes b. Mâlik, Rasûlullah (a.s)'ın yanında çok uzun zaman durmuş ve onun her haline şahit olma şerefi kazanmış bir sahâbî olup birçok davranışında sünnete uygun hareket etmiş ve bu durum sahâbetarafından da takdir edilmiştir. Enes'in bu hali onun çokça hadis ve sünneti zabtetmesine, Hz. Peygamber ile uzun zaman geçirip onun terbiyesinde yetişmiş olmasına bağlanabilir. Ayrıca Enes muksîrûn sahâbeden biridir.⁴⁹⁸ Enes'in yaşının küçüklüğü, hadislerin hıfzını kolaylaştırmıştır. Enes rivâyet ettiği hadisleri on ile yirmi yaş arasında hamletmiştir. Kendi beyanına göre Hz. Peygamber (a.s)'ın yanında ona hizmet etmesi bu yaşlar arasında olmuştur. Bu yaşlar ise hadis ezberlemeyi imkânsız kılan dönemler olmayıp aksine zihnin ve hafızanın en canlı olduğu zamana denk gelmektedir.

Duyduğu hadisleri yazıya geçirmesiyle ünlü olan sahâbî Abdullah b. Amr da Medîne'ye hicret ettiği sırada Hicretin yedinci yılında 13-14 yaşlarında olup takriben Hz. Peygamber (a.s)'ın vefatına doğru 17 yaşına ulaşmış bulunmaktadır. Hem hadisleri yazıya geçirme, hem de ezbere alma hususunda bu yaşların ideal olması onun çokça hadis rivâyet etmesiyle ilişkilendirilebilir. Onun Allah Rasûlü'nden birçok hadisi işiterek aldığı

⁴⁹⁵ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 128

⁴⁹⁶ el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 68.

⁴⁹⁷ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 129.

⁴⁹⁸ İbrahim Canan, "Enes b. Malik", *DİA.*, C. 11, s. 234-235.

bildirilmektedir.⁴⁹⁹ Ayrıca yaşının tahammül ve eda için gerekli olan yaşlara uygun olduğu görülmektedir.

Uhud Savaşı sırasında 13 yaşında olan Ebû Said el-Hudrî künyesiyle meşhur sahâbî, Sa'd b. Mâlik b. Sinan el- Ensârî, ilk olarak Hendek Savaşı'na katılmış olup. hadis rivâyetinde meşhur olan bir sahâbîdir. Ashâb-ı Suffâdan olan⁵⁰⁰ ve hadis tahammülüne küçük yaşlarda başlamış olduğu görülen bu zâtın, hadiste ilerlemiş olmasını yaşının gençliğiyle alakalandırmak isabetli olabilecektir. Bu sahâbî de yaş olarak tahammül ve edâ bakımından uygun yaşlardadır.

Başka bir örnek olarak Sâib b. Yezîd zikredilebilir. Sâib, yaşının Veda Haccı sırasında 7 olduğunu söylemiştir. Bunun yanısıra kendisinden Tebük Gazvesinde Hz. Peygamber (a.s)'ı karşılayan çocuklarla beraber olduğuna dair de rivâyet gelmiştir.⁵⁰¹ Tebük Gazvesi sırasında 6 yaşında olup bu olayı hatırladığı düşünülürse Hz. Peygamber (a.s)'ın mührünü de vakıayı hatırlayacak yaşta gördüğü düşünülebilir. Daha sonradan aktardığı bu rivâyetleri tahammül itibarıyla makul yaşlarda edinmiştir. Hz. Peygamber (a.s)'ın mührünü görmesine dair rivâyet şöyledir: Saib b. Yezid'in şöyle dediği rivâyet ediliyor: Teyzem beni Peygamber'in yanına götürdü ve Yâ Rasûlallah, kızkardeşimin oğlu hastadır dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s) başımı sıvazladı, benim için bereket niyetiyle dua etti. Sonra abdest aldı, onun abdest suyundan içtim, arka tarafında durdum. Sonra iki küreği arasındaki peygamberlik mührünü gördüm.⁵⁰²

Sehl b. Sa'd'ın Hicretten 5 sene önce dünyaya geldiği itibara alınmaktadır. Rasûlullah (a.s)'ın sohbetlerine çokça katılıp ondan ilim öğrenmiştir. Sehl b. Sa'd'ın Uhud Savaşına dair bir rivâyeti konuya örnek olacak niteliktedir. Sahâbî aktardığı bu rivâyeti 8 yaşlarında iken hamletmiştir. Onun bu yaşta öğrendiği bir olayı daha sonra nakletmesi o yaşta iken hadisi hamledebildiğini göstermektedir. Rivâyet şöyledir: “Dikkat edin, vallahi ben Rasûlullah (a.s)'ın yarasını yıkamakta olanı, suyu dökeni ve yaranın neyle tedâvî edildiğini iyi bilirim. Rasûlullah (a.s)'ın kızı Fatma yarayı yıkıyordu, Ali de kalkan ile suyu döküyordu. Fâtıma suyun sadece kanı arttırdığını görünce oradaki bir hasır parçasını alıp yaktı ve yanığı yaranın üzerine bastı, kanın akması durdu. O gün Peygamber'in

⁴⁹⁹ Koçyiğit, **Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti**, s. 93.

⁵⁰⁰ Sıddıkî, **Hadis Edebiyatı Tarihi**, s. 89.

⁵⁰¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 211.

⁵⁰² Buhârî, **Sahîh**, Menâkıb, 21.

rabâiye dişleri (ön dişle azı dişin arasındaki diş) kırıldı, yüzü yaralandı, başındaki miğferi de kırıldı.”⁵⁰³

Allah Rasûlü’nün sevgisine ve ilgisine mazhar olan ve Zeyd b. Hârise’nin oğlu olan Usâme b. Zeyd nübüvvetin 4. yılında dünyaya gelmiştir. Rasûlullah (a.s) vefat ettiği sırada 18-20 yaşlarında bulunan Usâme, Allah Rasûlü tarafından hazırlanan orduya kumandan tayin edilmiştir. Onun kumandanlığı için genç yaşına nazaran “bu çocuğu mu bize kumandan ettiler” diye ileri geri konuşanlar olmuştur.⁵⁰⁴ Allah Rasûlü ile uzun bir müddet beraber olan Usâme’nin yaş bakımından Rasûlullah (a.s)’dan hadis işitme ve rivâyet edebilmesinde bir mahzur bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili örnek sahâbîleri ve rivâyetlerini çoğaltmak mümkündür. Hadisleri dinleyip anlayabilecek yaşta olan, rivâyet ehliyetine sahip bulunan sahâbenin hafızasında bir problem yoksa hadisi hıfzedebilmesine bir engel yoktur. Küçük yaşta olup da merfu’ rivâyette bulunan Ebû-t’Tufeyl Âmir b. Vâsile, Muhammed b. Abdullah b. Cahş, Mahmud b. Rebi’, Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs gibi kimselerin bizzat Allah Rasûlü’nü işiterek hadis rivâyet etmeleri gerçekleşmesi mümkün bir husustur.

2.2.2. Çocuk Sahâbîlerin Rivâyetleri ve Sahâbî Mürseli

Daha evvel de belirttiğimiz gibi temyiz yaşından sonra Allah Rasûlü’nü görmüş ve sohbetinde bulunmuş olan ve çocukluk dönemlerinin bir kısmını Allah Rasûlü ile geçirmiş olan sahâbeyi bu yönleriyle çocuk sahâbî bağlamında değerlendirerek tanıtmıştık. Çocuk sahâbe kısmında tanıtılan ilgili kişilerin, çocukluk döneminde yahut buluş çağından sonra aldıkları hadisleri daha sonradan rivâyet etmelerinde bir sorun bulunmamakta, usul kaideleri uyarınca rivâyet ehliyetleri mevcut görülmekte, rivâyetleri sahih kabul edilmektedir. Fakat burada sorgulanabilecek mesele sahâbînin rivâyeti bizzat Allah Rasûlü’nden mi yoksa başka bir sahâbîden mi almış olduğu, böyle bir durum karşısında rivâyetin niteliği konusudur.

Bir sahâbî râvinin, hadisi Rasûlullah (a.s)’dan değil de başka bir sahâbîden öğrenmiş olduğu halde, Rasûlullah (a.s)’dan işitmiş gibi naklettiği rivâyete sahâbî mürseli denilmektedir.⁵⁰⁵ Sahâbe bazı hadisleri bizzat Allah Rasûlü’nden işitmiş, bazılarını da başka sahâbîden duyduğu halde aracı sahâbînin ismini vermeyerek doğrudan Allah

⁵⁰³ Buhârî, **Sahîh**, Megazî, 24.

⁵⁰⁴ Asım Köksal, **İslam Tarihi/Medine Devri, I-XI**, Şamil Yayınları, İstanbul, 1981, C. 11, s. 9-10.

⁵⁰⁵ Aydınlı, **Hadis İstilahları Sözlüğü**, s. 215.

Rasûlû'nden işitmiş gibi rivâyet etmiştir.⁵⁰⁶ Bu hal sahâbearasında yadırganmadan devam etmiştir.

Sahâbenin irsal yapması, Rasûlullah (a.s)'ın sohbetinde bulunamamak ya da yaş küçüklüğü ve geç dönemde İslam'a girme sebebiyle daha evvel irad edilen ve lafzına şahit olunamamış hadisleri alıp ezberleme ve öğrenme gayretlerine dayanıyordu.⁵⁰⁷ Yukarıda belirttiğimiz gibi Rasûlullah (a.s)'ın her sohbetinde bulunamayan sahâbenöbetleşe olarak Rasûlullah (a.s)'ın meclisine gidip öğrendiklerini daha sonra birbirlerine aktarmışlardır. Sahâbenin irsali bir noktada bu durumun bir sonucu olarak meydana gelmiştir.

Bazı âlimler, sahâbenin adaletinde şüphe bulunduğunu, sahâbenin cürüm işlediklerini, sahâbenin hadisi, bir tabîiden ya da sahâbe olduğu bilinmeyen bir bedevîden rivâyet edebileceklerini öne sürerek sahâbe mürselini delil kabul etmezler.⁵⁰⁸ Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed el-İsferâyînî ve Kadî Ebû Bekr bunlardandır. Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğu ve muhaddisler sahâbe mürselini delil kabul etmektedir.⁵⁰⁹ Nitekim bu rivâyetler hadis kitaplarından olan müsned ve sahîhler içine girmiştir. Sahâbî mürselinde bilinmeyen râvî sahâbî olup onun rivâyeti makbuldür.⁵¹⁰ Kabul edenler sahâbenin adil olduğunu dile getirmektedir. Sahâbenin hadisi, Rasûlullah (a.s)'dan ya da adil olan başka bir sahâbeden almış olabileceklerine istinaden bu tür hadis kabul edilmektedir.⁵¹¹ Bir sahâbînin hadisi bir tâbîinden almış olması gerçekten uzak bir ihtimaldir.⁵¹²

Sahâbe mürseli, mürsel hadisler arasında bulunmaktadır.⁵¹³ Fakat sahâbeden gelen mürsel ile tâbîinden gelen mürselin hükmü aynı değildir. Tâbîinden gelen ve Rasûlullah (a.s)'a izafe edilen sözler kesinlikle muttasıl olmayıp peygamberden işitilmiş olması mümkün değildir. Arada meçhul bir râvî bulunmakta ve o kişinin hali bilinmemektedir. Sahâbeden gelen mürsel rivâyetlerin hükmü mevsuldür.⁵¹⁴ Bu rivâyetlerin muttasıl olma ihtimali daima vardır.

⁵⁰⁶ Salahattin Polat, **Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2010, s.88.

⁵⁰⁷ Amr Abdu'l-Mun'im Selim, **Tahrîru Ulûmi'l-Hadîs**, Dâru İbn Kayyim, Riyad, 2005, s. 65; Muhammed Cemâlu'd-Dîn el-Kâsımî, **Kavâidu't-Tahdîs Min Funûni Mustalâhi'l-Hadîs**, (thk. Muhammed Behcet el-Beytar), Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, y.y., 1961, s. 143.

⁵⁰⁸ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 414.

⁵⁰⁹ Polat, **Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri**, s. 109.

⁵¹⁰ Ebû Muaz Tarık b. İvâzıllah, **ed-Dibâce fi İlmi'l-Hadîs**, Dâru'l-Kevser, Kâhire, 2009, s. 46.

⁵¹¹ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 414.

⁵¹² es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.1, s. 273.

⁵¹³ Mürsel hadis kavramı bir sonraki başlık altında incelenecektir.

⁵¹⁴ es-Sehâvî, **Tavdîhu'l-Ebhur**, (thk. Abdullah b.Muhammed el-Buhârî), Edvâu's-Selef, Riyad,1998, s. 39.

Sahâbeden gelen bazı ifadeler onların tüm hadisleri bizzat Hz. Peygamber (a.s)’dan işitmediklerini ortaya koymaktadır. Berâ b. Âzib: “Bütün hadisleri Rasûlullah (a.s)’dan işitmiyorduk. Biz develeri gütmekle meşguldük. Arkadaşlar, Rasûlullah (a.s)’dan işittiklerini bize de anlatıyorlardı, demiştir. Sahâbe işitmedikleri hadisleri arkadaşlarından öğrenmek için büyük gayret gösteriyordu.”⁵¹⁵

Enes b. Mâlik: “Aktardığımız herşeyi Rasûlullah (a.s)’dan işitmiş değiliz. Arkadaşlarımız bize aktarıyordu. Biz birbirimize yalan söylemeyen bir kavimiz.”⁵¹⁶ demiştir.

Yaşı küçük sahâbîlerin bazı rivâyetleri sahâbî mürseli kabilindendir. Fakat tüm rivâyetlerinin sahâbî mürseli olduğunu düşünmemek gerekir. Hadisleri kavrayacak yaşta öğrenerek daha sonra aktarmaları imkân dâhilindedir. Örneğin İbn Abbâs’ın Kaza Umresi sırasındaki olayları aktardığı rivâyetler bu kabildendir:

İbn Abbâs’ın şöyle dediği aktarılır: Allah Rasûlü sahâbîleriyle beraber Mekke’ye geldi. Müşrikler kendi aralarında: “Muhakkak, size Yesrib hummasının zayıflattığı bir topluluk geldi, dediler. Rasûlullah (a.s) (bunu duyunca) sahâbîlere, tavafın ilk üç şavtında koşmalarını, iki köşe arasında tabî yürümelerini emretti. Rasûlullah (a.s)’ı, bütün şavtlarda koşmayı emretmekten engelleyen şey sahâbîlerine olan şefkatidir.”⁵¹⁷

İbn Abbâs’tan rivâyet edilir ki: Rasûlullah (a.s) ve sahâbe-i kiram Mekke’ye gelince müşrikler: Medine’nin humması bunlara iyi gelmemiş zayıflamışlar diye konuştular. Allah da Peygamber’ini bundan haberdar etti. Rasûlullah (a.s) da sahâbeye müşriklerin bulunduğu hicr tarafından geçerken hervele yapmalarını emretti de müşrikler: “Bunlar eskisinden daha dinç ve kuvvetlidirler” diye konuştular.⁵¹⁸

Bu iki rivâyet de Kaza Umresiyle alakalı olup hicretin 7. yılına tekabül etmektedir. Bu sıralarda küçük bir çocuk olan İbn Abbâs’ın bu olaylara şahit olup öğrenmesi buluş çağına ulaştığı zaman da aktarması muhtemeldir.

Bir kısım rivâyetlerde geçen lafızlardan da yaşı küçük sahâbîlerin bazı şeyleri Allah Rasûlü’nden bizzat öğrendikleri anlaşılmaktadır. Küçük sahâbîlerden geldiği halde sahâbe mürseli olmayan hadislere örnek kabilinden şunları zikredebiliriz:

Râfi’ b. Hadîc’den rivâyetle: “Biz Zülhuleyfe’de Peygamber’in beraberinde bulunduk. İnsanlara bir açlık isabet etmişti. Biz (Huneyn’de) birçok deve ve koyun ele

⁵¹⁵ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 414.

⁵¹⁶ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 414.

⁵¹⁷ Buhârî, **Sahîh**, Megâzî, 43.

⁵¹⁸ Nesâî, **Sünen**, Menâsik, 157.

geçirmiştik. Peygamber insanların arkalarında kalmıştı. Sahâbîler acele edip (ganimet hayvanlarından kesmiş) tencereleri hazırlamışlardı. Hz. Peygamber gelince emretti ve tencereler devrildi. Sonra Peygamber, ganimet mallarını taksim etti. (Develerin koyunların taksiminde) on koyunu bir deveye denk saydı...⁵¹⁹

Berâ b. Âzib şöyle demiştir: “Ahzâb gününde Peygamber’i gördüm, karnının beyazı toprakla kaplanmış bir halde toprağı taşıyor ve şu sözleri söylüyordu: Sen olmasaydın biz doğru yolu bulmaz, sadaka vermez, namaz kılmazdık. Şübhesiz bu kâfirler, bizim çekindiğimiz fitnenin vuku bulmasını istedikleri zaman bizim üzerimize saldırmışlardır. Onlarla karşı karşıya geldiğimizde gönlümüze bir sekînet indir ve ayaklarımızı yerinde sabit tut.”⁵²⁰

Habib b. Mesleme el-Fihri: “Ben Peygamber’in (harbe) başlarken (ganimetin) dörtte biri(ni) dönüşte de üçte biri(ni) verdiğini gördüm...”⁵²¹

Misver b. Mahreme’den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (a.s)’ın minber üzerinde şöyle buyurduğunu işittim: “Hişâm b. Muğîre’nin oğulları kızlarını Ali b. Ebî Tâlib’e ikinci hanım olarak nikâhlamak üzere benden izin istediler. Müsaade etmem yine müsaade etmem, asla müsaade etmem, ancak Ebû Tâlib’in oğlu Ali benim kızımı boşayıp onların kızıyla evlenmek isterse başka. Çünkü Fatıma benden bir parçadır, onu şüphe ve kuşkuyla düşüren beni de kuşku ve şüpheyeye düşürmüş olur, onu üzen beni de üzmüş olur.”⁵²²

Berâ b. Âzib Peygamber’in Rasûlullah (a.s)’ın Ensâr hakkında şunları söylediğini işittiğini aktardı: “Ensâr’ı, ancak mü’min olanlar sever. Ensâr’a ancak münafıklar buğzeder. Kim onları severse Allah da onları sever, kim onlara buğzederse Allah’ta onlara buğzeder.” Bunun üzerine Adiyy b. Sâbit’e; “Bu hadisi Berâ’dan sen mi işittin?” diye sorduk. Adiyy: “Bana bizzat anlattı” dedi.⁵²³

Muksirûn râvîlerden 4 tanesinin yaşça küçük sahâbîlerden olduğunu belirtmiştik. Onların diğer râvîlere göre fazla hadis rivâyet etmeleri bu işe olan merakları ile doğrudan alakalıdır. Bunun yanı sıra yaşlarının küçüklüğünden kaynaklanan ince zeka ve keskin hafıza yeteneği yanı sıra sahâbî mürseli rivayetlerin fazlalığı ile de bağlantılı olduğu söylenebilir.

⁵¹⁹ Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 191.

⁵²⁰ Buhârî, **Sahîh**, Cihâd 34

⁵²¹ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 158. –Uzunca bir hadisin içinde geçmekte olup ilgili kısım alınmıştır.

⁵²² Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb, 61.

⁵²³ Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb, 66.

Sahâbî mürseli bakımından en meşhur çocuk sahâbî İbn Abbâs'tır. İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber (a.s)'dan bizzat işittiği hadislerin sayısı hakkında ulema ihtilaf etmiştir. Onun Peygamber'den bizzat işitmiş olduğu hadislerin sayısı bazı âlimlere göre 4, bazısına göre 9, bir kısmına göre de sadece 20 hadistir.⁵²⁴ Zira onun hadisleri mürsel rivâyet etmesi, Rasûlullah (a.s) ile uzun zaman beraber olamayıp başka sahâbîlerden hadisi almasından dolayıdır. Nitekim İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber (a.s)'ın sağlığında yaşı küçüktü.⁵²⁵ İlk çocukluk dönemlerini Mekke'de geçirmiş Medîne'ye, Mekke'nin fethi yılında ailesiyle birlikte hicret etmişti. İslam'ın ilk yıllarını ve önemli olayları idrak edememişti. Bu durumun sebep olabileceği eksiklikleri göz önüne aldığımız halde onun muksirûn bir râvî olması, duyarak rivayet ettiği hadisler bulunmakla birlikte naklettiği hadislerin büyük kısmının sahâbî mürseli olacağı ihtimalini güçlendirmektedir.

İbn Abbâs'a "Hz. Peygamber (a.s)'ın Akabe Cemresine kadar telbiye getirdiğini" bildiren hadisi kimden işittiği sorulunca hadisi aldığı sahâbî râvînin ismini vermiştir. Bu hadis katılmadığı bir olayı anlatması kabilindedir. Hz. Peygamber'le küçük yaşta görüşen diğer sahâbeden de bu durumda olanlar bulunmaktadır.⁵²⁶

Konumuzla alakalı olarak sahâbî mürseline örnek teşkil eden rivâyetlere geçmek istiyoruz. Burada ilgili tüm sahâbeden gelen rivâyetler inceleme konusu yapılmamış sadece bazı örnekler sunulmuştur.

Öncelikle Abdulah b. Abbâs'tan gelen rivâyetler ele alınacak, rivâyetler tarihsel olarak yorumlanıp konuya dâhil edilecektir. Daha sonra farklı râvîlerin rivâyetlerinden sahâbî mürseline örnekler verilecektir.

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنِ النَّضْرِ أَبِي عُمَرَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اللَّهُمَّ أَعِزَّ الْإِسْلَامَ بِأَبِي جَهْلٍ بْنُ هِشَامٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ» قَالَ: فَأَصْبَحَ فَقَدَا عُمَرُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْلَمَ

- İbn Abbâs (r.a.)'tan Hz. Peygamber (a.s)'ın şöyle söylediği rivâyet olunur:

⁵²⁴ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.1, s. 273.

⁵²⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 6, s. 228.

⁵²⁶ Polat, **Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri**, s. 89.

“Allah’ım! İslam’ı, Ebû Cehil b. Hişâm veya Ömer b. Hattâb ile kuvvetlendir.” İbn Abbâs şöyle demiştir: “Sabah olduğunda Ömer, Rasûlullah (a.s)’a vardı ve Müslüman oldu.”⁵²⁷

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشَبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعْبَدْ» فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: حَسْبُكَ، فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ

- İbn Abbâs şöyle demiştir:

Allah Rasûlü (a.s) Bedir günü: “Allah’ım, bize olan yardım sözünü ve zafer va’dini istiyorum. Allah’ım, eğer bu topluluğun helakını istersen yeryüzünde artık ibâdet edilmeyecek” diye duâ etti. Ebû Bekir, Peygamber’in elini tuttu ve “Yâ Rasûlallah, bu duâ sana yeter.” dedi. Rasûlullah (a.s) “yakında o topluluk bozulacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır”⁵²⁸ ayetini okuyarak çadırdan çıktı.⁵²⁹

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ: «هَذَا جِبْرِيلُ أَخَذَ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ

- İbn Abbâs şöyle demiştir:

Allah Rasûlü Uhud günü: “İşte bu atının başını tutmuş olan Cibril’dir, üstünde ise harb techizi vardır.” buyurdu.⁵³⁰

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَالِكٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ قَتَلَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ دَمَوْا وَجْهَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

⁵²⁷ Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb 18.

⁵²⁸ Kamer 54/45.

⁵²⁹ Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 4.

⁵³⁰ Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 17.

- İbn Abbâs'ın şöyle dediği rivâyet edilir:

“Hz. Peygamber (a.s)’ın Allah yolunda öldürdüğü kişiye Allah’ın gazabı şiddetli oldu. Allah elçisinin yüzünü yaralayıp da kan akıtan bir kavim üzerine Allah’ın öfkesi şiddetli oldu.”⁵³¹

Geçen dört hadis de İbn Abbâs’ın sahâbeden aldığı mürsel rivâyetlerden sayılır. Rivâyetlere bu açıdan yaklaşmanın sebebi yaş ile bağlantılıdır. Rivâyetlerinde aktardığı bu olayları muhtemelen o daha sonraki yıllarda sahâbeden alıp aktarmıştır. İbn Abbâs’ın Hz. Ömer’in Müslüman oluşuna henüz dünyaya gelmediği için şahit olmadığını; Bedir Savaşı’na ve Uhud Savaşı’na katılmadığını ve o sırada yaşının henüz çok küçük olup henüz Medine’ye bile yerleşmemiş olduğunu bilmekteyiz. Nitekim Abdullah b. Abbâs Mekke’de dünyaya gelmiş ve fetih yılına kadar Medine’ye hicret edemeyip orada kalan Müslümanlarla ilgilenen babası ve ailesi ile ikamet etmiştir. İbn Abbâs’ın annesi Ümmü’l-Fadl da Mekke fethine kadar hicret edemeyip Mekke’de bulunmak zorunda kalan güçsüz kimselerdendir. İbn Abbâs Mekke’nin fethi sırasında ailesiyle birlikte Medine’ye hicret etmiştir.⁵³² İbn Abbâs’ın daha erken hicret ettiğine dair farklı görüşler olsa da küçük yaştaki bir çocuğun ailesiyle birlikte Mekke’de ikametini düşünmek daha uygun olacaktır.

İkinci olarak son hadiste geçen sözün İbn Abbâs’a ait olduğu gözükmemektedir. Böyle rivâyet edilmiş olsa da hadisin Uhud Savaşı’nda Allah Rasûlü tarafından söylendiğine dair Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivâyet vardır. Rivâyet şöyledir:

Ebû Hureyre şöyle demiştir: “Rasûlullah (a.s) Uhud günü dişini işaret ederek: “Peygamberlerine şu cinayeti işleyen bir kavim hakkında Allah’ın intikamı şiddetli oldu” buyurdu. Yine Rasûlullah; “Allah Elçisi’nin (kendi eliyle) Allah yolunda öldüreceği kişi hakkında, Allah’ın intikamı şiddetli oldu “ buyurdu.”⁵³³

Hadis, her ki sahâbî tarafından da sahâbî mürseli olarak, yani ismi belirtilmeyen başka bir sahâbî kanalıyla aktarılmıştır. Çünkü olayın yaşandığı sırada her ikisi de Rasûlullah (a.s)’a mülâkî olmamışlardır. Ayrıca İbn Abbâs’ın naklinde hadis zahiren sahâbî kavli gibi gözükmemekte, Ebû Hureyre tarikinden sözün Allah Rasûlüne ait olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁵³¹ Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 24.

⁵³² ez-Zehebî, Şemsu’d-Dîn Muhammed b. Ahmed, **Siyeru A’lâmin-Nübelâ**, (thk. Şuayb Arnavud), XXV+V, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1981, C. 3, s. 333.

⁵³³ Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 24.

حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «خَرَجَ فِي رَمَضَانَ مِنَ الْمَدِينَةِ وَمَعَهُ عَشْرَةُ آلَافٍ، وَذَلِكَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِ سِنِينَ وَنِصْفٍ مِنْ مَقَدِّمِهِ الْمَدِينَةَ، فَسَارَ هُوَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى مَكَّةَ، يَصُومُ وَيَصُومُونَ، حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ، وَهُوَ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ، وَقُدَيْدٍ أَفْطَرَ وَأَفْطَرُوا»

- İbn Abbâs'tan şöyle haber verilmiştir:

Hiz. Peygamber (a.s) Medine'den Ramazan ayında yola çıktı. Kendisiyle beraber on bin mücâhid vardı. Mekke'ye hareket tarihi hicrî 8. yılın 6. aylarına denk gelmektedir. Bu vakitte Rasûlullah (a.s) ve beraberindekiler Mekke'ye doğru yürüdüler. Kendisi oruç tutuyordu, sahâbîleri de oruç tutuyorlardı. Kedîd'e varınca (Kedîd Usfan ve Kudeyd arasında bir suyun adıdır) Allah Rasûlü iftar etti. Sahâbîler de iftar ettiler.⁵³⁴

Hiz. Peygamber (a.s) on bin kişilik ordu ile Ramazan'ın onuncu günü Medine'den Mekke'ye fetih amacıyla yola çıkmış ve Ramazan'ın bitmesine on gün kala Mekke'yi fethetmişti. Usfan ile Emec arasına varıncaya kadar oruca devam ettiği halde⁵³⁵ Kedîd mevkiine gelince orucunu açmıştır, Muhacir ve Ensâr'ın tümü onunla birlikte iftar etmişlerdir.

Yolda ona yetişerek orduya katılan birçok kişi olmuştur. Abbâs b. Abdulmuttalib de bunlardan biri olup "Cuhfe yahut Zülhuleyfe" de Rasûlullah (a.s) ile karşılaşmıştır. Abbâs henüz Mekke'den Medine'ye hicret etmemiş ve muhacir olarak yola çıkmış olduğu halde Rasûlullah (a.s) ile karşılaşınca son muhacir olmakla taltif edilmiştir. Abbâs Mekke seferine katılarak ailesini ve çocuklarını Medine'ye yollamıştır.⁵³⁶ İbn Abbâs'ın da Medine'ye bu sırada gelmiş olduğu bilgiler arasındadır.⁵³⁷ Tüm sefere iştirak etmemesi ve oruç açma hadisesine şahit olmaması bu rivâyeti başka sahâbîlerden öğrenerek aktardığını göstermektedir.

⁵³⁴ Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 47.

⁵³⁵ İbnu'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Tarîh**, (thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, C.2, s. 119.

⁵³⁶ İbnu'l-Esîr, **el-Kâmil**, C.2, s. 119.

⁵³⁷ İsmail L. Çakan-Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbâs", **DİA.**, C. 1, s.78.

حَدَّثَنِي عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ إِلَى حُنَيْنٍ، وَالنَّاسُ مُخْتَلِفُونَ، فَصَائِمٌ وَمُفْطِرٌ، فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى رَاحِلَتِهِ، دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ أَوْ مَاءٍ، فَوَضَعَهُ عَلَى رَاحَتِهِ، أَوْ عَلَى رَاحِلَتِهِ، ثُمَّ نَظَرَ إِلَى النَّاسِ فَقَالَ الْمُفْطِرُونَ لِلصَّوَامِ: أَفْطِرُوا

- İbn Abbâs şöyle demiştir:

Peygamber (a.s) Ramazan’da Huneyn seferine çıktı. İnsanların bazısı oruçlu, bazısı oruçsuzdu. Nebî (a.s), devesinin üzerine oturup içi süt veya su dolu bir kap istedi. Onu avucunun yâhud devesinin üzerine bıraktı. Ardından insanlara doğru baktı. Bunun üzerine oruçsuzlar oruçlulara, “Artık orucunuzu bozun” dediler.⁵³⁸

Huneyn Savaşı hicretin 8. yılında gerçekleşmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi Hz. Peygamber (a.s) 13-14 yaşlarından küçük çocukların savaşa çıkmalarına izin vermemektedir. Huneyn Savaşı sırasında 10-11 yaşlarında olan İbn Abbâs’ın gazveye katıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Bu durum söz konusu bilgiyi savaşa katılmış olan babası Abbâs’tan ya da abisi Fadl’dan almış olduğu izlenimini vermektedir.

وَقَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدٍ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمِ الدَّارِيِّ، وَعَدِيٍّ بْنِ بَدَاءٍ، فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضٍ لَيْسَ بِهَا مُسْلِمٌ، فَلَمَّا قَدِمَا بِتَرْكِتِهِ، فَقَدُوا جَامًا مِنْ فِضَّةٍ مُخَوَّصًا مِنْ ذَهَبٍ، «فَأَحْلَفَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، ثُمَّ وَجَدَ الْجَامَ بِمَكَّةَ، فَقَالُوا: ابْتِغْنَاهُ مِنْ تَمِيمٍ وَعَدِيٍّ، فَقَامَ رَجُلَانِ مِنْ أَوْلِيَائِهِ، فَحَلَفَا لَشَهَادَتِنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا، وَإِنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمْ، قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ

- İbn Abbâs anlatıyor:

Sehmoğulları’ndan bir kişi Temîm ed-Dârî ve Adıyy b. Beddâ ile sefere çıkmış ve Müslüman bulunmayan bir yerde ölmüştü. Bu iki Hristiyan, Sehmî’nin arkada bıraktıklarıyla mirasçılarının yanına geldi. Yakınları eşyalar içinde altın işlemeli gümüş bir bardağı göremedi. Yolcuların inkârı üzerine dava Rasûlullah (a.s)’a arz edildi. Rasûlullah (a.s) bu iki Hristiyan’a yemin ettirdi. O bardak Mekke’de bulundu. Bardağın yeni sahipleri: “Biz bunu Temîm ile Adıyy’dan satın aldık, dediler. Bunun üzerine Sehmî’nin

⁵³⁸ Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 47.

yakınlarından iki kişi kalktı ve “Bizim şehâdetimiz onların şehadetinden daha doğrudur. Bu bardak kesinlikle ilk sahiplerininindir,” diye yemin etti. İbn Abbâs, Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin.⁵³⁹ ayetinin bu kıssadakiler hakkında indirildiğini söylemiştir.⁵⁴⁰

Bu olay Temim ed-Dârî Müslüman olmadan evvel gerçekleşmiştir. İbn Abbâs’ın bu olaya yetişmediği, hadisin başka bir tarikinde olayı Temim ed-Dâriden işittiği belirtilerek bu rivâyet sahâbî mürseli sayılmıştır.⁵⁴¹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى الْبَطْحَاءِ، فَصَعِدَ إِلَى الْجَبَلِ فَنَادَى: «يَا صَبَاحَاهُ» فَاجْتَمَعَتْ إِلَيْهِ قُرَيْشٌ، فَقَالَ: «أَرَأَيْتُمْ إِنْ حَدَّثْتُكُمْ أَنَّ الْعَدُوَّ مُصَبِّحُكُمْ أَوْ مُمْسِيكُمْ، أَكُنْتُمْ تُصَدِّقُونِي؟» قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: «فَإِنِّي نَذِيرُ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيَّ عَذَابٍ شَدِيدٍ» فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ: أَلِهَذَا جَمَعْتَنَا تَبًّا لَكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ

- İbn Abbâs şöyle demiştir:

“Yakın akrabamı uyar.”⁵⁴² ayeti inince, Rasûlullah (a.s) Safa tepesine çıktı, “Ey Kureyş, buraya gelin, büyük bir işle karşı karşıyasınız.” diye seslendi. Kureyş “Bu kimdir?” deyip Peygamber’in yanına toplandılar. Hz. Peygamber onlara: “Ne dersiniz? Şimdi size “şu dağın arkasından bir kısım atlar çıkacak” diye haber versem beni doğru sayar mısınız?” diye sordu. Onlar “biz sende asla bir yalan görmedik, dediler. Hz. Peygamber: “Öyleyse ben sizleri şiddetli bir azab karşısında uyarıcıyım” buyurdu. Ebû Leheb: “Yazık sana, bizi buraya bunun için mi topladın” deyip kalktı. Bunun üzerine “Tebbet ...” sûresi indi.⁵⁴³

Bu olay bi’setin ilk yıllarında meydana gelmiştir. Olay sırasında henüz İbn Abbâs dünyaya gelmemiştir. Bu olaya onun şahit olmadığı görülmektedir ve bu sebeple İbn Abbâs’ın bu rivâyeti mürsel kabul edilmiştir.⁵⁴⁴

⁵³⁹ Mâide 5/106.

⁵⁴⁰ Buhârî, **Sahîh**, Vesâya, 36.

⁵⁴¹ Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedruddin el-Aynî, **Umdetü’l-Kârî**, I-XXV, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2001, C. 14, s. 106.

⁵⁴² Şuarâ 26/214.

⁵⁴³ Buhârî, **Sahîh**, Tefsir/Tebbet, 360.

⁵⁴⁴ Bedruddin el-Aynî, **Umdetü’l-Kârî**, C. 20, s. 10.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: انْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَامِدِينَ إِلَى سُوقِ عُكَازٍ وَقَدْ حِيلَ [ص:161] بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأُرْسِلَتْ عَلَيْهِمُ الشُّهُبُ، فَرَجَعَتِ الشَّيَاطِينُ، فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ فَقَالُوا: حِيلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأُرْسِلَتْ عَلَيْنَا الشُّهُبُ، قَالَ: مَا حَالُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ إِلَّا مَا حَدَّثْتُ، فَاضْرِبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، فَانْظُرُوا مَا هَذَا الْأَمْرُ الَّذِي حَدَّثْتُ، فَانْطَلَقُوا فَضَرَبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، يَنْظُرُونَ مَا هَذَا الْأَمْرُ الَّذِي حَالَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، قَالَ: فَانْطَلَقَ الَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَ تِهَامَةٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَخْلَةٍ، «وَهُوَ عَامِدٌ إِلَى سُوقِ عُكَازٍ وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ فَلَمَّا سَمِعُوا الْقُرْآنَ تَسَمَّعُوا لَهُ»، فَقَالُوا: هَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، فَهَذَا الَّذِي رَجَعُوا إِلَى قَوْمِهِمْ، فَقَالُوا: يَا قَوْمَنَا { إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا، يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا } " وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: { قُلْ أُوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ } وَإِنَّمَا أُوْحِيَ إِلَيْهِ قَوْلُ الْجِنِّ

- İbn Abbâs şöyle demiştir:

Allah Rasûlu, bir grup sahâbî ile beraber Ukâz panayırına gitmek için yola koyuldu. O sırada şeytânlar sema haberlerinden engellenmiş, semâdan haber almaktan men edilmişlerdi. Üzerlerine delici ateş parçaları atılmaya başlanmıştı. Haber alamadan dönen şeytânlara, kavimleri: “size ne oluyor böyle” dediğinde Onlar: Semâdan haber almaktan men’ edildik, üzerimize ateşler gönderildi, dediler. Bunun üzerine İblis onlara: Sizin haber almanıza engel olan yeni ortaya çıkmış bir şeydir. Yeryüzünün doğusunu batısını dolaşın da bu yeni olayın ne olduğuna bir bakın, dedi. Sonra cinler yeryüzünün doğularını ve batılarını dolaşıp, her yerde kendileriyle sema haberi arasına engel olan şeyin ne olduğunu aradılar. İbn Abbâs dedi ki: Bunlar içinde Tihâme yönüne yönelmiş olan grup, Ukâz panayırına gitmek için Nahle civarında bulunan Rasûlullah (a.s)’ın bulunduğu yere vardı. O sırada Allah Rasûlü sahâbeye sabah namazını kıldırıyordu. (Namazda okunan) Kur’an’ı işitince dikkatlice dinlemeye çalıştılar. Birbirlerine: “İşte semadan haber almaya engel olan şey budur” dediler. Bu haberciler kavimlerinin yanına döndüğünde “Ey kavmimiz, biz gerçekten hayranlık veren Hakka ve doğruya götüren bir Kur’an dinledik. Bu sebeple biz ona îmân ettik, Rabbimize hiçbirşeyi asla ortak koşmayacağız” dediler. Büyük ve heybetli olan Allah da Peygamberine: De ki: “Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur’an’ı)

dinleyip şöyle dedikleri bana vahyolunmuştur”: “Gerçekten biz, hayranlık veren güzel bir Kur’an dinledik”⁵⁴⁵ ayetlerini indirdi. İşte Rasûlullah (a.s)’a cinlerin bu sözleri vahyolunmuştur.⁵⁴⁶

Bu olay bi’setin 10. yılında zilkade ayında gerçekleşmiştir.⁵⁴⁷ İbn Abbâs’ın gerek ayetin indiği, gerekse olayın olduğu zamana yetişmiş olması mümkün değildir. Tarihî bilgiler bu hadisin İbn Abbâs tarafından sahâbe mürseli olarak rivâyet edildiğini göstermektedir.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ زِيَادٍ الْأَسَدِيِّ، عَنْ فَاتِكِ بْنِ فَضَالَةَ، عَنْ أَيْمَنَ بْنِ خُرَيْمٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ خَطِيبًا فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَدَلْتُ شَهَادَةَ الزُّورِ إِشْرَاكًَا بِاللَّهِ» ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ}.

- Eymen b. Huraym’den rivâyet edildiğine göre:

Rasûlullah (a.s) bir hutbe esnasında “Ey İnsanlar yalancı şahidlik, Allah’a ortak koşmaya denk tutulmuştur” diyerek “...Artık putlara tapma pisliğinden çekinin ve yalan sözden sakının”⁵⁴⁸ ayetini okudu.⁵⁴⁹

Eymen b. Huraym ismi zikredilen, yaşı küçük sahâbilerdendir. Tirmizî’nin beyanıyla Eymen b. Huraym’ın Rasûlullah (a.s)’dan hadis rivâyet ettiği bilinmemektedir.⁵⁵⁰ Bu sebeple geçen hadis sahâbî mürseli sayılabilir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنِ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ، وَمَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ، أَنَّهُمَا قَالَا: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْحَدِيثِ «فَلَمَّا كَانَ بِذِي الْحَلِيفَةِ قَلَدَ الْهَدْيِ وَأَشْعَرَهُ وَأَحْرَمَ

- Misver b. Mahreme ile Mervân’ın şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (a.s) Hudeybiye yılında (umre için yola) çıkıp Zülhuleyfe’ye vardığında kurbanlığın boynuna gerdanlık taktı, işaretledi ve ihrama girdi.⁵⁵¹

Bu hadis, sahâbî mürseline örnek olup tâbiîn mürseli de sayılmaktadır. Birinci râvi

⁵⁴⁵ Cin 72/1.

⁵⁴⁶ Buharî, **Sahîh**, Tefsir/Cin, 329.

⁵⁴⁷ Bedruddin el-Aynî, **Umdetü’l-Kârî**, C. 19, s. 379.

⁵⁴⁸ Hacc 22/30.

⁵⁴⁹ Tirmizî, **Sünen**, Şehâdat,3.

⁵⁵⁰ Tirmizî, **Sünen**, Şehâdat,3, (C. 4, s. 547).

⁵⁵¹ Ebu Dâvud, **Sünen**, Menâsik 15.

Misver, her ne kadar sahâbî ise de Hudeybiye yılında henüz dört yaşındadır. İkinci râvî Mervân ise sahâbî değildir. Bu olayın Rasûlullah (a.s)’a isnad edilerek aktarılması her iki mürsel şekline de örnektir. Aşağıda bir kısmını vermiş olduğumuz rivâyet de Misver b. Mahreme’den gelen aynı olayla alakalı başka bir rivâyettir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ ثَوْرٍ حَدَّثَهُمْ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ، قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى إِذَا كَانُوا بِذِي الْحُلَيْفَةِ قَلَدَ الْهَدْيَ وَأَشْعَرَهُ وَأَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ - وَسَاقَ الْحَدِيثَ - قَالَ: وَسَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالتَّنِيَّةِ الَّتِي يَهْبِطُ عَلَيْهِمْ مِنْهَا بَرَكَتٌ بِهِ رَاحِلَتُهُ، فَقَالَ النَّاسُ: حَلْ، حَلْ خَلَّتِ الْقُصُوءُ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا خَلَّتْ، وَمَا ذَلِكَ لَهَا بِخُلُقٍ، وَلَكِنْ حَبَسَهَا حَابِسُ الْفِيلِ». ثُمَّ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يَسْأَلُونِي الْيَوْمَ خُطَّةً يُعْظَمُونَ بِهَا حُرْمَاتِ اللَّهِ إِلَّا أَعْطَيْتُهُمْ إِيَّاهَا»، ثُمَّ زَجَرَهَا فَوَثَبَتْ، فَعَدَلَ عَنْهُمْ حَتَّى نَزَلَ بِأَقْصَى الْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى ثَمَدٍ قَلِيلِ الْمَاءِ، ...

- Misver b. Mahreme demiştir ki:

Peygamber, sahâbeden bin küsur kişiyle Hudeybiye yılında Medine’den Mekke’ye doğru yola çıktı. Zülhuleyfe’ye vardıkları zaman kurbanlığına gerdanlık taktı, onu işaretledi ve umre için ihrama girdi, râvî, hadisi aktarmaya devam etti: Peygamber Mekkeliler tarafına inilen Seniyye mevkiine gelmişti ki burada devesi çöktü. Halk “Yürü, yürü” deyip, iki kez “Kasva huysuzlanıp yürümez oldu.” dediler. Bunun üzerine Peygamber “Yürümemekte inatçılık etmez, bu onun adeti değildir. Ancak fili (Ebrehenin filini) engelleyen onu da engellemiştir.” buyurdu. Ve dedi ki: “Varlığım elinde olana yemin ederim ki; Mekkeliler bugün Allah’ın muhterem kıldığı şeylere tazim niyetiyle benden ne denli müşkil şey isterlerse, ben (mutlaka) onlara vereceğim” sonra deveyi (yürümeye) teşvik etti. Ardından hayvan kalktı ve Mekkeliler tarafından aksi tarafa döndü. Nihayet -Rasûlullah- Hudeybiye’nin suyu az Semed kuyusu üzerindeki son noktada konakladı....⁵⁵²

⁵⁵² Ebu Dâvud, **Sünen**, Cihâd 168.

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى، عَنْ يَزِيدَ الْأَعْوَرِ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «أَخَذَ كِسْرَةً مِنْ خُبْزِ شَعِيرٍ فَوَضَعَ عَلَيْهَا تَمْرَةً»، وَقَالَ: «هَذِهِ إِدَامٌ هَذِهِ»

- Yusuf b. Abdullah b. Selâm'ın şöyle dediği rivâyet olunmuştur;

Ben Peygamber'i, bir ekmek parçası alıp üzerine de bir hurma koymuş (olduğu) halde: "Bu bunun katığıdır" derken gördüm.⁵⁵³

Bu hadis Yusuf b. Abdullah b. Selâm'ın yaşına ve sohbetinin niteliğine istinaden sahâbî mürseli kabul edilmiştir. Nitekim Ebû Hâtim er-Râzî v.b göre konuyla ilgili Yusuf'un sohbeti ve ru'yeti bulunmamaktadır. Hatta onu tâbîinden sayanlar da vardır. Bu rivâyeti Yusuf b. Abdullah'ın, başkasından iştiğini düşünmenin daha uygun olacağı söylenmiştir.⁵⁵⁴

Verilen örnekler ışığında çocuk sahâbîler ve sahâbe mürseli konusunu şöyle değerlendirebiliriz: Çocuk sahâbîlerin rivâyet ettiği hadisler arasında sahâbî mürseli dediğimiz mürsel rivâyetler de bulunmaktadır. Bu hal onların yaş ve Rasûlullah (a.s)'a mulâkî oluşları ile ilişkilendirilebilir. Sohbetlerinin uzun oluşu ve Rasûlullah (a.s) döneminde şahit oldukları hal ve olayların sınırlı oluşu, yaşı küçük sahâbeyi, ilim ve hadis hakkında soru sormaya yönlendirmiştir. Nihayetinde sahâbeden aldıkları bilgileri aktarmışlardır. Fakat bu hal tüm çocuk sahâbeye atfedilecek bir durum değildir. Kanaatimizce çocuk sahâbenin yaşları ne kadar büyük olursa ve Rasûlullah (a.s) ile beraberlikleri ne kadar fazla ise yaptıkları rivâyetlerin de o nisbette mevsul olacağı da düşünülebilir.

Sahâbeden gelen mürseler, tâbîîn mürseli hükmünde değildir. Başka bir sahâbîden işitilen rivâyetler, söze yahut olaya şahitmiş gibi anlatılmakta, aradaki sahâbî râvî verilmemektedir. Bu hal sahâbenin çoğunda görülen bir olay olup yadırganacak bir durum değildir. Çocuk sahâbe arasında da en fazla Abdullah b. Abbâs sahâbe mürselleri ile tanınmaktadır. Sahâbe mürsellerini muttasıl rivâyetlerden ayırt etmek pek güçtür. Bu hal ortada belli bir işaret varsa anlaşılabilir. Karine yoksa ancak rivâyet eden şahsın açıklaması ile anlaşılacaktır. Cumhura göre sahâbe mürseli hükmen kabul edilebilir rivâyetlerden

⁵⁵³ Ebu Davud, **Sünen**, Et'ime, 42.

⁵⁵⁴ el-Azîmâbadî, **Avnu'l-Ma'bud Şerhu Sünen-i Ebû Davûd**, C. 10, s. 307.

olduğu için - gizli ya da aşikâr dahi olsa sahâbe râvîlerin rivâyetleri açısından bir sıkıntı değildir.

2.2.3. Rasûlullah (a.s)’ı Temyiz Yaşından Önce Gören Çocukların Rivâyetleri Açısından Mürsel Hadisler

Mürsel hadis, lügat ve ıstılah olarak farklı anlamlarda kullanılan bir kavram olup zayıf hadis çeşitlerinden sayılmaktadır. Usulcüler tarafından munkatı’ ve mu’dal hadis için kullanılmış olsa da bizim burada sözünü ettiğimiz mürsel hadis “sahâbî râvinin düşürülerek tâbiînin Hz. Peygamber (a.s)’dan direkt rivâyet ettiği hadistir.”⁵⁵⁵

Usulcüler va fıkıhçılar, tâbiînden olmayan râvîlerin muasır olmadıkları veya aynı asra mensup olsalar da kendileriyle görüşmedikleri kimselerden rivâyet ettikleri hadislerle de mürsel demiştir. Hadisçiler nazarında kabul gören kullanım ise “tâbiînin doğrudan Hz. Peygamber (a.s)’dan rivâyet ettiği hadis” şeklindeki tanımdır.⁵⁵⁶ Hatîb el-Bağdâdî mürseli fıkıhçıları gibi tanımlarken,⁵⁵⁷ Hâkim ve ondan sonra gelen İbnu’s-Salâh gibi âlimler, tâbiînin Allah Rasûlü’nden aracısız olarak aktardığı rivâyetleri mürsel kabul etmişlerdir.⁵⁵⁸ Bazısına göre de sadece kibâru’t-tâbiînin Rasûlullah (a.s)’dan yaptığı rivâyetler mürseldir. Siğâru’t-tâbiîn’den gelen rivâyetler munkatı’ sayılmaktadır.⁵⁵⁹

Mürselin zayıf hadisler arasında yer almasının en önemli sebebi, hazfedilmiş râvinin adalet ve zabt yönlerinden halinin bilinmemesidir. İsnaddan düşen bir râvinin sahâbî olduğuna kesin bir şekilde hükmedilememesi, onun tâbiî olma ihtimalinin bulunmasıyla alakalıdır. Yani tâbiînin hadisini alıp ismini hazfettiği kişi de kendisi gibi bir tabiî olabilir. Tâbiî olan kişi de zayıf ya da sika olabilir ki kişinin zayıf olması durumunda hadis merdud kabul edilir. Sika olduğu kabul edilse, onun da hadisi sahâbîden almış olma ihtimali olduğu gibi başka bir tabiîden almış olma ihtimali de vardır. Bu iki ihtimal sürekli varlığını devam ettirir niteliktedir.⁵⁶⁰ İfade edildiği gibi mürsel rivâyette hazfedilen râvinin durumu bilinmemekte, cehâletü’l-hâl söz konusu olmaktadır.⁵⁶¹ Hatta burada hem cehâletü’l-hâlden hem de cehâletü’l-ayndan bahsedilebilir.

⁵⁵⁵ es-Suyûtî, **Tedrîbu’r-Râvî**, s. 98-99; Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 291.

⁵⁵⁶ Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 292.

⁵⁵⁷ Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 291.

⁵⁵⁸ es-Suyûtî, **Tedrîbu’r-Râvî**, s. 98-99.

⁵⁵⁹ es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, C. 1, s. 240.

⁵⁶⁰ İbn Hacer, **Nüzhetü’n-Nazar**, s. 79.

⁵⁶¹ Ebû Davûd Süleyman b. Eşâs es-Sicistânî, **el-Merâsîl**, (Thk. Abdulaziz İzzettin es-Seyravân), Dâru’l-Kalem, Beyrut, 1986, s. 27.

Mürsel rivâyetin hükmüne gelince Ebû Hanîfe, İbn Kayyım, İbn Kesîr, Mâlik b. Enes, Evzâî, Süfyan es-Sevrî gibi âlimlere göre mürsel hadis mutlak olarak delildir. Onlara göre mürsel olarak rivâyet eden râvîler, düşürdükleri râvînin adil olduğunu bilerek bunu yapmışlar ve yaptıkları işte kınanmamışlardır.⁵⁶² Ayrıca mürseli delil kabul edenler, mürsel hadisin kabulü konusunda icma olduğunu söylemişlerdir.⁵⁶³ Öne sürülen başka bir gerekçe de “adalet vasfına sahip bir râvînin rivâyetinin kendisinden rivâyet ettiği şahsın adil olduğunu göstermesi” dir.⁵⁶⁴

Muhaddislerin büyük kısmı ve fukahâ mürsel hadisle ihticac yapılamayacağını söyler.⁵⁶⁵ Saîd b. el-Müseyyeb, Yahyâ b. Saîd, Ebû Zur’a, Buhârî, Müslîm, Ebû Dâvud es-Sicistânî, İbn Ebî Hâtim er-Râzî, İbn Hacer, İbn Abdi’l-Ber mürsel hadisi mutlak olarak delil kabul etmeyenler arasında sayılmaktadır.⁵⁶⁶

Bunun yanı sıra İmam Şâfi’î bazı şartlarla birlikte kibâru’t-tâbiînden olan râvîlerin mürsellerini kabul etmektedir.⁵⁶⁷ İmam Şâfiî, Saîd b. Müseyyeb’in mürsellersi ile ihticâc etmiştir.⁵⁶⁸

Yahyâ b. Maîn, Hâkim, Ahmed b. Hanbel ve İmam Şâfi’î’ye göre Saîd b. Müseyyeb’in mürsellersi en sahih mürsellers iken, çoğu âlim tarafından Ata b. Ebî Rebah’tan gelenler en zayıf mürsellers kabul edilmiştir. Hâkim’e göre Saîd’in mürsellersinin kuvvetli görülme sebebi, onun sahâbe evlâdından olması, babasının Şecere ve Rıdvân biatına katılması, kendisinin Ömer’i, Osman’ı, Ali, Talha, Zubeyr gibi diğer Aşere-i Mubeşşere’yi idrak etmiş olmasıdır. Saîd b. Müseyyeb ayrıca Hicaz ehlinin fakihi, müftüsü ve yedi fukahâ’nın birincisidir.⁵⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, mürsellers arasında Hasan el-Basrî ve Ata’ b. Ebî Rebah’ın mürsellersini zayıf kabul eder. Yahya b. Sa’id ise Sa’id b. Cubeyr’in mürsellersini Ata’nın mürsellersine tercih eder. Ali b. Medini’ye göre, sikatın Hasan el-Basrî’den rivâyet ettiği mürsellers sıhhatlidir. Kûfe ehlinen olan İbrahim en-Nehâî’nin mürsellersi de Yahya b. Ma’in tarafından daha sıhhatli görülmüştür.⁵⁷⁰

Mürsel hadisin dereceleri vardır. Sırasıyla bunlar, Rasûlullah (a.s)’dan hadis dinlemiş olan sahâbenin mürsellersi, Allah Rasûlü’nden hadis işitmeyen fakat sadece onu

⁵⁶² Ebû Davûd, **el-Merâsîl**, s. 27.

⁵⁶³ Ebû Davûd, **el-Merâsîl**, s. 27-28. Detaylı bilgi için bkz. Polat, **Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri**, s. 118-121.

⁵⁶⁴ Polat, **Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri**, s. 123.

⁵⁶⁵ Nurettin İtr, **Menhecu’n-Nakd fi Ulûmi’l-Hadîs**, Dâru’l-Fikr, Dimeşk, 1979, s. 371.

⁵⁶⁶ es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, C. 1, s. 246.

⁵⁶⁷ Nurettin İtr, **Menhecu’n-Nakd**, s. 371.

⁵⁶⁸ es-Sehâvî, **Fethu’l-Muğîs**, C. 1, s. 260.

⁵⁶⁹ Koçyiğit, **Hadis Istılahları**, s. 295-296.

⁵⁷⁰ Koçyiğit, **Hadis Istılahları**, s. 296.

gören kişilerin mürselleri, Muhadram'ın, daha sonra da Saîd b. Müseyyeb gibi güvenilir râvilerin mürselleri, Şa'bî ve Mücâhid gibi, şeyhlerini seçmede dikkatli olanların mürselleridir. En alt sırada ise herkesten hadis alan Hasan el-Basrî gibi kişilerin mürselleri gelir. Katâde, Zührî gibi küçük tabîlerin ise rivâyetlerinin çoğu tâbiîndendir.⁵⁷¹ Görüldüğü gibi mürselin kısımları vardır ve Rasûlullah (a.s)'ı sadece temyiz yaşından önce görmüş fakat idrak edememiş çocukların Allah Rasûlü'nden yaptığı direkt rivâyetler mürsel sayılmaktadır.

Bir kişinin rivâyetinin mürsel olup olmadığını bilmek, sahâbî olup olmadığı ile alakalıdır. Yani bu noktada sohbetin bilinmesi ondan gelen rivâyetlerin niteliğini de ilgilendirmektedir. Bir şahsın sadece Allah Rasûlü'nü görmüş olması ile mutlak anlamda sohbetinin bulunması, usul açısından aynı olmadığı gibi, bu kişilerden gelen rivâyetler de teknik isimlendirme bakımından aynı değildir.

Başka bir görüşe göre de Rasûlullah (a.s)'ı sadece görmüş olan çocukların ru'yetlerinin bulunması, sahih kabul edilmekle beraber onların Rasûlullah (a.s)'dan bir şey işittikleri –sema'ları- sahih sayılmamaktadır. Bu nedenle onların rivâyetleri mürsel hükmüne geçmektedir. Ru'yetleri onlara sahâbîlik şerefî verse de rivâyetleri mürsel hükmündedir.⁵⁷²

Gayrı mümeyyiz olarak Rasûlullah (a.s)'a getirilen Ubeydullah b. Adiy b. Hıyâr gibi kimselerin ru'yeti sahih sayılsa da semaları bulunmamaktadır. Nitekim rivâyetlere göre Hz. Osman'ın Ubeydullah b. Adiy'e “Rasûlullah (a.s)'a yetiştin mi -Ondan hadis işittin mi-” diye sorduğunda “hayır” cevabını vermesi⁵⁷³ bu hükmü desteklemektedir. Sadece ru'yeti olup da semâ'ı bulunmayan çocuklardan gelen rivâyetler mürsel kabul edilmektedir ve mürsel hadisin hükmüne tâbiidir.⁵⁷⁴

Rasûlullah (a.s)'ı temyiz çağından önce gören kimselerin mürsellerinin sahâbî mürseli sayılmamasının sebebi bu rivâyetlerin tâbiînden işitilmiş olma ihtimalinin bulunmasıdır. Zamansal sürece bağlı olarak dönemlerinde tâbiînin de yaşamış olduğu malumdur. Sadece sahâbenin yaşadığı bir dönem ile sınırlı kalmış olsa malum râvilerin yaşadıkları müddet içinde işittikleri rivâyetleri sahâbeden aldıklarına hükmedilebilir. Fakat tâbiîn dönemini idrak etmeleri hatta bazı âlimlere göre sahâbeden değil de tâbiînden sayılmaları rivâyetlerinin mürsel olarak değerlendirilmesinin sebebini teşkil eder.

⁵⁷¹ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 1, s. 274.

⁵⁷² el-Vellûvî, **Şerhu Elfiyeti's-Suyûtî**, C. 2, s. 181-182.

⁵⁷³ Buhârî, **Sahîh**, Fadailu's-Sahâbe, 7.

⁵⁷⁴ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C.1, s. 272-273; el-Bikâî, Burhanu'd-Din İbrahim b. Ömer, **en-Nuketu'l-Vefiyye**, (thk. Mahir Yasin Fehl), I-II, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2007, s. 365-366.

Zikrettiğimiz çocukların, direkt Allah Rasûlü'ne izafe ederek rivâyette bulunmaları arada bir sahâbînin ya da bir tâbîînin düşürülmüş olması yahut bu rivâyetin bir tâbîînden işitilmesi durumunu hatıra getirmektedir. Bu durumda tâbîînden işitilmiş olabilecek rivâyetin hükmünün sahâbe mürseli hükmü gibi olmayacağı açıktır. Nitekim tâbîînin Rasûlullah (a.s.)'a izafe ederek aktardığı sözlerin hükmü de ittisal hükmünde değildir.⁵⁷⁵

Ayrıca Abdullah b. Hârîs b. Nevfel, Abdullah b. Ebî Talhâ el-Ensârî, Muhammed b. Ebî Bekr gibi Rasûlullah (a.s.)'ın tahnîk yaptığı ve kendilerine dua ettiği kimselere sohbet isnad etmek her ne kadar sahih kabul edilmese de Rasûlullah (a.s.)'ın onları görmüş olduğu doğrudur.⁵⁷⁶ Bu haysiyete binaen onların fazileti vardır. Sahâbeyi faziletlerine göre tasnif edenler de bu görüştedir.⁵⁷⁷

Sefâkûsî, Alâî gibi âlimler Rasûlullah (a.s.)'ın kendilerini görmüş olduğu çocukları sahâbe saymamaktadır. Sefakusî'ye göre Fetih Günü Peygamber'in yüzlerini meshettiği çocuklar, eğer bunu aklediyor ya da Hz. Peygamber (a.s.) ile sohbetinin olduğuna dair bir şey idrak ediyorsa sahâbe sayılabilirler. Aksi takdirde bunlar, tâbîînin ilk tabakası içine girmektedirler. Alâî'ye göre yine bu çocuklar sahâbî sayılmamakta ve rivâyetleri mürsel olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷⁸

Suyûtî'ye göre de Rasûlullah (a.s.)'ı temyiz çağından önce gören çocukların mürsellersi sahâbî mürseli değildir. Rasûlullah (a.s.)'ı işiten ve onu idrak eden sahâbenin hilafına, bu kişilerin rivâyetleri tâbîî mürseline benzemektedir.⁵⁷⁹ Muhammed b. Ebî Bekr gibi Rasûlullah (a.s.)'ı sadece temyiz çağından önce görmüş olan kimselerin rivâyetlerinin hükmü mürseldir.⁵⁸⁰ Yine başka bir ifade de Peygamberin vefatından sonra müslüman olanların Rasûlullah (a.s.)'a izafe ettikleri rivâyetler ile temyize ermeden Rasûlullah (a.s.)'ı gören çocukların rivâyetlerini aynı konumda kabul ederek bunların sahâbe mürseli kabilinden olmadığını söylemektedir.⁵⁸¹

Bize göre de temyiz yaşımdan evvel Rasûlullah (a.s.)'ı gören kişilerin rivâyetleri tâbîî mürseli sayılmalıdır. Ru'yetlerinin bulunduğu hareketle onların sahâbî olduklarını söylemek, Hz. Peygamber (a.s.)'dan yaptıkları direkt rivâyetleri sahâbî mürseli

⁵⁷⁵ es-Sehâvî, **Tavdîhu'l-Ebhûr**, s. 39-40.

⁵⁷⁶ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 4, s. 11.

⁵⁷⁷ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 4, s. 11.

⁵⁷⁸ es-Sehâvî, **Fethu'l-Muğîs**, C. 4, s. 11.

⁵⁷⁹ es-Suyûtî, **Tedribu'r-Râvî**, 99.

⁵⁸⁰ es-Suyûtî, **Tedribu'r-Râvî**, 99; es-Suyûtî, **Elfiyetü's-Suyûtî fi Mustalâhi'l-Hadîs**, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), I-II, Dâru İbni'l-Kayyim, Riyad, 2004, C. 1, s. 287.

⁵⁸¹ es-Suyûtî, **Elfiye**, C. 1, s. 286-287.

hükmüne çıkaracağından, sahâbî saymak yerine faziletlerinin bulunduğunu söylemekle yetinmek daha doğru olacaktır. Karışıklığı gidermek adına mâkul olan budur.

Aşağıda ismi verilecek olan kişiler temyiz yaşından evvel Hz. Peygamberi görmüş, rivâyetleri mürsel sayılan şahıslardır:

Es'ad b. Sehl: Ebû Umâme künyesiyle bilinir.⁵⁸² Rasûlullah (a.s)'ın vefatından iki yıl önce doğmuştur. Doğduğunda Rasûlullâh'a getirilmiş ve Allah Rasûlü ona tahnîk yapmış, dedesi Es'ad b. Zûrâre'nin ismini ona vermiştir.⁵⁸³ Mürsel rivâyetleri olan Es'ad'ın Allah Rasûlü ile sohbeti olmadığı bildirilmiştir.⁵⁸⁴ Ömer, Osman, Zeyd b. Sâbit, babası ve amcası Osman gibi kişilerden hadis almıştır.⁵⁸⁵

Eyyûb b. Beşir: Ensâr'dan olan Eyyûb b. Beşir'in künyesinin Ebû Süleyman olduğu söylenmektedir. Rasûlullah (a.s) döneminde doğmuş, ondan mürsel olarak hadis rivâyet etmiş bir râvidir.⁵⁸⁶

Temîm b. Ğaylân: Rasûlullah (a.s) döneminde dünyaya gelmiştir. Sohbetinin olup olmadığı ihtilaflıdır.⁵⁸⁷ Mürsel hadisler rivâyet ettiğine dair bilgi bulunmaktadır.⁵⁸⁸

Ca'de b. Hubeyre el-Mahzûmî: Annesi Ebû Tâlib'in kızı Ummu Hanî'dir. Rasûlullah (a.s) döneminde doğmuş, ondan mürsel olarak hadis rivâyet etmiştir.⁵⁸⁹ İbn Hacer onun sohbetinin ihtilaflı olduğunu söylerken, Buhârî onun sahâbi olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Hâkim'e göre sadece ru'yeti vardır. İbn Hibbân sohbetine dair itimad edilecek sahih bir haberin bulunmadığını bildirir. Ebû Davud onun Rasûlullah (a.s)'dan bir şey işitmediğini söylerken Beğâvî Allah Rasûlü zamanında doğduğunu fakat sohbetinin olmadığını ifade eder.⁵⁹⁰ Rasûlullah (a.s)'dan bir şey işitmediği, yaptığı rivâyetleri dayısından aldığı bildirilmiştir.⁵⁹¹

Hamzâ b. Ebî Useyd: Künyesi Ebû Mâlik'tir. Başka kaynaklarda tâbîn arasında sayılmaktadır. Rasûlullah (a.s) zamanında doğmuştur. Mürsel rivâyetleri bulunmaktadır.⁵⁹²

Züeyd b. Salt: Nesebi Züeyd b. Salt b. Ma'dikerib Velia b. Şurahbil b. Muaviye b. Hacer b. el-Hâris b. Amr b. Muaviye b. el-Hâris el-Ekber el-Kindî'dir. Rasûlullah (a.s)

⁵⁸² Veliyyu'd-Dîn el-İrâkî, **Tuhfetu't- Tahsîl**, s. 26.

⁵⁸³ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 352.

⁵⁸⁴ el-Alâî, Ebû Saîd Halîl b. Keykeldî, **Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl**, (thk. Hamdî Abdu'l-Mecîd es-Selefi), Âlimu'l-Kütüb, Beyrût, 1986, s. 144.

⁵⁸⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 353.

⁵⁸⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 354-355.

⁵⁸⁷ el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 151.

⁵⁸⁸ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 2, s. 24.

⁵⁸⁹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 2, s. 276-277.

⁵⁹⁰ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 2, s. 277.

⁵⁹¹ el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 154.

⁵⁹² İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 3, s. 9.

döneminde doğduğu kaydedilerek Ebû Bekir, Ömer ve Osman'dan hadis rivâyet ettiği söylenir. Kendisinden de Urve, Zührî, Katade ve başkaları rivâyet etmiştir.⁵⁹³

Sâide b. Harâm b. Muhayyisâ el-Ensârî: İbn Hubâb, Sâide b. Haram'ı tâbiîn arasında anarak mürsel rivâyetleri olduğunu söylemiştir. Buhârî ise kendisini sahâbe arasında saymıştır.⁵⁹⁴

Sinan b. Seleme: Ebû Zür'a'ya, Sinan b. Seleme'nin sahâbî olup olmadığı sorulmuş, o da hayır cevabı vererek Rasûlullah (a.s) döneminde doğduğunu söylemiştir.⁵⁹⁵ Huneyn savaşı sırasında doğduğu ve Rasûlullah (a.s)'ın kendisine Sinan ismini verdiği söylenir.⁵⁹⁶

A'izullah b. Ubeydullâh: Künyesi Ebû İdris'tir. Huneyn günü doğmuştur. Rasûlullah (a.s)'dan mürsel hadisler rivâyet etmiştir. Ömer, Muaz b. Cebel, Ubâde b. Sâmî, Ebû Zer, Bilal ve diğerlerinden rivâyetleri vardır. Sahâbenin büyüklerini gördüğü ve Şam Ehlinin âlimi olduğu söylenmektedir.⁵⁹⁷

Abdullah b. Ebî Ahmed b. Cahş: Doğduğu zaman babası onu Rasûlullah (a.s)'a götürmüştür. Allah Rasûlü ona, Abdullah adını koymuştur. Kendisi için Rasûlullah (a.s)'dan hadis işitip aktardığı doğru değildir, denilmektedir. Kaynaklarda tek bir müsned hadisi olduğu belirtilerek diğer hadislerinin mürsel olduğuna işaret edilmektedir.⁵⁹⁸

Abdullah b. Ebî Umâme el-Ensârî: Künyesi Ebû Remle'dir. Ensâr çocuklarındandır. Babasından hadis rivâyet etmiştir. Rasûlullah (a.s)'dan yaptığı rivâyetler mürseldir. Kendisinden oğlu, oğlunun oğlu Abdullah b. Munîb, Salih b. Keysân ve başkaları rivâyet etmiştir.⁵⁹⁹

Abdullah b. Hâris b. Nevfel el-Hâşimî el- Kuraşî: Annesi Ebû Süfyan'ın kızıdır. O doğduğunda Ummü Habibe kendisine gönderilmiş olan çocuk hakkında “Ya Rasûlullah, bu benim kız kardeşimin oğludur.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s) ağzında hurma ezip vererek ona okudu.⁶⁰⁰ Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 2 yaşındadır. Kendisinden

⁵⁹³ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 125-126.

⁵⁹⁴ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 561.

⁵⁹⁵ İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, **el-Merâsîl**, (thk. Şükrullah Nimetullah), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1397, s. 67.

⁵⁹⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 569- 570.

⁵⁹⁷ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 8-9.

⁵⁹⁸ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 10-11.

⁵⁹⁹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 11-12.

⁶⁰⁰ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 13, el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 208.

oğulları Abdullah, Ubeydullah, İshâk ve tâbîinden başka kimseler rivâyet ettiler. Salih ve sika bir kişi olduğu ve mürsel rivâyetlerinin bulunduğu söylenmiştir.⁶⁰¹

Abdullah b. Hâris b. Hişâm b. Muğîre el-Mahzûmî: Rasûlullah (a.s) döneminde doğduğu ve ondan mürsel hadis rivâyet ettiğine dair bilgi vardır.⁶⁰²

Abdullah b. Safvân b. Umeyye: Sohbeti ihtilaflıdır.⁶⁰³ Künyesi Ebû Safvân'dır. Amr b. Ömer, Hafsa, Ummu Seleme ve başkalarından rivâyet etti. Kendisinden de Umeyye b. Safvân b. Abdullah b. Safvân, Muhammed b. Abdullah b. Ca'fer ve başkaları nakiller yapmıştır. Mürsel sayılan rivâyetleri bulunmaktadır.⁶⁰⁴

Abdullah b. Âmir el-Kuraşî: Rasûlullah (a.s) zamanında doğmuş, ona götürülmüş, Rasûlullah (a.s) ona dua etmiş, her türlü zarar veren şeylerin şerrinden onu Allah'a sığındırmıştır. Bu konuşmada Rasûlullah (a.s) ona bol su verilecek diye haber vermiştir. İtimâd edilen görüş Rasûlullah (a.s)'ın vefatında 2 yaşında olduğudur. "Malı uğruna öldürülen kişi şehittir." hadisini mürsel olarak rivâyet ettiği söylenmiştir.⁶⁰⁵

Abdullah b. Mutî b. Esved: Sahâbî olma ihtimali bulunmakla beraber Rasûlullah (a.s)'ın tahnîk yapıp adını koyduğu çocuklardan olduğuna dair rivâyet vardır. "Bir kimse az ya da çok yapılan ikramı almamazlık yapmasın" rivâyetini mürsel olarak Rasûlullah (a.s)'dan aktardığı bildirilmiştir.⁶⁰⁶

Abdurrahman b. Hâris: Buhârî ve Ebû Hâtim er-Râzî onu tâbîinden sayarken, Beğâvî ve Taberânî onu sahâbeden saymıştır. Rasûlullah (a.s) döeminde doğduğu fakat ondan hadis işitmediği söylenmiştir.⁶⁰⁷ "Rasûlullah, Ummu Seleme ile Şevval ayında evlendi." hadisi mürsel olarak rivâyet ettiği hadislerden sayılmıştır. O babasından, Ömer, Osman, Ali, Ebû Hureyra, Âişe, Ümmü Seleme ve başkalarından rivâyet etmiş; kendisinden de oğulları Ebû Bekir, İkrime, Muğîre ile Şa'bi, Hişâm b. Amr el-Fezârî ve diğerleri rivâyet etmiştir.⁶⁰⁸

Abdurrahmân b. Hâtib b. Ebî Belta'a: Rasûlullah (a.s) döneminde doğmuştur. Onun sahâbî olmadığını söyleyenler olduğu gibi⁶⁰⁹, sahâbî kabul edenler de bulunmaktadır.

⁶⁰¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 13-14.

⁶⁰² İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 14-15.

⁶⁰³ el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 213.

⁶⁰⁴ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 19-20.

⁶⁰⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 22-24.

⁶⁰⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 35-37.

⁶⁰⁷ el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 221.

⁶⁰⁸ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 39-41.

⁶⁰⁹ el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 221.

Buhârî, onun Ömer'den hadis dinlediğini ve mürsel hadisinin bulunduğunu söylemektedir.⁶¹⁰

Abdurrahman b. Ebî Amrete: Rasûlullah (a.s) ile sohbetinin olmadığı, hadislerinin mürsel olduğu söylenmektedir. Sahihayn ve bazı hadis kitaplarında sahâbeden nakilleri bulunmaktadır.⁶¹¹ Rasûlullah (a.s)'dan aktardığı şu rivâyet mürsellerinden biri olarak zikredilebilir: “Rasûlullah (a.s) dua ettiği zaman şöyle derdi: Allah'ım nefsimi takvasını ver. Onu tertemiz yap. Zira sen temizleyenlerin en iyisisin. Sen -nefsimin- velisisin, mevlâsısın.”⁶¹²

Abdurrahman b. Uveym: Ensardan olan Abdurrahmân b. Uveym, Allah Rasûlü devrinde dünyaya gelmiştir. Sohbeti yoktur.⁶¹³ Rasûlullah (a.s)'dan mürsel rivâyetleri bulunmaktadır. “Rasûlullah (a.s) sahâbeyi kardeş yaptı” hadisi onun mürsellerindendir.⁶¹⁴

Abdurrahman b. Yezîd: Rasûlullah (a.s) döneminde doğmuştur. Sohbeti yoktur. Ondan mürsel rivâyette bulunmuştur.⁶¹⁵ Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman devrine yetişmiştir. “Rasûlullah (a.s) sabah namazını karanlık vakitte kıldı, sonra biraz aydınlık olunca kıldı, sonra “Bu iki vaktin arası sabah namazının vaktidir” dedi” rivâyeti kendisinden gelen mürsel rivâyetlerdendir.⁶¹⁶

Ubeydullah b. Ma'mer b. Osman et-Teymî: Rasûlullah (a.s)'ı sadece görmüş olduğu söylene de yanlış kabul edilmektedir. Sohbeti bulunmamaktadır.⁶¹⁷ Rasûlullah (a.s)'dan aktardığı “Hangi ev halkına rıfk verilirse bu onlara hayırlı olmuştur. Rıfk verilmeyen ev ise daima zararlı çıkmıştır.” hadisi mürsel rivâyetidir.⁶¹⁸

Ubeyd b. Rufaa: Rasûlullah (a.s) döneminde doğmuş, tâbiînin birinci tabakasından zikredilmiştir. Kendisi ile beraber babasının ve kardeşinin de sohbeti bulunmamaktadır.⁶¹⁹ Mürsel hadisleri vardır. “Aksıran kişiye üç kere “يرحمك الله” derdi.” Hadisini mürsel olarak rivâyet etmiştir.⁶²⁰

⁶¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 41-43.

⁶¹¹ el-Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 225.

⁶¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 64-65.

⁶¹³ el-Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 225.

⁶¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 65-66.

⁶¹⁵ el-Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 227.

⁶¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 69-70.

⁶¹⁷ el-Alâî, *Câmiu't-Tahsîl*, s. 233.

⁶¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 79-81.

⁶¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, s. 135.

⁶²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 84-85.

Ammâr b. Sa'd el-Karazî: Sahâbî çocuklarından sayılmaktadır. Rasûlullah (a.s)'ı gördüğü ve mürsel rivâyeti bulunduğı söylenmektedir.⁶²¹

Kabisa b. Zueyb: Bazıları fetih günü, bazıları da Huneyn günü doğduğunu söyler. Rasûlullah (a.s)'ın doğduğı vakit kendisine dua ettiğı çocuklardandır. Rasûlullah (a.s)'ı görmüştür. Mürsel rivâyeti bulunmaktadır. Ayrıca Ömer, Osman, Bilâl ve Abdurrahman b. Avf'dan da rivâyeti vardır. Ümmetin âlimlerinden olduğı söylenmektedir.⁶²²

Muhammed b. Ebî Bekr: Hz. Ebû Bekir'in oğludur. Annesi Esmâ bnt. Umeys'dir. Annesi onu Vedâ Haccında Mekke'ye giderken dünyaya getirmiştir.⁶²³ Daha sonraları Ali'nin himayesinde büyümüştür. Mürsel rivâyetleri bulunmaktadır.⁶²⁴

Muhammed b. Atiyye es-Sa'dî: Kendisi kavminin en küçüğü olduğı halde Allah Rasûlü'ne kavmi ile bareber geldiğini rivâyet etmiştir. Bazıları onun sahâbî olduğunu söylese de doğru görüş, dedesinin sahâbî olup⁶²⁵ kendisinin sohbetinin bulunmadığı yöndedir. "Ma'mur olan şeylerin harâb olup harâb olanların imârı kıyamet alametlerindendir." şeklinde Rasûlullah (a.s)'dan naklettiğı bir mürseli vardır.⁶²⁶

Mervân b. Hakem: Hicret'ten iki ya da 3 yıl sonra dünyaya geldiğini söyleyenler bulunsa da bu ihtilaflı bir görüştür.⁶²⁷ Doğum tarihi net olmadığı gibi Rasûlullah (a.s) vefat ettiğinde 5 yaşında olduğunu söyleyenler de vardır. Mervân'ın Rasûlullah (a.s)'dan bir şey işitmedim dediğı rivâyet edilir.⁶²⁸ Rasûlullah (a.s) ile sohbetini kesin ifade eden kimsenin de bulunmadığı söylenmiştir. Sahâbenin birçoğundan ve mürsel olarak Allah Rasûlünden hadis rivâyet etmiştir.⁶²⁹

Mürsel Rivâyet Örnekleri:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثنا مَعْمَرُ بْنُ بَكَّارٍ السَّعْدِيُّ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ، قَالَ: «أَوَّلُ مَنْ صَلَّى الضُّحَى رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْنَى بِأَبِي الزَّوَائِدِ»

⁶²¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 95; el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 241.

⁶²² İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 9, s. 171-172.

⁶²³ İbn Ebî Hâtim, **el-Merâsîl**, s. 182.

⁶²⁴ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 10, s. 371.

⁶²⁵ el-Alâî, **Câmiu't-Tahsîl**, s. 266.

⁶²⁶ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 10, s. 381-382.

⁶²⁷ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 388-390.

⁶²⁸ İbn Ebî Hâtim, **el-Merâsîl**, s. 198.

⁶²⁹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 388-390.

Ebû Umâme b. Sehl b. Huneyf şöyle demiştir: “Rasûlullah (a.s)’ın ashâbından Duhâ namazını ilk kılan kişi Ebû’z-Zevâid diye künyeleniyordu.”⁶³⁰

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ قَالَا:، ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: حَفِظْنَاهُ مِنْ أَبِي الزِّنَادِ وَيَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ سَمِعَاهُ مِنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ: أَنَّ أَحَدَيْبَ أَرِزِمْنَ أَفِيدِعُ عِنْدَ جِدَارِ سَعْدِ زَنَى بِأَمْرَأَةٍ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجْلَدَ قَالَ أَحَدُهُمَا: “بِتُكُولِ النَّخْلِ، وَقَالَ الْآخَرُ: بِأُكْتُولِ النَّخْلِ“

Ebû Umâme b. Sehl b. Huneyf ‘den rivâyet edilmiştir: “Uhaydib Uzeymin Ufeydi denilen şahıs Sa’d’ın duvarının yanında bir kadınla zina etti. Peygamberimiz Uhaydib’e celde vurulmasını istedi. Râvîlerden biri ثكول diğeri اثكول lafzını kullanarak üzerinde olgunlaşmamış hurmanın bulunduğu bir dalla celde vurulduğunu belirtmiştir.”⁶³¹

حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ ، عَنِ الزُّبَيْدِيِّ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ بَشِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ صَدَقَةُ الرَّجُلِ عَلَى ذِي الرَّحِمِ الْكَاشِحِ

Eyyub b. Beşîr el-Ensârî’den Rasûlullah (a.s)’ın şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir ki: “En faziletli sadaka kişinin yakın akrabasına verdiği sadakadır.”⁶³²

اخبرنا خيثمه اجازه ثنا البرتي ثنا ابو حذيفه ثنا محمد بن مسلم الطائفي ثنا الفضل بن تميم بن غيلان بن سلمه الثقفي عن ابيه تميم بن غيلان قال بعث رسول الله صلي الله عليه وسلم ابا سفيان بن حرب والمغيره بن شعبه ورجلا آخر اما انصاريا واما خالد بن الوليد فامرهم ان يكسروا طاغيه ثقيف قالوا يا رسول الله اين نجعل مسجدهم قال حيث كانت طاغيتهم كي يعبد الله عز وجل حيث كان لا يعبد

Temim b. Ğaylân’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Rasûlullah, Ebû Süfyan b. Harb, Muğîre b. Şu’be ve başka bir kişiyi -bu kişi Halid b. Velid ya da ensardan bir başka kişi olabilir- göndererek Sakîf’in putunu kırmalarını istedi. Onlar Ey Allah’ın elçisi onların

⁶³⁰ Süleyman b. Ahmed Ebû Kâsım et-Taberanî, **Mu’cemu’l-Kebir**, (thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefi), I-XXV, Mektebetu İbn Teymiye, Kâhire, ts. , C. 1, s. 305, nr: 903.

⁶³¹ Ebu Bişr Muhammed b. Ahmed ed-Dûlâbî, **el-Küna ve’l-Esma**, (I-III), Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2000, C. 1, s. 38.

⁶³² Nurettin el-Heysemi, **Buğyetu’l-Bahis**, thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkiri (I-II), , Medîne, 1992, C.1, s.396.

mescidlerini nereye yapalım, deyince Peygamberimiz ibadet etmedikleri yerde Allah'a ibadet etmeleri için putlarının bulunduğu yere yapınız, cevabını verdi.⁶³³

حدثنا معاذ بن المثنى ثنا مسدد ثنا يحيى عن سفيان عن منصور عن مجاهد عن جعدة بن هبيرة قال : ذكر للنبي صلى الله عليه و سلم مولى لبني عبد المطلب يصلي ولا ينام ويصوم ولا يفطر فقال : أنا أصلي وأنام وأصوم وأفطر ولكل عمل شرة ولكل شرة فترة فمن يكن فترته إلى السنة فقد اهتدى ومن يك إلى غير ذلك فقد ضل

Ca'de b. Hubeyre'nin şöyle dediği rivâyet edilir: "Rasûlullah (a.s)'a Abdulmuttalib oğullarının Mevlalarından birinin hiç uyumadan namaz kıldığından, iftar etmeden oruç tuttuğundan bahsedildi. Rasûlullah (a.s) da ben namaz da kılarım uyurum da, hem oruç tutarım hem iftar ederim. Her işin/ibadetin dinç olarak gerçekleştirildiği zamanlar vardır. Bu tür zamanların da zayıflaması olur. Kimin zayıflık hali sünnete yönelik olursa o doğru yoldadır. Bunun dışında olan da dalalet düşer."⁶³⁴

أبي رحمه الله وحدثنا عن أبي نعيم عن داود بن يزيد الأودي سمعت أبي يذكر عن جعدة بن هبيرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم خير الناس قرني الذين أنا منهم ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم الرابع أرذل إلى أن تقوم الساعة

Ca'de b. Hubeyre'den Rasûlullah (a.s)'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "İnsanların en hayırlısı benim asrım da yaşayanlardır. Ben onlardanım. Sonra ondan sonra gelenler, sonra onların arkasından gelenler. Daha sonra dördüncü sırada gelenler ise kıyamet vaktine kadar en rezil/en değersiz olanlarıdır."⁶³⁵

Mürsel rivâyetleri toplayan kitaplarda, bu gibi rivâyetlere rastlamak mümkündür. Taberânî'nin *Mu'cem*'i başta olmak üzere, diğer hadis külliyyatında da bu tür haberlere rastlanabilir. Bu hadislerin mürsel olup olmadıklarını anlamak, râvinin sohbetinin mevcudiyeti ve yaşıyla bağlantılı olarak sohbetinin niteliğiyle alakalıdır. Rasûlullah (a.s)'ı sadece görmüş olan ve sahâbîlikleri ihtilaflı olan şahısları sahâbeden değil de kibâru tâbiînden sayarak, bu surette gelecek mürsel rivâyetlerin hükmünü de göz önüne alıp değerlendirmelerde bulunulursa meseleye ihtiyatla yaklaşmış olunacaktır.

⁶³³ el-İsbehânî, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, C. 1, s. 458.

⁶³⁴ et-Tâberânî, **Mu'cemu'l-Kebir**, C. 2, s. 284, nr. 2186.

⁶³⁵ İbn Ebî Hâtim, **el-Merâsil**, s. 24. Benzer rivâyet için bkz. et-Tâberânî, **Mu'cemu'l-Kebir**, C. 2, s. 285, nr. 2187.

2.2.4. Yaş Cihetinden Sahâbîlik Meselesinin Maktû' ve Mevkûf Hadislerin İsimlendirilmesine Etkisi

Bilindiği gibi Rasûlullah (a.s.)'a izâfe edilen söz, davranış ve takrirlere merfû' hadis denilmiştir.⁶³⁶ Bunun yanında sahâbe kavli mevkuf olarak isimlendirilirken sahâbeden sonraki nesillerin sözleri farklı bir adlandırmaya tabi tutulmuştur.

Mevkûf hadis sahâbeden rivâyet edilen söz ve fiiller olup isnadı Allah Rasûlü'ne ulaşmayan sahâbîde duran hadislerdir.⁶³⁷ Mevkûf rivâyetlerden bir kısmı Allah Rasûlü tarafından onaylanmış olabileceği düşüncesiyle hükmî olarak merfû' sayılmıştır.⁶³⁸ Bu tür rivâyetler "Rasûlullah (a.s.) zamanında şöyle söyledik; "şöyle yapardık", "şu durum sünnettendir" gibi söylemleri içeren ifadelerdir. Burada aslanan şey Rasûlullah (a.s.) zamanına izafe edilerek söylenmiş olmasıdır.⁶³⁹ Rasûlullah (a.s.) dönemini ifade ederek, "şöyle yapmamız bize emredildi; şu halden nehyedildik"; şeklindeki rivâyetler de semâya delalet edebileceğinden dolayı merfu' kabul edilmektedir.⁶⁴⁰ Bu rivâyetler fiili nehyeden ve emredenin Rasûlullah (a.s.) olması ihtimaline binâen cumhura göre merfu' kabul edilmektedir.⁶⁴¹ Mevkûf hadisler de merfu' hadisler gibi senet yönünden munkatî' ve muttasıl diye iki kısma ayrılmaktadır.⁶⁴²

Maktû' ise isnadı tâbiîne kadar ulaşıp orada kesilen hadisler olup⁶⁴³ tâbiîne ait söz ve fiilere verilen isimdir. Maktû' hadis de isnad yönünden mevsûl ya da munkatî' olabilir.⁶⁴⁴ Maktû' bir hadisin Rasûlullah (a.s.)'dan alındığına dair bir işaret varsa hadis mürsel olarak, değerlendirilir. Genel kanaate göre maktû' hadis dini konularda bağlayıcı bir delil değildir.⁶⁴⁵

Burada bahsettiğimiz mevkûf ve maktû' kavramları söyleyenine göre terim anlamlarını kazanmış tabirlerdir. Mevkûf sahâbe kavli ve fiillerini ifade ederken, maktû' tâbiîne ait olan söz ve fiiliyâtı içerir. Buna göre küçük sahâbîlerden gelmiş de olsa, sahâbe vasfıyla isimlendirilen kişilerden gelen bu tür ilgili rivâyetler mevkûf olarak isimlendirilecektir. Bunun dışında kalan ve sahâbî oluşları yaşından dolayı ihtilaflı olan ve

⁶³⁶ İbn Hacer, **Nüzhetü'n-Nazar**, s. 103-104.

⁶³⁷ İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadîs**, s. 46.

⁶³⁸ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 452-454; İbn Hacer, **Nüzhetü'n-Nazar**, s. 105.

⁶³⁹ Muhyî'd-dîn en-Nevevî, **et-Takrîb ve't-Teysîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr**, (thk. Muhammed Osman), Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Lübnân, 1985, s. 33.

⁶⁴⁰ el-Bağdâdî, **el-Kifâye**, s. 450.

⁶⁴¹ el-Kâsımî, **Kavâidu't-Tahdîs**, s. 144.

⁶⁴² İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadîs**, s. 46.

⁶⁴³ İbn Hacer, **Nüzhetü'n-Nazar**, s. 111.

⁶⁴⁴ İbnu's-Salâh, **Ulûmu'l-Hadîs**, s. 47.

⁶⁴⁵ en-Nevevî, **et-Takrîb ve't-Teysîr**, s. 34.

çoğu âlime göre kibâru't-tâbiînden sayılan, Hz. Peygamber (a.s) döneminde doğmuş fakat Rasûlullah (a.s)'ı idrak edememiş çok küçük çocukların kendilerine ait rivâyetleri maktu' sayılacak ve rivâyetlerin hükümleri de etkilenecektir. Bu duruma örnek olan maktu bir rivâyeti zikretmek istiyoruz:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ يُحَدِّثُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ ، قَالَ : مِنَ السُّنَّةِ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ أَنْ تَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

Zührî'den: Ebû Umâme b. Sehl b. Huneýf'in Said b. Müseyyeb'e şöyle dediğini işittim: "Fatiha suresini okumak cenaze namazının sünnetlerindendir."⁶⁴⁶

Daha evvel belirtildiği gibi Ebû Umâme sahâbî değil tâbiîndendir. Bazı âlimler ona sahâbî demiş olsalar da doğum tarihi bunu doğrulamamaktadır. Sahâbî sayılmayan kişilere ait söz ve fiillerin maktu' sayılması hükmüne istinaden hadis mevkuf değil maktu' kabul edilecektir. Ayrıca bu rivâyet, hükmü mürsel olan maktu' haberlerdendir. Allah Rasûlü'nün sünnetinin kastedilmesi rivâyeti Hz. Peygamber (a.s)'ın fiiline dayandırırken, maktu'yu mürsel hükmüne çevirmiştir.

Hz. Peygamber (a.s) devrinde çocuk olanlardan gelen maktu' rivâyet örneklerini çoğaltmak mümkündür. Usûl açısından konuya ilk râvinin kimliğini tanıyarak yaklaşmak, mevkûf ve maktu' terimlerini anlamlandırmada yardımcı olacaktır. Böylelikle Kur'ân'dan sonra hukukî hükümlerin ikinci kaynağı kabul edilen sünnetin değeri belirlenebilir ve kendisiyle ihticâcın geçerliliği noktasında araştırmacıya düşünme imkânı sağlanabilir.

⁶⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, **Musannef**, (thk. Muhammed Avvâme), I-XXVI, Dâru'l-Kıble fi Sekafeti'l-İslamiyye, Cidde, 2010, C. 7, s. 257, nr. 11516.

SONUÇ

Sahâbî, derin anlamıyla Peygamber'e gerçekten yakın olan, onu hem gören hem de arkadaşlık yapan ve onun hal ve hareketlerini içten benimseyip ona sahip çıkan kimselerdir. Hadisçiler nezdindeki sahâbî tanımı ise sohbet, ru'yet ve mülakat kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Akıl ve şuur sahibi, temyiz yaşını aşmış, kiminle mülâkî olduğunu bilecek şekilde Rasûlullah (a.s) ile karşılaşan, O'nu idrak edebilen, bu hal üzere sohbeti bulunan ve o imân üzere vefat eden müslümanlar sahâbedendir.

Onu görme, duyma, onunla karşılaşma, mülâkî olma ve onunla bir müddet zaman geçirme her ne kadar sahâbî olmak için yeterli kabul edilse de adalet vasfına da sahip olan sahâbe onunla geçirdikleri kısa bir zamanı bile tüm hayatlarına yansıtıp onun sohbetine ebediyyete kadar layık olabilen kişilerdir. Âlimlerin çoğunluğuna göre genel anlamda râvî sahâbî adalet vasıflarına sahiptir. Fakat bu hususta sahâbî özelinde tek tek incelemeler yapılmamıştır. Genel kanaatin sonucu olarak sahâbî râvî cerh ve ta'dile tabi tutulmamış ve adalet vasfını sağladığına itimad edilip rivâyete ehil görülmüştür.

Sahâbenin adalet vasfına sahip olduğunu belirtmek sahâbenin adâletle alakalı tüm şartları taşıdığı anlamına gelmektedir. Sahâbenin hadis rivâyet etmede gösterdiği titizlik elbette bir incelik ve hadis rivâyetindeki adaletlerinin de bir göstergesidir. Mana ile rivâyet edilen hadislerde farklılık olsa da lafzen rivâyet edilmesi gereken dua türü hadislerin ortak temellerde birleşmeleri sahâbenin inceliğe ne kadar riayet ettiklerini göstermektedir. Nihayetinde Rasûlullah, kendisinden alınan şeylerde hata olmaması için azamî titizlik göstermiş, gerektiği yerde sahâbenin hatalarını düzeltmiştir. Bu duruma tanıklık eden sahâbenin hadislere karşı bilerek hataya düşeceği akla pek de uygun gelmemektedir. Nitekim onlar Hz. Peygamber (a.s)'ın vefatından sonra da bir yalan ya da hata karşısında duyarlı davranarak birbirlerini uyarmışlardır. Kendilerine itimad hasıl olup güven oluşan ashâb, gerek birbirine gerek sonraki nesle rivâyette bulunmuş, bazen bu rivâyet işini bir ibadet addetmiş, bazen de Allah Rasûlü'nden aldıklarını gizlememek için ilmi yaymış, rivâyetleri alırken de titiz davranmışlardır. Onların ihtiyatına dair bir çok bilgi sahâbenin bu konuda ne denli özenle hareket ettiklerini göstermektedir.⁶⁴⁷

⁶⁴⁷ Accâc Hâtib, **Sünnetin Tespiti**, s. 100-101.

Onu görme, duyma, anlama, sohbetine katılma ve ebediyyen unutamama şerefine nail olanlar çocuk dahi olsa sahâbeden sayılmaktadır. Fakat burada çocukluk ile bebeklik sınırlarını birbirinden ayırmak doğru olacaktır. Nitekim bebeklik döneminde Rasûlullah (a.s)’ı gören ya da bu halde iken Rasûlullah (a.s)’a götürülen, hatta Rasûlullah (a.s)’ın başlarını okşadığı, ağızlarına yemek verdiği kimselerin hadis usûlü açısından sahâbî kavramı bağlamında değerlendirilmemeleri isabetli bir görüştür. Bu husus, bir bebeğin zihinsel ve bilişsel yeteneklerinin yeterince gelişmemiş olmasıyla bağlantılandırılabilir. Her ne kadar hadis meseleleri açısından sahâbî kabul edilmemiş olsalar da kendilerini sahâbeden sayanlar da bulunmaktadır. Bunlar yanısıra bebeklik döneminde de olsa Allah Rasûlü ile bir şekilde karşılaşmış kişilerin faziletlerinin bulunduğunu belirtmek doğru olacaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi kişinin sahâbî sayılabilmesi için belirli şartlar gerekmektedir. Bunlar arasında temyiz mefhumunun önemli bir yeri bulunmaktadır. Fakat kişilerin farklı yaşlarda temyize girebilecekleri, bazısının daha erken mümeyyiz sayılırken bazısının daha geç temyize erişecekleri unutulmaması gereken bir husustur. Yine yaşı Allah Rasûlü’nün vefatı sırasında buluşa yaklaşmış olsa bile sadece Allah Rasûlü’nü bebeklik çağında gören ve idrak edemeyen, daha sonrasında ise Allah Râsûlü (a.s) ile görüşmemiş olan kişiler de sahâbeden sayılmamaktadır. Fakat temyiz yaşından sonra Rasûlullah (a.s)’ı tekrar idarak eden, gören ve sohbetinde bulunan kişilerin sahâbî kabul edilmesinde bir sakınca yoktur.

Genç, yaşlı, bin civarı sahâbe ihtiyacına ve kapasitesine göre Hz. Peygamber (a.s)’dan rivâyette bulunmuştur. Yaptıkları rivâyetler ise hafızaları ve yetenekleri nisbetinde çokluk ve azlık bakımından farklılık göstermektedir. Bazıları bir hadis rivâyet ederken bazısı yüz yahut daha fazla hadis rivâyet etmiştir.

Medine döneminin ilk zamanlarında çocuk yaşta olup, Rasûlullah (a.s)’ın son zamanını idrak eden sahâbîler de Rasûlullah (a.s)’dan rivâyet etmişlerdir. Hatta bunlar arasında rivâyet etmede gayretli davranıp muksirûn arasına girmiş olanlar da bulunmaktadır. Nitekim içlerinde binlerce hadis rivâyet eden şahısların bulunduğu bir gerçektir. Yaş küçüklüğünün verdiği özelliğe bağlı olarak hafızalarının daha dinç ve canlı olması onların muksirûn arasına girmelerinin sebeplerinden biridir.

Ulaşabildiğimiz yaşı küçük sahâbe arasında mukillûn daha fazla yer teşkil etmekte, çocuk sahâbîlerden bir kısmının da rivâyeti bulunmamaktadır. Bu kişilerden bazılarının bir, bazılarının bin hadis rivâyet etmesi, bazılarının da hiç rivâyeti bulunmaması çeşitli

şekillerde yorumlanabilir. Ama mukillûnun sayıca daha fazla olduğunu düşünerek rivâyetlere karşı ölçülü yaklaşılması daha doğru olacaktır.

Rivâyete ehil olmada, temyiz yaşı ve buluğ yaşı öne çıkarken sahâbenin bu noktada durumuna göz atmak, rivâyetlerinin ne şartla kabul edileceği konusunda yardımcı olacaktır. Bir-iki yaşındaki bir çocuğun gördüğünü ya da duyduğunu aktarması imkânsızdır. Fakat görüşümüz bebeklikten çıkmış, zihinsel ve bilişsel yetenekleri gelişmiş bir çocuğun gördüğünü hıfzedebileceği, rivâyetinin bulûğdan sonra aktardığı taktirde kabul edilebileceği yönündedir. Şöyle ki bir çocuk için 4-6 yaşlarından sonraki dönem, uzun süreli belleğin geliştiği ve unutulmayan bilgilerin edinildiği dönemdir. Bilginin önemine binâen hafızada tutulması ve aktarılması ilmen de sabittir. Pratikte örneği bulunmaktadır. Çocuk sahâbîlerin buluğdan sonra rivâyette bulunmalarının bir sakıncası olmamakla birlikte, rivâyetleri arasında hem Peygamber'den hem de sahâbîden alınan hadislerin bulunabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Bera' b. Âzib, Ebu Saîd el-Hudrî, Semûra b. Cündeb, Usame b. Zeyd, Zeyd b. Sâbit ve adını belirtemediğimiz daha birçok kişi hadis rivayetinde kendisini belli ettirmiş önemli sahâbîlerdendir. Çocuklar arasında adı geçen Hz. Hasan ve Hüseyin'in de Hz. Peygamber (a.s.)'ın torunu olma gibi bir özelliği vardır. Çocuk yaştan itibaren Hz. Peygamber (a.s.)'i görmüş sahâbenin hadislerine yaşlarından dolayı itibar etmemek, bilakis çocuk kabul ederek kimliklerini ve rivayetlerini hiçe saymak yüklü bir birikimi görmezden gelmek olacaktır. Çocuk diye nitelenen sahâbînin zekâsı, bilgisi, hadise olan ilgisinin fazla olup hadisçiliğine olumlu yönde katkı sağlaması yadırganmamalıdır.

Hiz. Peygamber (a.s.)'ın sağlığında irad ettiği bazı hadisleri ve meydana gelen olayları rivâyet eden çocuk yahut genç sahâbîlerin, olay sırasında küçük yaşta bulunmaları yahut hiç hayatta olmamaları, bazı rivâyetlerin niteliğini çözme hakkında kişilerin zihinlerinde kuşkular uyandırmaktadır. Bu tür problemler, çocuk sahâbîlerin rivâyetlerinin yorumlanması ile giderilebilir. Nitekim bu noktada karşımıza sahâbî mürseli kavramı çıkmaktadır. Sahâbe arasında devam etmiş olan hadisleri sorup öğrenme, irad edildiği anda yetişilemeyen hadisleri ve sohbetleri başkasından alarak tatbik etme ve sonrasında rivâyet etme de sahâbî mürselinin temelini oluşturmaktadır.

Bir çocuk sahâbînin temyiz yaşından öncesine ait olan Rasûlullah (a.s.)'dan aktardığı bir rivâyeti mevcutsa, bu rivâyete kendi edindiği bir bilgi olarak itibar edilmemiştir. Bunun sahâbî mürseli olma ihtimâli mevcuttur. Çocuk sahâbîlerin henüz

olayı hatırlayamayacak yaşta iken Allah Rasûlü'ne götürüldüklerini ve bebeklik çağında tahnîk ile kendilerine birşeyler verildiğini anlatan rivâyetleri bu türdendir.

Sahâbî sayılmayan küçüklerin ise Rasûlullah (a.s)'dan yaptığı tüm rivâyetleri tâbiîn mürseli sayılmaktadır. Yani Rasûlullah (a.s)'ın son dönemlerinde dünyaya gelmiş olan, Allah Rasûlü'nü sadece görmüş olup onu hatırlamayan çocukların rivâyeti sahâbî mürseli değil tâbiîn mürseli hükmündedir. Fakat bu çocuklar üzerinde ciddi çalışmalar yapılırsa haklarında daha doyurucu bilgilere sahip olunacak ve mürselleri ile nasıl hüküm verileceği daha da belirginleşecektir. Nitekim bu kişilerden bazısının sahâbîliği ihtilaflıdır. Her ne kadar İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinde Allah Rasûlü'nü temyiz çağından evvel gören çocukların sahâbî olmadıkları söylenmiş olsa da bazısının sahâbî olabileceğine dair bilgiler de bulunmaktadır. İbn Hacer, senedi en kuvvetli metni esas alarak kendi görüşünü ortaya koymuş, bu itibarla sahâbî sayılmadıklarını beyan etmiştir. Biyografik bilgilerine bakarak haklarında fikir edindiğimiz bu şahıslar üzerinde kanaatimizce farklı araştırmalar yapılması da uygun olabilir. Örneğin sahâbî olup olmadıkları ihtilaflı kişilerin sahâbîliklerini araştırmaya yönelik bir çalışma konuyu daha da aydınlatacaktır.

Daha evvel dediğimiz gibi hadis usûlünde bazı ıstılahların çocuk sahâbîlerden gelen rivâyetleri birebir ilgilendirmesi, çocuk sahâbî ve rivâyet meselelerinin ortak ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Mürsel ve sahâbî mürseli gibi maktu' ve mevkuf kavramaları da sahâbe kimliği ile birebir alakalı kavramlardır.

KAYNAKÇA

- ABDU'L-MU'MİN b. Kemâlu'd-Dîn el-Bağdâdî (739), **Teyşîru'l-Vusûl ilâ Kavâ'idî'l-Usûl**, (thk. Abdullah b. Salih el-Fevzân), I-II, Dâru'l-Fazîle, yy. 2001.
- ABDU'L-MUN'İM ŞAKİR, **İbn Hacer el-Askalânî Musannefâtuhu ve Dirasetun fî Menhecihi ve Mevâridihi fî Kitâbihi'l-İsâbe**, (I-II), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.
- AHMED NÂİM (1934), **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîdî Sarîh Tercemesi Mukaddimesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1979.
- AHMED b. Hanbel (241/855), **Müsned**, (thk. Şuayb Arnavut), I-XXX, y.y. 1999. (el-Mektebetü's-Şâmile 3.64)
- el-ALÂÎ (761), Ebû Saîd Halîl b. Keykeldî, **Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl**, (thk. Hamdî Abdu'l-Mecîd es-Selefi), Âlimu'l-Kütüb, Beyrût, 1986.
- AMR Abdu'l-Mun'im Selim, **Tahrîru Ulûmi'l-Hadîs**, Dâru İbn Kayyim, Riyad, 2005.
- ARPAÇUKURU, Osman, **Sahabe Dönemi Hadis Rivâyetinde Tesebbüt, İklal Ve İksar**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- AŞIK, Nevzat, **Sahâbe ve Hadis Rivâyeti**, Akyol Neşriyat, İzmir, 1981.
- AYDINLI, Abdullah, "Adalet", **DİA.**, C. 1, T.D.V. Yayınları İstanbul, 1988.
-, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2009.
- el-AZÎMÂBADÎ (1911), Muhammed Şemsu'l-Hakk, **Avnu'l-Ma'bud Şerhu Sünen-i Ebî Davûd**, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-XIV, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1968.
- el-A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, (terc. Recep Çetintaş), İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- BEDRUDDİN EL-AYNÎ (855/1451), Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed, **Umdetü'l-Kârî**, I-XXV, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- BUHÂRÎ (256/870), Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim, **el-Câmiu's-Sahîh**, (thk. Adil Mürşid v.dğ), I-X, er-Risâletü'l-Âlemiyye, Dimeşk, 2011.
-, **Kitâbu't-Târihi'l-Kebîr**, (thk. Muhammed Abdu'l-muîd Hân), I-IX, Beyrut, ts.
-, **Târîhu's-Sağîr**, (thk. Mahmud İbrahim Zeyd), I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1986.

- el-BİKÂÎ (ö. 885/1480), Burhanu'd-Din İbrahim b. Ömer, **en-Nuketü'l-Vefiyye bi mâ fi Şerhi'l-Elfiyye**, (thk. Mahir Yasin Fehl), I-II, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2007.
- CANAN, İbrahim, "Enes b. Malik", **DİA.**, C. 11, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1995.
- el-CEZÂİRÎ (1338/1919), Tahir b. Salih, **Tevcîhu'n-Nazâr ilâ Usûli'l-Eser**, Matbaatü'l-Cemâliyye, Mısır, 1910.
- CÜNEYD EŞREF İkbâl, **el-Adaletu ve'z-Zabtu ve Eseruhumâ fi Kabûli'l-Ehâdisi ev Reddihâ**, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2006.
- ÇAKAN, İsmail L. - EROĞLU, Muhammed, "Abdullah b. Abbâs," **DİA.**, C. 1, İstanbul, 1988.
- ÇAKAN, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2012.
- ÇAKIN, Kâmil, **İslam'da Hadis ve Sünnetin Yeri**, Sebâ Yayınları, Ankara, 1997.
- DEMİR, Mahmut, **Fezâzilu's-Sahâbe Rivâyetleri Bağlamında Şii-Sünnî İhtilafının Sünnî Hadis Rivâyetine Yansımaları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- DEMİRAYAK, Kenan, **Arap Edebiyatı Tarihi-I**, Fenomen Yayınları, Ankara, 2009.
- DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2010.
- DEMİRTAŞ, Zülfü, "**Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi**" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 17, Sayı: 1 Sayfa: 173-183, Elazığ, 2007..
- DÖLEK, Adem, "**el-Velid b. Ukbe'nin Hayatı ve Sahâbe Adâleti Açısından Değerlendirilmesi**" Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VI, Sayı. I, Sivas 2002, (93-110).
- DÖNMEZ, İbrahim Kafi, "Temyiz", **DİA.**, C. 40, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2011.
- EBÛ BİŞR (310/923), Muhammed b. Ahmed ed-Dûlâbî, **el-Kûna ve'l-Esma**, I-III, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2000.
- EBÛ CA'FER, Abdullah Âbid, **İlmu'n-Nefsi'n-Nemuv li seneti's Sâlise bi Ta'lîmi Merhaleti's-Sâneviyye**, Merkezu Menâhici't-Ta'limiyye, Libya, 2013.
- EBÛ DAVÛD (275/888), Süleyman b. Eşâs es-Sicistânî, **el-Merâsîl**, (thk. Abdulaziz İzzettin es-Seyravân), Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1986.
-, **Sünen**, (thk. Muhammed Nasîru'd-din el-Elbanî), Mektebetü'l-Meârif, Riyad, ts.
- EBÛ MUAZ TARIK b. İvâzıllah, **ed-Dibâce fi İlmi'l-Hadîs**, Dâru'l-Kevser, Kâhire, 2009.

- EBÛ REYYE (1970), Mahmud, **Edvâ' ale's-Sünneti-l'Muhammediyye**, Dâru'l-Meârif, Kahire, ts.
- EBÛ ZEHV, Muhammed, **el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn**, Matbaatu Mısır, Mısır, 1956.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, "Râvî", **DİA.**, C. 34, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2007.
-, "Rivâyet", **DİA.**, C. 35, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2008.
-, "Sahâbe", **DİA.**, C. 35, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2008.
- ERUL, Bünyamin, "Semûra b. Cündeb", **DİA.**, C. 36, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2009.
-, **Sahâbe'nin Sünnet Anlayışı**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2012.
- GAİRDNER (1928), William Henry Temple, "**Muhammadan Tradition and Gospel Record**" The Muslim World, 5/1915, (349-379).
- GOLDZİHER (1921), Ignaz, **Mezâhibu't-Tefsîri'l-İslamî**, (terc. Abdulhalîm en-Neccâr), Mektebetü'l-Hancî, Kâhire, 1955.
- GÜNDÜZ, Turgay, "**Üstün Zekâlı Çocuklarda Ahlâk Gelişimi ve Eğitimi**", İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1(1), (157-177).
- el-ĞAVRÎ, Seyyid Abdu'l-Mâcîd, **Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-Hadîsiyye**, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2007.
- HATÎB EL-BAĞDÂDÎ (463/1071), Ahmed b. Ali b. Sâbit Ebû Bekr, **Takyîdu'l-İlm**, (thk. Sa'd Abdu'l-Ğaffâr Ali), Dâru'l-İstikâme, Kahire, 2008.
-, **el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye**, (thrc: Hasan Abdu'l-mun'im Selbî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2009.
- el-HEYSEMÎ (807/1405), Nurettin, **Buğyetu'l-Bahis**, (thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî) I-II, Medîne, 1992.
- el-İRÂKÎ (806/1404), Zeynu'd-Din Abdurrahim b. Hüseyin, **Şerhu't-Tefsîr ve't-Tezkira**, I-II, (thk. Abdullatif Hemîm, Mahir Yasin Fehl), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Lübnan, 2002.
- el-İRÂKÎ (826/1423), Veliyyu'd-Dîn Ahmed b. Abdi'r-Rahîm, **Tuhfetu't-Tahsîl fi Zikri Ruvâtî'l-Merâsîl**, (thk. Abdullah Nuvvâre), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1999.
- İBN ABDÎ'L-BER (463/1071), **Câmiu Beyânî'l İlmi**, I-II, Dâru İbnu'l-Cevzî, Riyâd, 1994.
-, **el-İsti'âb**, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrût 2006.
- İBN EBÎ HÂTİM (327/938), Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, **el-Merâsîl**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1998.
- İBN EBÎ ŞEYBE (235/849), Abdullah b. Muhammed, **Musannef**, (thk. Muhammed Avvâme) Dâru'l-Kıble fi Sekafeti'l-İslamiyye, Cidde, 2010.

- İBN HACER (852/1448), Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **Nüzhetü'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbetü'l-Fiker**, (thk. Nurettin İtr), Dâru'l-Hayr, Beyrût, 1993.
-, **Tehzîbu't-Tehzîb**, I-VII, (thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavviz), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
-, **Nuhbetü'l-fiker fî Mustalâhi Ehli'l-Eser**, (thk: Abdulhamid b. Salih b. Kasım), Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006.
-, **el-İsabe fî Temyîzi's-Sahâbe**, (thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsîn et-Türkî), I-XVI, Dâru Hicr, Kâhire, 2008.
- İBN MÂCE (273/886), Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, **Sünen**, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki), I-II, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kâhire, 1918.
- İBN MANZUR (711/1311), Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisânu'l-Arab**, (I-XV), Dâru Sadr, Beyrut, ts.
- İBN SA'D (230/844), Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Haşimî el-Basrî, **Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr**, (I-XI), Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001.
- İBNU'L-CEVZÎ (597/1200), Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali, **Telkîhu Fuhûmu Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târihi ve's-Siyer**, Mektebetü'l-Âdab, Kâhire, ts.
- İBNU'L-ESÎR (630/1232), Ali b. Muahmmmed el-Cezerî, **el-Kâmil fî't-Tarih**, (thk. Ebu'l-Fidâ Abdullâh el-Kâdî), I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
-, **Üsdü'l-Ğâbe**, Beyrût, Dâru İbn Hazm, 2012.
- İBNU'S-SALÂH (643/1245), Ebu Amr Takıyyüddin Osman, **Ulûmu'l-Hadîs**, (thk. Nurettin İtr), Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1998.
- el-İSBEHÂNÎ (430/1038), Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, (thk. Âdil b. Yusuf), I-VII, Dâru'l-Vatani li'n-Neşr, Riyad, 1998.
- KANDEMİR, M. Yaşar, **"Hadislerin Ezberlenerek Korunması"**, Altınoluk Dergisi, Haziran, 1993.
-, "Bakî b. Mahled", **DİA.**, c. 4, İstanbul, 1994.
-, "Hadis", **DİA.**, C. 15, İstanbul, 1997.
- KARATAŞ, Mustafa, **Hadislerin Sayısı**, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- el-KÂSİMÎ (1914), Muhammed Cemâlu'd-dîn, **Kavâidu't-Tahtîs Min Funûni Mustalâhi'l-Hadîs**, (thk. Muhammed Behcet el-Beytar), Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, y.y., 1961.

- el-KEFEVÎ (1095/1684), Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Musa el-Huseynî, **el-Kulliyât**, Beyrut, 2012.
- KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, **İslam düşüncesinde Hadis Metodolojisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.
- KOÇ, Mustafa, “**Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri**”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 17 Yıl: 2004/2 (231-256 s.).
- KOÇYİĞİT, Talat, **Hadis Istılahları**, Ankara Üniversitesi İlahiat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980.
-, **Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti**, Hüner Yayınları, Konya, 2007.
- **Hadis Tarihi**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2010.
-, **Hadis Usûlü**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2011.
- KOMİSYON, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi-Bilişsel Gelişim, MEB, Ankara, 2014. (erişim: http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatlari-kurslari/webedition/file/2014_hbo_program_modulleri/Bilissel_gelisim.pdf)
- KÖKSAL, Asım, **İslam Tarihi/Medine Devri**, I-XI, Şâmil Yayınevi, İstanbul, 1981.
- MUHAMMED ACCÂC Hâtib, **Sünnetin Tespiti**, (terc. Mehmet Aydemir), Yeni Akademi Yayınları, İzmir, 2016
- MÜSLİM (261/875), b. Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh**, (trc. Mehmed Sofuoğlu), I-VIII, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1970.
- NESÂÎ (303/915), Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, (thk. Hasan Abdu'l-Mun'im), I-XII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2001.
- en-NEVEVÎ (676/1277), Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref Muhyî'd-dîn, **et-Takrîb ve't-Teysîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezâr**, (thk. Muhammed Osman), Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Lübnân, 1985.
- NURETTİN İtr, **Menhecü'n-Nakd fi Ulûmi'l-Hadîs**, Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1979.
- POLAT, Salahattin, **Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2010.
- es-SEHÂVÎ (902/1497), Şemsü'd-din Ebî'l-Hayr Muhammed b. Abdi'r-rahmân eş-Şâfi'î, **Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyeti'l-Hadis**, I-V, (thk: Abdu'l-kerîm b. Abdullah b. Abdi'r-rahmân el-Hudayr, Muhammed b. Abdillâh b. Füheyd Âli Füheyd), Mektebetü Dâru'l-Minhâc, Riyad, 1426.

-**Tavdîhu'l-Ebhur**, (thk. Abdullah b.Muhammed el- Buhârî) , Edvâu's-Selef, Riyad,1998.
- SENEMOĞLU, Nuray, **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012
- SIDDIKÎ, M. Zübeyr, **Hadis Edebiyatı Tarihi**, (terc. Yusuf Ziya Kavakçı), Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul, 2014.
- SOFUOĞLU, Cemal, “**Şia'nın Sahâbîler Hakkında Bazı Görüşleri**”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 24, S, 1, Ankara, 1981 (530-538).
- SUBHÎ es-SALÎH (1986), **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, (terc. M. Yaşar Kandemir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- es-SUYÛTÎ (911/1505), Celaleddin Abdurrahman, **Tedrîbu'r-Râvî**, Müessesetü Kütübî's-Sekafiyye, Beyrût, ts.
-, **Elfiyetü's-Suyûtî fi Mustalâhi'l-Hadîs**, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), I-II, Dâru İbni'l-Kayyım, Riyad, 2004.
- ŞAKİR (1958), Ahmed Muhammed, **Bâ'isu'l-Hasîs Şerhu İhtisârı Ulûmi'l-Hadîs li Hâfız İbn Kesîr**, Âlimu'l-Kütüb, Beyrût, 2006.
- ŞİMŞEK, Eyup, **Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi**, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, Sayı: 1, (207-220)
- et-TABERANÎ (360/970), Süleyman b. Ahmed Ebû Kâsım, **Mu'cemu'l-Kebir**, (thk. Hamdî Abdulmecid es-Selefî), I-XXV, Mektebetu İbn Teymiye, Kâhire, ts.
- et-TEBRÎZÎ, Şemsuddin Muhammed, **Şerhu Dîbâcu'l- Muhezzeb fi Mustalahi'l-Hadîs**, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, y.y. 1350.
- et- TİRMİZÎ (279/892), Muhammed b. İsâ, **Sünen**, (thk. Ahmed Muhammed Şakir v.dğ), I-V, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1978.
- UGAN, Zakir Kâdirî, **Dinî ve Gayri Dinî Rivâyetler**, DFİF. Mec. I/4, (132-210).
- UĞUR, Mücteba, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Takva”, **DİA.**, C. 39, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2010.
- el-VELLÛVÎ, Muhammed b. Ali, **Şerhu Elfiyeti's-Suyûtî fi'l-Hadîs**, I-II, Mektebetü'l-Ğurabâi'l-Esediyye, Medîne, 1993.
- YARDIM, Ali, **Hadis I-II**, Damla Yayınları, İstanbul, 2010
- YÜCEL, Ahmet, **Hadis Tarihi ve Usûlü**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2010.
-, **Hadis Tarihi**, İ.F.A.V. Yayınları, İstanbul, 2013.

ez-ZEHEBÎ (748/1347), Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmed, **Siyeru A'lâmin-Nübelâ**,
(thk. Şuayb Arnavud), XXV+V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1981.
ZEKİYYUDDİN, Şaban, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (terc. İbrahim Kafi Dönmez),
T.D.V. Yayınları, Ankara, 2011.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Sıdıka Betül ERDİM
Öğrenci Numarası	132212101
Enstitü Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Hadis
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL
Tez Başlığı (Türkçe)	Hadis Usûlünde Çocuk Sahâbîlerin Rivayeti Meselesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin, 16/01/2017 tarihinde Enstitü Görevlisi (Feti Dönmez) tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 'tır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin yüksek lisans tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL
Danışmanın Adı-Soyadı

(İmzası)

Prof. Dr. Erkan YAR
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Ek 2.

	SAHÂBÎ ADI	Ahmed b. Hanbel'in <i>Müsned</i> 'indeki Hadis Sayısı	Bakî b. Mahled'in <i>Müsned</i> 'indeki Hadis Sayısı
1	Abdullah b. Abbâs b. Abdulmuttalib	1710	1660
2	Abdullah b. Abdillâh b. Ebî Umeyye	2	
3	Abdullah b. Amr b. el- As	627	700
4	Abdullah b. Busr el-Mâzinî	27	Tesbit edilemedi
5	Abdullah b. Cafer	22	25
6	Abdullah b. Ebî Habîbe	1	3
7	Abdullah b. Hanzala	4	6
8	Abdullah b. Hişâm b. Zühre	3	
9	Abdullah b. Ömer	2029	2630
10	Abdullah b. Sa'lebe	13	
11	Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm	33	33
12	Abdurrahman b. Osman b. Maz'un	4	4
13	Âmir b. Vâsile el-Leysî	15	9
14	Amr b. Hureys	5	18
15	Amr b. Selime	3	
16	Atiyye el-Kurazi	3	3
17	Bera' b. Âzib	245	305
18	Busr b. Ertât	3	Tesbit edilemedi
19	Dahhâk b. Kays	1	1
20	Ebû Saîd b. Muallâ	2	2
21	Enes b. Mâlik	2171	2286
22	Eymen b. Huraym	2	
23	Ğudayf b. Hâris	4	3
24	Habîb b. Mesleme	7	7
25	Hanzala b. Hızıem	1	3
26	Hasan b. Ali	12	13
27	Hirmas b. Ziyâd	6	
28	Hüseyn b. Ali	8	8
29	Mahmud b. Lebîd	18	
30	Mahmud b. Rebi'	3	1
31	Mesleme b. Muhalled	3	1
32	Misver b. Mahreme	33	20
33	Muhammed b. Abdullah b. Cahş	3	
34	Muhammed b. Enes b. Fedâle		1

35	Muhammed b. Hâtib el-Kuraşî	10	2
36	Muhammed b. Talhâ b. Ubeydullah	1	
37	Nu'man b. Beşir	106	114
38	Ömer b. Ebî Seleme	13	
39	Râfî' b. Hadîc	69	78
40	Sa'd b. Mâlik b. Sinan (Ebû Saîd el-Hudrî)	956	1170
41	Sabit b. Dahhâk	7	14
42	Sâib b. Yezîd	23	
43	Saîd b. Hureys	2	14
44	Sa'lebe b. Ebî Mâlik		1
45	Sehl b. Ebî Hasme el-Ensârî	12	25
46	Sehl b. Sa'd b. Mâlik	83	188
47	Semure b. Cündeb	190	123
48	Usame b. Zeyd	92	128
49	Useyd b. Zuheyr		2
50	Utbe b. Abd	22	28
51	Yusuf b. Abdullah	9	3
52	Zeyd b. Sâbit	96	92

ÖZGEÇMİŞ

Elazığ doğumlu olan Sıdika Betül Erdim orta öğrenimini Elazığ İmam Hatip Lisesinde, Lisans eğitimini ise 2013 yılına Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamlamıştır. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Hadis Bilim Dalında 2014 yılında başladığı Yüksek Lisans öğrenimini 2017’de tamamlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde halen Kuran Kursu öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

